

ἅγιος ΣΠΥΡΙΔΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ
ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ
ΤΡΙΜΥΘΟΥΝΤΟΣ

ΕΤΟΣ ΣΤ' | ΤΕΥΧΟΣ Β'

ἄγιος ΣΠΥΡΙΔΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΤΡΙΜΥΘΟΥΝΤΟΣ
ΕΤΟΣ ΣΤ', ΤΕΥΧΟΣ Β'

Ἐκδότης - Ἰδιοκτήτης:

Γερά Μητρόπολις Τριμυθούντος

Τ.Θ. 11001, 2550 Ἰδάλιον

Τηλ. : 00357-22527000

Fax : 00357-22526363

E-mail : info@imtrimythountos.org.cy

www.imtrimythountos.org.cy

Ἐπεύθυνος Σύνταξης - Ἐπιμελητής:

Ἀνδρέας Ζαχαρίου, Δρ. Θ.

Φιλολογική Ἐπιμέλεια:

Συντακτικὴ Ὁμάδα τοῦ Περιοδικοῦ

ISSN: 2301-2536

Ἐκτύπωση:

Γραφικὲς Τέχνες «ΜΕΛΙΣΣΑ»

Τηλ. : 0030 23970 23313

E-mail : melissa@melissaprint.com

*Τὰ ἀνυπόγραφα κείμενα προέρχονται ἀπὸ τὴ Συντακτικὴ Ὁμάδα τοῦ Περιοδικοῦ.
Οἱ συνεργάτες καὶ ἀρθρογράφοι ἔχουν τὴν ἀπόλυτη εὐθύνη τῶν ἀπόψεων καὶ θέσεων
ποὺ ἐκφράζουν.*

Ἀντὶ Προλόγου

Τὸ παρὸν τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ ΑΓΙΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ δημοσιεύει ἕξι ἄρθρα ποικίλης θεματικῆς. Στὸ πρῶτο ἐξ αὐτῶν, ἡ ἀναπληρώτρια Καθηγήτρια τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΑΠΘ Ἄννα Καραμανίδου, μὲ τὸ δεύτερο μέρος τοῦ ἄρθρου της, προσεγγίζει τὴ θρησκευτικὴ καὶ ἐθνικὴ συνείδηση τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια, ὅπως αὐτὴ ἐκφράστηκε σὲ διάφορες Ἐπιστολές του. Ἀκολουθεῖ τὸ δεύτερο καὶ τελευταῖο μέρος τοῦ ἄρθρου τῆς ἐπίκουρου Καθηγήτριας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΑΠΘ Σουλτάνας Λάμπρου γιὰ τοὺς ἀγίους τῆς περιοχῆς τῆς Καλαβρίας, οἱ ὅποιοι ἔδρασαν κατὰ τὸν 10ο αἰῶνα καὶ ὁ βίος τους συνδέεται μὲ τὴν πόλη τῆς Θεσσαλονίκης. Ἀμέσως μετὰ, ὁ ἐπίκουρος Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΑΠΘ πρωτ. Βασίλειος Γεωργόπουλος παραθέτει συγκεκριμένα ἱστορικὰ παραδείγματα θρησκευτικῆς μισαλλοδοξίας ἀπὸ τὸν χῶρο τῆς δυτικῆς χριστιανοσύνης. Στὴ συνέχεια, παρατίθεται τὸ ἄρθρο τῆς Εὔης Βουλγαράκη-Πισίνα, διδάσκουσας, ὡς ΕΔΠΠ, στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ ΕΚΠΑ, τὸ ὁποῖο ἀναφέρεται στὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον τῶν Ἱεραποστολικῶν σπουδῶν. Ἀκολουθῶς, ὁ Βασίλειος Τζέρπος συνεχίζει, μὲ τὸ δεύτερο καὶ τελευταῖο μέρος τοῦ ἄρθρου του, τὴν ἀναφορὰ στὴν ἔννοια τῆς οἰκουμενικότητος τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος καὶ τοῦ σωτηριολογικοῦ του περιεχομένου. Τὸ τεῦχος συμπληρώνει τὸ ἐπίσης δεύτερο καὶ τελευταῖο μέρος τοῦ ἄρθρου τοῦ Γεωργίου Στούκη, στὸ ὁποῖο περιγράφονται οἱ θέσεις, τόσο οἱ πατερικές, ὅσο καὶ αὐτὲς τῶν διαφόρων αἵρετικῶν, γιὰ τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ ἐπιμελητὴς

ΑΓΙΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΤΡΙΜΥΘΟΥΝΤΟΣ
ΕΤΟΣ ΣΤ', ΤΕΥΧΟΣ Β'

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Αντι Προλόγου.....	1
Άννας Καραμανίδου, <i>Παρακαταθήκες Όρθοδοξίας και Έλληνισμού σέ Έπιστολές τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια πρὸς ἔκκλησιαστικά πρόσωπα τῆς ἐποχῆς του</i> (β' μέρος).....	3
Σουλτάνας Λάμπρου, <i>Ἐκ Καλαβρίας εἰς Θεσσαλονίκην</i> (β' μέρος).....	16
Πρωτ. Βασιλείου Γεωργοπούλου, <i>Ὅψεις θρησκευτικῆς μισαλλοδοξίας. Ἱστορικά παραδείγματα</i>	23
Εὔης Βουλγαράκη-Πισίνα, <i>Τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον τῶν ἱεραποστολικῶν σπουδῶν</i>	30
Βασιλείου Τζέρπου, <i>Ἡ οἰκουμενικότητα τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος</i> (β' μέρος).....	47
Γεωργίου Στούκη, <i>«Τίνα μὲ λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι;» Ὅψεις τῆς χριστολογικῆς ὀντολογίας στὴν ἑλληνικὴ καὶ πατερικὴ σκέψη</i> (β' μέρος)	58

**Παρακαταθήκες Ὁρθοδοξίας καὶ Ἑλληνισμοῦ
σὲ Ἐπιστολὲς τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια πρὸς
ἐκκλησιαστικὰ πρόσωπα τῆς ἐποχῆς του
(Συμβολὴ στὴν ἔρευνα καὶ στὴν ἀνάδειξη
τῆς πολυδιάστατης προσωπικότητος
τοῦ πρώτου Κυβερνήτη τῆς νεώτερης Ἑλλάδας)**

Ἄννας Καραμανίδου
Αναπληρώτριας Καθηγήτριας Θεολογικῆς Σχολῆς ΑΠΘ

(β' μέρος)

Β'

Σχολιασμὸς ἐπιλεγμένων Ἐπιστολῶν τοῦ Καποδίστρια

**1. Ἐπιστολὴ πρὸς Κ. Ἰππότην Μουστοζύδην στὴ Βενετία
(Βερολίνο, 27 Ἰουλίου 1827)**

Ἄγαπητέ μου Μουστοζεΐδη, ἐπιθυμῶν, ὄχι ἐκ τῶν ἐφημερίδων, ἀλλ' ἐξ ἐμοῦ αὐτοῦ νὰ μάθῃς τὰ κατ' ἐμέ, σὲ τὰ φανερῶ διὰ βραχέων, ἀπὸ τὸν ὕπνον μου ἀποκλέπτων ὀλίγας στιγμάς.

Ὁ αὐτοκράτωρ λύσας με τῆς ῥωσικῆς ὑπηρεσίας κατὰ τὴν αὐτοῦ ἀγαθότητα, εὔθετον μὲ κατέστησε νὰ ἴδω ἂν δυνατὸν ἦναι καὶ δοτὸν εἰς ἐμὸ νὰ πληρώσω τὴν ὀφειλὴν μου εἰς τὴν Ἑλλάδα, δεχόμενος τὴν κλῆσιν δι' ἧς αὐτὴ μὲ τιμᾷ. Καὶ ὁ μὲν αὐτοκράτωρ καθ' ὃν τρόπον ἐλάλησε τὴν ἀφεσίμ μου, κοσμοφανῶς ἐκύρωσε τὰ τῆς μακρᾶς σταδιοδρομίας μου· ὁ δὲ Θεὸς ἂν θέλῃ καὶ πάλιν νὰ σταδιοδρομήσω ἐν τῇ Ἑλλάδι, θέλει μὲ δώσῃ κατὰ τοὺς οἰκτιρμούς του δύναμιν καὶ ἔντιμον πρᾶξιν· καὶ ἐπὶ ταύτῃ μόνῃ ἀναπαυόμενος τῇ ἐλπίδι θέλω ὑποστῆ τὴν μοῖραν μου μετ' ἀνδρίας καὶ καρτερίας. Τώρα δὲ ὑπάγω εἰς Λονδῖνον, ὅθεν μεταβαίνω εἰς Παρισίους, καὶ ἔπειτα, Θεοῦ βουλομένου,

θέλω ἐγγίση πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ μέχρις ἐκείνου ἐπεθύμουν νὰ μὲ συμβοηθήσης καί, ἂν τὰ κατὰ σὲ τὸ συγχωρῶσι, νὰ ἀποφασίσης περὶ σεαυτοῦ, ἀφ' οὗ μὲ ἀκούσης. Καὶ ἰδοὺ περὶ ποίων συμφερόντων σὲ προβάλλω νὰ ἐνασχοληθῆς ἄνευ ἀναβολῆς καὶ θορύβου.

Α'. Σπούδασον νὰ μὲ προμηθεύσης ὅσον ἔνεστι τάχιον, κατάλογον ὄλων τῶν παιδίων, ἀρσενικῶν καὶ θηλυκῶν, τὰ ὅποια αἰ περὶ τὴν Ἑλλάδα καταστροφαι ἔρριψαν μετὰ γονέων κατερράγμενων ἢ ἄνευ γονέων εἰς τοὺς λιμένας τοῦ Ἀδριατικοῦ, Ἐνετίας, Τεργέστην, Φιούμην, καὶ Ἀγκῶνα, παρεπισημειῶν ὀνόματα αὐτῶν, πατρίδας, ἡλικίας, διαγωγῆν, καὶ πρὸς ποίαν τινὰ ἐκπαίδευσιν πεφύκασιν.

Β'. Εἰπέ με ὡς ἐγγιστα πόσα χρειάζεται ἐν Ἐνετία ἢ Τεργέστη ἢ περιποίησις δώδεκα παιδίων, τοποθετουμένων εἰς σπουδαστήριόν τι προσωρινόν, ἐπίτηδες διοργανωμένον ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας. Αὐτὸ θέλει δίδει εἰς τὰ παιδιά ἄνευ γονέων ἢ ὅσα γονέων ἐνδεῶν, στέγην, ἐνδυμασίαν, τροφήν, καὶ διδασκάλους τῆς πίστεως αὐτῶν, τῆς γλώσσης, καλλιγραφίας, στοιχείων ἀριθμητικῆς καὶ γεωμετρίας. Καὶ ὅσα μὲν κλίνουσιν εἰς τέχνας καὶ ἐργόχειρα, θέλουσιν ἔπειτα μαθητεύεσθαι εἰς τὰ ἐργαστήρια τοῦ τόπου· ὅσα δέ, μέτρον ἡλικίας ἔχοντα, εὐδῆλως ὀργῶσι πρὸς τοὺς λόγους καὶ τὰς ἐπιστήμας, θέλουσιν ὑπάγει εἰς τὰ δημόσια διδασκαλεῖα. Τὰ δὲ κοράσια θέλουσι βαλθῆ ὑπὸ τὴν μητρικὴν ἐπιστάσιαν καλῆς τινος ἑλληνικῆς οἰκογενείας ἐγκατοικούσης εἰς τὸν τόπον.

Γ'. Ὑποτεθὲν ὅτι τὸ ὀλιγοδάπανον καὶ πᾶσα εὐκολία ὑπὲρ τῶν δυστυχῶν τούτων παιδίων θέλουσι δείξει τὴν Ἐνετίαν ἢ τὴν Τεργέστην προτιμητέαν πάσης ἄλλης πόλεως πρὸς ἐγκατάστασιν τοῦ μικροῦ προσωρινοῦ μας παιδαγωγείου, μένει νὰ μάθωμεν ἂν ἡ κυβέρνησις δώσῃ τὴν συγκατάθεσιν καὶ τὴν προστασίαν τῆς· καὶ περὶ τούτου θέλω νὰ πληροφορηθῆς καὶ νὰ μὲ γράψῃς.

Γίνωσκε ὅτι πολλοὶ ἄνδρες, τιμὴν ἔχοντες τὸ μένειν πιστοὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν πατρίδα των, σήμερον καταπονουμένην καὶ γυμνητεύουσαν, διατεθειμένοι ὑπάρχουσι νὰ μὲ βοηθήσωσιν ἐπιχορηγοῦντες εἰς τὸ φιλάνθρωπον τοῦτο ἐγχείρημα. Ἴδὲ λοιπὸν τί δυνατὸν νὰ γείνη, καὶ γράψον με· ἀλλ' ἂς μένη μεταξὺ μας, ἐπειδὴ ἄλλως θέλομεν ἔχει πολλὰ λόγια, περισσοτέρας ἀξιώσεις, καὶ οὐδὲν καλὸν πραγματικόν.

Ἄς ἔλθωμεν ἤδη καὶ εἰς ἄλλην κατηγορίαν πληροφοριῶν τὰς ὁποίας χρειάζομαι· περὶ ἐκκλησιαστικῶν, λέγω, βιβλίων.

Α'. Πόση ἡ τιμὴ μιᾶς πλήρους συλλογῆς βιβλίων ἀναγκαίων εἰς πᾶσαν ἐκκλησίαν, ὥστε νὰ μὴ τῆς λείπη τίποτε διὰ τὰς ἀκολουθίας ὅλου τοῦ χρόνου; Καὶ πόσα ἔτοιμα ἀντίτυπα δυνάμεθα νὰ ἀγοράσωμεν εἰς Ἑνετίαν;

Β'. Πόσα ἀντίτυπα δυνάμεθα νὰ εὔρωμεν τῶν λόγων τοῦ Μηνιάτου, τοῦ Θεοτόκου, καὶ ἄλλων ἱεροκηρύκων σεμνῶν ἐν Ἑλλάδι; Πόσου τιμᾶται τὸ ἀντίτυπον; Καὶ ἂν ἠθέλαμεν δεδεμένα καὶ ἐπιχρῦσεως φυλλοτομημένα, πόση ἡ τιμὴ;

Γ'. Εἰς τὰ παλαιὰ Ἑνετίας, Παταυῖου, καὶ Μεδιολάνου βιβλιοπωλεῖα, ἢ εἰς κάμμίαν βιβλιοθήκην ἐκπωλουμένην, εὐκόλως πρέπει νὰ εὐρίσκονται καὶ ἐν μετρία τιμῇ τὰ συγγράμματα τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας, ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἀγίου Βασιλείου, καὶ ἀγίου Γρηγορίου· καὶ ἤθελα νὰ γνωρίζω πόσα ἀντίτυπα αὐτῶν δυνατὸν νὰ εὐρεθῶσι, καὶ πόση ἡ τιμὴ ὡς ἔγγιστα.

Σύναξον λοιπόν, ἀγαπητέ μου Μουστοξειδίη, ὅλας τὰς περὶ τούτων πληροφορίας, καὶ ἐμπεριλαβὼν εἰς ἕκθεσιν μίαν, στείλον με αὐτὴν εἰς Παρισίους, (ὅπου ἔσομαι, ὡς ἐλπίζω, περὶ τὴν 15 Αὐγούστου) ἢ γενοῦ ἀυτοκομιστής· καὶ πληρώνω τὰ ἔξοδα τοῦ ταξειδίου σου· καὶ συνειθίζεις νὰ ταξειδεύης οἰκονομικώτατα.

Μάθε νὰ μὲ εἴπης ἀκόμη ποῦ εὐρίσκεται ὁ πατήρ Τυπάλδος, ὅστις ἦτον διάκονος, καὶ ἂν ἦναι χωρὶς δουλείαν, καὶ ἔχη διάθεσιν νὰ συμφωνηθῇ δι' ὑπηρεσίαν τῆς ἱεραῆς ἐνστάσεως εἰς ἣν τύχη ἀγαθῇ ἀφωρίσωσα τὸ ὀλιγοήμερον τοῦ λοιποῦ βίου μου.

Εἰπέ με προσέτι κατὰ ἀκρίβειαν περὶ τοῦ Χρόνη· ἔγεινε τέλος ἀρχιτέκτων, ἱκανὸς νὰ διευθύνῃ οἰκοδομὰς ἢ ἐπισκευάσεις οἰκοδομῶν; Καὶ εἶναι ἐλεύθερος, καὶ θέλει νὰ ἔλθῃ ἐν καιρῷ εἰς τὴν Ἑλλάδα;

Ἀποκρίσου δὲ σημειῶν τὴν λήψιν τοῦ παρόντος, καὶ διεύθυνε διὰ τῶν ἐν Γενεῇ Κ. Ἔντσο κ. σ., καὶ γράψον με τί ποιήσεις καὶ σύ. Ἴσως καὶ ἀργότερα τῆς 15 καταστήσω εἰς Παρισίους, ἀλλ' ὅμως ἀγωνισθῆσομαι ἐκ παντὸς τρόπου νὰ μισεύσω ἀπὸ Παρισίων τρέχοντος τοῦ Σεπτεμβρίου μηνός¹.

---

1. Κατὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια στὴν παρούσα

Σχολιασμός:

Ἡ Ἐπιστολή εἶναι σταλμένη ἀπὸ τὸ Βερολίνο κατὰ τὸ χρονικὸ διάστημα πρὸ μεσολαβεί ἀπὸ τὴν ἐκλογή τοῦ Καποδίστρια ὡς Κυβερνήτη τῆς Ἑλλάδας καὶ μέχρι τὴν ἐπίσημη ἀφίξή του στὸ Ναύπλιο.

Περιερχόμενος εὐρωπαϊκὲς πρωτεύουσες καὶ ἀναζητῶντας στηρίγματα, κυρίως πολιτικὰ καὶ οἰκονομικά, ἔχει θέσει σὲ λειτουργία τὸ σχέδιο ἀνασυγκρότησης τῆς χώρας. Τὶς προσωπικὲς του παρεμβάσεις συνεπλήρωναν οἱ πολυάριθμες Ἐπιστολές του πρὸς Ἑλληνας, λογίους καὶ εὐπόρους, καὶ πρὸς φιλέλληνες ξένους.

Ὁ Ἀνδρέας Μουστοξύδης² ὑπῆρξε ἐκ τῶν στενοτέρων συνεργατῶν του. Ἡ διασωθεῖσα ἀλληλογραφία τους ἀποτελεῖ ἀποκαλυπτικὴ πηγή πρῶτου μεγέθους καὶ μεγάλης σημασίας.

Στὴν προκειμένη Ἐπιστολή ἡ διττὴ θεματολογία τῆς φανερώνει τὸ ἐνδιαφέρον του, πρῶτον πρὸς τὰ ἀναξιοπαθοῦντα ὄρφανὰ Ἑλληνόπουλα, τὰ ὁποῖα διωκόμενα βρίσκονται στὰ μεγάλα λιμάνια τῆς Ἀδριατικῆς, Βενετίας, Τεργέστης, Φιοῦμε καὶ Ἀγκώνας. Ἡ πρωταρχικὴ του μέριμνα θὰ καταλήξει στὴ σύναξή τους καὶ στὴ δημιουργία τοῦ Ὀρφανοτροφείου τῆς Αἴγινας μὲ παράλληλη λειτουργία τριῶν ἀλληλοδιδασκτικῶν σχολείων καὶ πολλῶν χειροτεχνείων.

Τὸ δεῦτερο θέμα ἄπτεται τῆς ὁμαλῆς καθημερινῆς λειτουργίας ὄλων τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Ἑλλάδας. Τὴ θεωροῦσε ἀπαραίτητη γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀφύπνιση τοῦ Ἔθνους. Ἐκ παραλλήλου, ἡ ἀναζήτηση λειτουργικῶν βιβλίων, ἀγιοπατερικῶν ἔργων καὶ λόγων τοῦ Ἡλίου Μηνιάτη, τοῦ Νικηφόρου Θεοτόκη, καὶ ἄλλων φωτισμένων διδασκάλων τοῦ Γένους, ἀποκαλύπτει τὴν πρόθεσή του νὰ ἐξοπλίσει πνευματικὰ ἱεροκλήρυκες γιὰ νὰ περιέρχονται τὴν ἐπικράτεια καὶ νὰ

μελέτη, διατηροῦμε τὴν ὀρθογραφία τῆς κάθε Ἐπιστολῆς. Βλ. Ι. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ, *Ἐπιστολαί*, τ. Α', σσ. 134-137.

2. Πληροφορίες γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Ἀνδρέα Μουστοξύδη, βλ. Ε. ΜΑΝΗ., *Ἀνδρέας Μουστοξύδης, 1785-1786. Ὁ ἐπιστήμων, ὁ πολιτικός, ὁ ἐθνικός ἀγωνιστής*, χ.ε., 1960. Θ. ΜΟΥΣΤΟΥΕΥΔΗ, *Ἀνδρέας Μουστοξύδης. Βίος καὶ ἔργα*, ἐκδ. Ζαρνάβος, Ἀθῆναι 1963³. Γ. ΖΩΓΑ, *Ἀ. Μουστοξύδης καὶ Ν. Θωμαζαῖος* [Σπουδαστῆριον Βυζαντινῆς καὶ Νεοελληνικῆς Φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν 41], Ἀθῆναι 1964.

ἐνισχύσουν τὸ ὀρθόδοξο φρόνημα καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ τῶν ταλαιπωρημένων ἀπὸ ἀμέτρητες κακουχίες Ἑλλήνων.

Εἶναι σαφὴς στὴ σκέψη τοῦ Καποδίστρια ἡ ὀργανικὴ ἐνότητα ἀγιογραφικῆς, ἀγιοπατερικῆς καὶ λειτουργικῆς ὀρθόδοξης παράδοσης, καθὼς καὶ ἡ πρωτεύουσα σημασία της στὴν πνευματικὴ ἀφύπνιση τοῦ Ἑθνους.

2. Ἐπιστολὴ πρὸς ἀρχιμανδρίτην Μισαήλ (Ἀποστολίδην) στὴν Τεργέστη (Παρίσι, 1 Ὀκτωβρίου 1827)

Σεβάσμιε πάτερ, ἰδὼν ὅσα ἐσχάτως ἐγράψατε πρὸς τὸν Κ. Μουστοξείδην, ἄλλως δὲν ἔχω νὰ σᾶς ἐκδηλώσω τὰ ἐπ' αὐτοῖς αἰσθήματά μου, εἰμὴ στέλλων ὑμῖν ἀντίγραφον τῆς πρὸς τὸν Κ. Καριτσιώτην ἐπιστολῆς μου.

Βλέποντες δὲ περὶ τίνος πρόκειται, ἐλπίζω ὅτι θέλετε εὐχαριστηθῆ, ὥστε καὶ νὰ συμπράξετε μετ' ἐμοῦ εἰς εὐόδωσιν τοῦ πράγματος, προτρέποντες τοὺς ἐν Τεργέστη πλουσίους Ἑλληνας, ὡς πατὴρ αὐτῶν πνευματικός, νὰ συνδράμωσιν ὑπὲρ τῶν ὀρφανῶν, τὰ ὁποῖα θέλω νὰ συνάξω εἰς ἓν ἢ δύο φροντιστήρια χριστιανικῆς καὶ ἐθνικῆς παιδαγωγίας.

Καὶ δὲν ἔχω ἀμφιβολίαν ὅτι αἱ προτροπαὶ σας θέλουσιν εὐτυχήσῃ καὶ ὡς συντελέσαντες εἰς τὸ ἀγαθόν, θέλετε ἀποκτήσῃ τὸ ἀξιόμισθον ἐνώπιον τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ τῆς πατρίδος. Ὅτι ἐντεῦθεν ἐξαρτᾶται ἴσως κατὰ μέγα μέρος τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος, ἐπεὶ οὐδὲ γίνεται κυβέρνησις χωρὶς ἀνθρώπων· καὶ ἂν ἡ παροῦσα γενεὰ δὲν ἐνδυναμωθῆ ἀπὸ ἀνθρώπους μεμορφωμένους ἐν καλῇ διδασκαλίᾳ, καὶ μάλιστα πρὸς τὸν κανόνα τῆς ἀγίας ἡμῶν πίστεως καὶ τῶν ἠθῶν μας, ἀμφιβάλλω ὅτι θέλει δυνηθῆ νὰ ἐξισωθῆ πρὸς τὰ ἀποκεκληρωμένα εἰς αὐτὴν ἀγαθὰ παρὰ τῆς Προνοίας.

Ἐπειδὴ δὲ διὰ νὰ συστήσωμεν τὰ παιδαγωγεῖα ταῦτα, χρειάζεται πρῶτον νὰ συνάξωμεν κεφάλαια ἐξιδιασμένα, διὰ τοῦτο παρεκάλεσα τοὺς ἐκ Γενεῆς ἀδελφοὺς Ἐντς νὰ φυλάξωσι τὰς μικρὰς ποσότητας ὅσας οἱ ὁμογενεῖς μας μέχρι τοῦδε μοὶ ἐνεπίστευσαν ὑπὲρ τοῦ σκοποῦ· καὶ ἤδη κείνται εἰς ταμεῖον ἐπιγραφόμενον Ταμεῖον τῶν ἐπὶ ζένης ὀρφανοπαίδων Ἑλλήνων.

Ὅθεν, Θεοῦ διδόντος νὰ εἰσακουσθῆτε παρὰ τῶν ἐνοριτῶν σας, εἶπατέ τους νὰ στείλωσι τὰ συνεισφερόμενα κατ' εὐθεΐαν πρὸς τοὺς Κ. Ἐντς ἀδελφούς, γράφοντες αὐτοῖς νὰ τὰ βάλωσιν εἰς τὸ εἰρημένον ταμεῖον, διαθέσιμα παρ' ἐμοῦ.

Ἐλπίζω δὲ ἐν βραχεῖ νὰ σᾶς ἀνακοινώσω καὶ ἄλλα περὶ τοῦ σχεδίου τούτου, καὶ νὰ ἐπιζητήσω τὴν φρόνιμον καὶ φιλόπατριν συνεργίαν σας εἰς πραγματοποίησίν του. Διὸ παρασιωπῶ σήμερον ὅτι καὶ τὰ πτωχὰ ὅσα πρυτανεύονται ἤδη παρὰ τῶν ἐν Τεργέστη ὁμογενῶν μας, περιλαμβάνονται εἰς τὸ μελετώμενον σύστημα· καὶ ἀπόδειξις αἱ πληροφορίες ὅσας ἐζήτησεν ὁ Κ. Μουστοζεΐδης παρὰ τοῦ ἀρίστου Κ. Ρώτα.

Οὐδὲ ἀγνοῶ μὲν ὅτι καὶ σήμερον ἡ ἑλληνικὴ φιλοπτωχία ἀπὸ καθημερινῶν συνεισφορῶν περιέπει τὰ εἰρημένα παιδία· ἀλλ' ἢ παρ' ἐμοῦ αἰτουμένη, ἅπαξ μόνον δοθήσεται, καὶ ἀφ' οὗ τὰ συναχθέντα ἀρκέσωσιν ὡς ρπὸς τὸν σκοπὸν, αἱ καθημεριναὶ συνεισφοραὶ παύουσιν.

Εἰς Γενεὴν δύνασθε νὰ μὲ στείλετε τὰς ἀποκρίσεις σας διὰ τῶν Κ. ἀδελφῶν Ἐντς καὶ σ., καὶ τὰς ἐλπίζω πλήρεις καλῶν ἀγγελιῶν. Περικλείσατε δὲ εἰς αὐτὰς καὶ τὸν κατάλογον τῶν ὀνομάτων τῶν ὁμογενῶν, ὅσοι διὰ τῆς μεγαλοδωρίας των ἄξιοι φανήσονται τῆς εὐγνωμοσύνης τῆς ἡμετέρας πατρίδος· διότι, τὸ ἐπαναλαμβάνω, μέγιστον τοῦτο καὶ κράτιστον ὠφέλημα θέλουσι τὴν ὠφελήσῃ³.

Σχολιασμός:

Πρὸς τὴν ἐξαιρετικὴν πνευματικὴν προσωπικότητα, τὸν ἀρχιμανδρίτη τότε καὶ μετέπειτα μητροπολίτη Ἀθηνῶν Μισαήλ Ἀποστολίδη⁴, ἡ παραπάνω Ἐπιστολὴ ἔχει ὡς ἀντικείμενό της τὴ δημιουργία τῶν δύο Φροντιστηρίων γιὰ τὰ ὄρφανὰ καὶ διασκορπισμένα Ἑλληνόπουλα. Ἡ πρωτοβουλία του ἀποτελεῖ μέρος τοῦ εὐρύτερου σχεδίου τοῦ Κυβερνήτη νὰ κινητοποιήσει πρὸς φιλανθρωπικὴ συνδρομὴ ὅλες τὶς ἀνθοῦσες ἑλληνικὲς παροικίαις τῆς Δύσης, μεταξὺ τῶν ὁποίων δεσπόζουσα θέση κατεῖχε ἡ τῆς Τεργέστης Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ὑπὸ τὴν πνευματικὴν καθοδήγησιν τοῦ Μισαήλ.

3. Τὴν Ἐπιστολή, βλ. Ι. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ, Ἐπιστολαί, τ. Α', σσ. 182-183.

4. Βλ. Ι. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ, «Μισαήλ», ΘΗΕ 8 (1966) 1165-1166.

Διαχρονικῆς σημασίας ἢ ἐπισημάνση τοῦ Καποδίστρια γιὰ τὴν ἀναγκαιότητα «*μεμορφωμένων ἐν καλῇ διδασκαλίᾳ*», σύμφωνα μὲ τὸν κανόνα «*τῆς ἀγίας ἡμῶν πίστεως καὶ τῶν ἠθῶν μας*». Ἡ ἑλληνορθόδοξη παράδοση ὡς «*χριστιανικὴ καὶ ἐθνικὴ παιδαγωγία*» συνιστᾷ τὸ ἀναγκαῖο θεμέλιο ἀπὸ τὸ ὁποῖο «*ἐξαρτᾶται κατὰ μέγα μέρος τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος*» καὶ ἡ κληρονομία τῶν ἀγαθῶν τῆς θείας Πρόνοιας γιὰ τοὺς ἀνθρώπους.

3. Ἐπιστολὴ πρὸς π. Κωνσταντῖνον Οἰκονόμον⁵ στὴν Ἁγία Πετροῦπολη (Παρίσι, 1 Ὀκτωβρίου 1827)

Ἐνταῦθα μὲ εὐρίσκει τὸ γράμμα δι' οὗ μ' ἐτιμήσατε ἀπὸ τρεῖς Σεπτεμβρίου, καὶ δὲν βραδύνω νὰ σᾶς ἀποκριθῶ, καὶ κατακαμπτόμενος ὑπὸ τῶν ἔργων.

Μεγάλως σᾶς εὐχαριστῶ δι' ὅσας μὲ δίδετε πληροφορίας, καὶ ἄρχομαι ἀπὸ τῶν οὐσιωδεστάτων, διότι πρῶτον δεῖ νὰ ζήσωμεν, ἢ δὲ Ἑλλὰς πνέει τὰ λοισθια δι' ἀχρηματίαν.

Ἐδῶ εὐρίσκετε ἐν μετεώρῳ τῇ σφραγίδι (à cachet volant) τὴν ἐπιστολὴν μου πρὸς τὸν Κ. Νικόλαον Ζωσιμᾶν, καὶ ἐξ αὐτῆς βλέπετε ὅτι διώκω τὸ ἐκ τῶν πληροφοριῶν σας ὄφελος. Ἀλλὰ καὶ ὑμεῖς ἐξακολουθεῖτε, παρακαλῶ, μετὰ τοῦ ἐμφύτου ζήλου καὶ τῆς δραστηριότητός σας τὸ ἀγαθὸν ὅπερ ἤδη καὶ ἀξιολόγως προεβιβάσατε.

Γράφω δὲ τὸν Κ. Νικόλαον Ζωσιμᾶν καὶ περὶ τῆς θήκης τῶν μεταλλοσήμων καὶ τῶν ἄλλων ὅσα ὁ μακαρίτης ἀδελφός του ἀφιέρωσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἂν μὲ τὰ στείλη, θέλω φροντίση νὰ τὰ ἀποθέσω εἰς ἀσφαλὲς μέρος, φέρ' εἰπεῖν εἰς Κέρκυραν, ἕως ὅτι διεξανοιχθῶσιν ἐνώπιον τοῦ ἔθνους ὡς νέον μνημόσυνον τῆς μεγαλοδωρίας τοῦ ἀριστογενοῦς ἐκείνου οἴκου. Τέος δὲ εἰς ὑμᾶς παραδίδω τὴν ἐπιμέλειαν, καὶ ἀγρυπνεῖτε μήπως βέβηλος χεὶρ ἐγγίση τὰ πάλαι ἀφιερωμένα εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ εἰς τὴν ἠθικὴν αὐτῆς καὶ διανοητικὴν κατάστασιν χρειωδέστατα.

---

5. Γιὰ τὸν Κωνσταντῖνο Οἰκονόμο ἐξ Οἰκονόμων, βλ. στὴν παρούσα μελέτη τὴν ὑπ. 14.

Λυποῦμαι καιρίως ὅτι ἔτυχε νὰ λείπωσιν οἱ ἐπίτροποι πρὸς τοὺς ὁποίους ἔγραψα ἐπὶ βοηθείᾳ τῆς Ἑλλάδος περὶ τῶν 250,000 ρουβλίων, προκυπτόντων ἐκ τῶν παρατεθειμένων κεφαλαίων εἰς τὴν ἐν Μόσχᾳ τῶν νοσοπαίδων τράπεζαν. Ἐλπίζω ὅμως ὅτι ἡ δυσκολία μέχρι τοῦδε δὲν ὑπάρχει, καὶ ὅτι ἡ ῥηθεῖσα ποσότης ἔφθασεν ὅπου δεῖ. Εἶς δὲ τὸ ἐναντίον, ἐπιμένετε εἰς τὴν ἐντιμον σπουδὴν τοῦ κατεπεῖειν διὰ γραμμάτων, λέγοντες ὅτι σᾶς παραγγέλλω τοῦτο σήμερον, καὶ ὅτι καταπροσμένομεν τὰς παρ' αὐτῶν βοηθείας.

Καὶ ἀληθῶς κατὰ τὰς ἀποκρίσεις τοῦ ἀδελφοῦ μου, τὰ μὲν ἐξ Ὀδησοῦ βοηθήματα ἔφθασαν ὡς ἐκ θαύματος εἰς ὥρα ῥητὴν, τὰ δὲ παρὰ τῶν ἐν Μόσχᾳ καλῶν ἡμῶν ἀδελφῶν τῶν ἐμπόρων, προσδοκῶσιν οἱ θλιβόμενοι, μετροῦντες τὰς ὥρας καὶ τὰς στιγμὰς.

Καιρὸν δὲν ἔχω τὸν φυσικὸν διὰ νὰ σᾶς γράψω μακρότερα. Σᾶς παρακαλῶ ὅμως νὰ μὴ μὲ λησμονῆτε εἰς τὰς προσευχὰς σας καὶ νὰ μὲ συνοδεύετε μὲ τὰς εὐλογίας σας· νὰ προσφέρετε δὲ καὶ τὸν παρ' ἐμοῦ σεβασμὸν τῷ Κ. πρίγγιπι Γαλιτσίνω. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀναχωρῶ ἐντεῦθεν ἐπὶ τὴν τεταγμένην πορείαν μου, ἀπὸ τῆς ὁποίας οὐδεμία ποτὲ δυσχέρεια θέλει μὲ ἀποτρέψη. Πλήρης πίστεως εἰς Θεὸν καὶ εἰς τὸ καθαρὸν καὶ εὐθὲς τῆς προαιρέσεώς μου ἐπέρχομαι εἰς τὴν ἡμετέραν πατρίδα, καὶ μετὰ χαρὰς θέλω λάβῃ γράμματά σας καὶ ἀποκριθῆ εἰς αὐτά⁶.

Σχολιασμός:

Τὴν ἴδια ἀκριβῶς ἡμέρα μὲ τὴν προηγούμενη Ἐπιστολὴ καὶ στὸν ἴδιο τόπο (Παρίσι) κατὰ τὴ διάρκεια τῆς προαναφερθείσης περιουδεΐας του στὶς εὐρωπαϊκὲς πρωτεύουσες συγγράφηκε ἡ ἀπαντητικὴ Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν π. Κωνσταντῖνο Οἰκονόμο τῶν ἐξ Οἰκονόμων, καθὼς καὶ ἄλλες πέντε Ἐπιστολές.

Οἱ πληροφορίες, γιὰ τὶς ὁποῖες εὐχαριστεῖ, προφανῶς ἔχουν ἄμεση σχέση μὲ τὴν ἐπικρατοῦσα ἀτμόσφαιρα στὴ ρωσικὴ αὐλὴ τοῦ τσάρου Νικολάου Α΄ καὶ τὶς φιλελληνικὲς κινήσεις τοῦ Οἰκονόμου, χαίροντος μεγάλης ἐκτιμήσεως στὴν Ἁγία Πετροῦπολη.

6. Τὴν Ἐπιστολὴ, βλ. Ι. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ, Ἐπιστολαί, τ. Α΄, σσ. 184-186.

Ἡ οὐσία τῆς Ἐπιστολῆς ἐγκεῖται ὁμως στὸν προσωπικό της χαρακτηριστήρα. Ὁ νεοεκλεγείς Κυβερνήτης ἔχει πλήρη συναίσθηση τοῦ βάρους τῆς εὐθύνης ποὺ ἀνέλαβε, καθὼς καὶ τῆς ἀναγκαίας πνευματικῆς του στήριξης. Πιθανὸν ἢ ἰδιαίτερη αἴτηση τῶν προσευχῶν καὶ τῶν εὐλογιῶν νὰ ἀποκαλύπτει τὴ βαθύτερη πνευματικὴ σύνδεση τοῦ Ἰωάννη Καποδίστρια πρὸς τὸν Κωνσταντῖνο καὶ σαφῶς προέρχεται ἀπὸ τὴν ταυτόχρονη παρουσία καὶ δράση τους στὴ ρωσικὴ πρωτεύουσα.

Ἄλλωστε ἡ Ἐπιστολὴ παρουσιάζει καὶ ἐξομολογητικὰ στοιχεῖα, καθὼς προτάσσει ὡς πνευματικὰ ὄπλα στὴν ἀναλαμβανόμενη πορεία του, τὴν πλήρη πίστη στὸν Θεὸ καὶ τὴν καθαρότητα καὶ εὐθύτητα τῆς προαιρέσεώς του.

4. Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν πατριάρχη (Ἀγαθάγγελον) καὶ τὴν Πατριαρχικὴν Σύνοδον στὴν Κωνσταντινούπολη (Πόρος, 28 Μαΐου 1828)

Παναγιώτατε Πάτερ, τὸ γράμμα τὸ παρὰ τῆς ὑμετέρας Παναγιότητος ὁμοῦ μετὰ τῆς ἀγίας Συνόδου ἀπευθυνθὲν κατὰ τὸν Φεβρουάριον μῆνα πρὸς τοὺς προεστῶτας, κληρικούς, προκρίτους, καὶ ὅλους τοὺς χριστιανοὺς τῆς Πελοποννήσου καὶ τοῦ Αἰγαίου πάσης τάξεως καὶ ἐπαγγελίας, ἀφ' οὗ ἐφάνη εἰς τὰς ἐφημερίδας τῆς Εὐρώπης ὅλης καὶ αὐτῆς τῆς Ἑλλάδος, ἔφθασαν ἐπ' ἐσχάτων καὶ οἱ ἅγιοι Μητροπολῖται Νικαίας, Χαλκηδόνος, Λαρίσσης, καὶ Ἰωαννίνων, καὶ ὁ μέγας πρωτοσύγγελος τοῦ Πατριαρχείου, εἰς Πόρον ὅπου τὸ νῦν εὐρισκόμεθα, καὶ τῇ ἐπαύριον προσεκλήθησαν πρὸς ἡμᾶς, καὶ τοὺς ἐδέχθημεν τῇ 22 τοῦ φθίνοντος ἐπὶ παρουσίᾳ των προφερεστέρων ἀξιοματικῶν τῶν παρ' ἡμῖν ναυλοχούντων στόλων τῶν συμμάχων Δυνάμεων.

Καίτοι δὲ ἀτερπῆ ἦδη ἔχοντες τὴν προσδοκίαν, δὲν κρύπτομεν ὁμως εἰς τὴν ὑμετέραν Παναγιότητα ὅτι ἀνεκκάλητον ἄλγος ἠλγήσαμεν βεβαιωθέντες τέλος ὅτι τῆς ἀποστολῆς τῶν ἀρχιερέων σκοπὸς ἦτον νὰ μᾶς ἐγχειρίσωσιν αὐτὸ τοῦ Φεβρουαρίου τὸ γράμμα, καὶ ἐνταῦτ' ὑπερῶς νὰ μᾶς ἐναγάγωσιν, ἐλπίδα κἂν νὰ τοὺς δώσωμεν ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος θέλει ἀκούσῃ τὰς παραινέσεις τῆς ὑμετέρας Παναγιότητος.

Ἡμεῖς δὲ λαμβάνοντες τὸ γράμμα ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῶν, πεπαρρήσιασμένως ἐξείπομεν πρὸς αὐτούς, τοὺς λόγους δι' οὓς ἡ πρεσβεία των δὲν ἠδύνατο νὰ τελεσφορήσῃ, μηδὲ ὅλως ἔκβασιν τινα νὰ ἐπιτύχῃ ἀνάλογον πρὸς τὰς ἐφέσεις τῆς ὑμετέρας Παναγιότητος.

Τότε οἱ ἀρχιερεῖς ἐζήτησαν παρ' ἡμῶν ἀποκριτικὸν γράμμα, τὸ ὁποῖον καὶ ἀνεκδοιάστως τοῖς ἐπιδίδομεν, ἀκριβέστερα περιέχον ὅσα ἀπὸ στόματος διηρθρώσαμεν κατὰ τὴν ἔντευξιν τῆς 22.

Ἐνδότατα αἰσθανόμενοι ὀπόσῃν ὀφείλομεν θεραπείαν εἰς τὴν τῆς ἐκκλησίας στάσιν καὶ εἰς τὴν ὑμετέραν Παναγιότητα, ἀπέχομεν τοῦ ἀνακεφαλαιῶσαι τὸ περιεχόμενον τοῦ γράμματος, οὐδὲ τοὺς ὄρους συζητοῦμεν ἐφ' οἷς, δεκτοῖς γενομένοις, ἐνορᾷ ἡ ὑμετέρα Παναγιότης τὴν ἴασιν τῶν μακρῶν συμφορῶν τῆς Ἑλλάδος, καὶ τύχην φερέγγυον τῆς εἰς τὸ μέλλον εὐδίας καὶ ἀσφαλείας. Ἀρκούμεθα δὲ μόνον νὰ ἐπάξωμεν τὴν προσοχὴν τῆς ὑμετέρας παναγιότητος καὶ τῆς ἀγίας Συνόδου εἰς τὰς ἐγγύας ὅσας ἤδη· καὶ ἀπήλαυσεν ἡ Ἑλλὰς παρὰ τῆς δικαιοσύνης καὶ χριστιανικῆς εὐμενείας τῶν μεγαλειοτάτων Ἀνάκτων τῆς τε μεγάλης Βρεττανίας καὶ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ρωσσίας.

Καὶ προσέτι παρακαλοῦμεν ὑμᾶς, Πάτερ Παναγιώτατε, νὰ μελετήσετε ἐπὶ φιλοθέου ἀναχωρήσεως τὰ θαύματα δι' ὧν ὁ Κύριος κατὰ τοὺς οἰκτιρμούς αὐτοῦ πάντοτε, μάλιστα δὲ ἐπὶ τῶν ἐσχάτων τούτων χρόνων, ἔσωσε τὸν λαὸν τοῦτον.

Καὶ δὴ ἔνθεν μὲν περικυκλούμενος καὶ κατακρουόμενος ὑπὸ μεγαλοφόβων στρατῶν, ἔνθεν δὲ παραγόμενος ὑπὸ τῆς ποικίλης τερατείας δι' ἧς ἡ δυσμένεια καὶ ἀπιστία τοῦ κόσμου συνειθίζουσι νὰ ἀποβουκολῶσι τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν, παραδεδομένος εἰς τὰς μεταπτώσεις τῆς ἀπειρίας, πλεονάκις μέχρι τοῦ χείλους τῆς ἀβύσσου συνωθούμενος ὁ λαὸς οὗτος, ἀκόμη σώζεται ὁμως, καὶ τοῦτο, ἐπειδὴ εὗρηκεν ἐκ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεώς του χάριν πολέμου, καὶ δύναμιν καρτερίας, καὶ ἀπόφασιν νὰ ἐξαπολεσθῇ μᾶλλον παρὰ νὰ ὑποκύβῃ εἰς τὸν ζυγὸν ὑφ' ὃν οἱ πατέρες αὐτοῦ κατεκάμφθησαν, μηδέποτε ἐπιστέρξαντες.

Ἔργον ἄρα τῆς θείας προνοίας εἶναι ἡ τῆς Ἑλλάδος μοῖρα, καὶ οἱ ἄνθρωποι ὀφείλουσι νὰ σέβωνται τὰ οὐρανόθεν ἐρχόμενα. Περὶ τούτου καὶ οἱ Ἕλληνες καταπεποίθασιν εἶπερ ποτέ, ὡς ἐγγίζοντες σήμε-

ρον εἰς τὸ τέρμα τοσοῦτων δυστυχιῶν, καὶ τὴν πλήρωσιν ἀπεκδεχόμενοι τῶν εὐχῶν αὐτῶν καὶ ἐλπίδων. Ὁμόψυχος, λέγομεν, καὶ πάνδημος εἶναι ἡ πεποίθησίς των, καὶ οὔτε οἱ προεστῶτες, οὔτε ὁ κληρὸς, οὔτε οἱ πρόκριτοι οὔτε ὁ λαός, πρὸς οὓς γράφει ἡ Ὑμετέρα Παναγιότης, ἔχουσιν οὐδὲ δύνανται νὰ ἔχωσιν ἄλλην, ἐὰν δὲν ἐκτραπῶσι τῆς οἰκείας φύσεως καὶ παύσωσι τοῦ εἶναι ἄνθρωποι καὶ χριστιανοί.

Παραπολὸν αἷμα ἐχύθη, παραπολλοὶ βίοι κατεστράφησαν δι' ὀκταετοῦς πολέμου καὶ ἐρημώσεως, καὶ πλέον δὲν εἶναι δυνατόν νὰ καταπραχθῇ ἐπανόρθωσις πραγμάτων, βάσιν ἔχουσα τὴν παρελθούσαν κατάστασιν.

Εἶχε δὲ ἄλλως τὸ πρᾶγμα, ἐὰν δὲν ἐδραματουργεῖτο τὸ μαρτύριον τοῦ ἀγίου Πατριάρχου Γρηγορίου, τῶν ἀρχιερέων τῆς ἱεραῆς Συνόδου, καὶ τόσων περιφανῶν τοῦ γένους ἀνδρῶν. Τούτου δὲ γενομένου, ἡ Ἑλλὰς εἶδε τί ἐπέκειτο εἰς αὐτὴν νὰ ποιήσῃ ἵνα ἐκφύγῃ τὴν πανωλεθρίαν τὴν ἐπικρεμασθεῖσαν αὐτῇ ἀπὸ Μαΐου τοῦ 1821 ἔτους μέχρι τῆς 6 Ἰουλίου τοῦ 1827. Ἐκ τῆς ἀπογνώσεως εὔρηκεν ὄπλα εἰς υπεράσπισιν ἑαυτῆς. Τὸν ὄλεθρόν της οἱ ἐχθροὶ αὐτῆς συνεσκεύασαν, καὶ πᾶσαι αἱ βουλαὶ των συνέδραμον μᾶλλον εἰς σωτηρίαν αὐτῆς. Ἦδη τῆς θανατοῦ αὐτῆς καταδίκης ἐβάπτετο καὶ τελεωτέρας ὁ κάλαμος, διότι ὑποκείδουσα εἰς τοὺς ἀμάχους νόμους τῆς περιεστώσης ἀνάγκης, ὁμολογίαν διέθηκε πάμφημον ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων νὰ ζήσῃ ἐλευθέρα ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν οἰκείων δικαιωμάτων· πλὴν ἡ Λονδίνειος συνθήκη ἐπιφανεῖσα, ὄχι μόνον τὴν καταδίκην ἡμαύρωσεν, ἀλλὰ καὶ νέον κῦρος προσέθηκεν εἰς τὴν ἀπαράβατον ἐκείνην ὁμολογίαν.

Εἰς ἄλλας ἐξηγήσεις νὰ προβῶμεν ἐνταῦθα περιττὸν κρίνομεν, διότι αὐτὰ τὰ πράγματα μαρτυροῦσιν, ὑπ' ὅσιν ἀπάντων κείμενα.

Ὀφείλομεν δὲ ἐντοσοῦτω, ἐν ὀνόματι καὶ ἐκ προσώπου τοῦ ἔθνους τοῦ ἐμπιστεύσαντος ἡμῖν τὴν κυβέρνησιν τῶν πραγμάτων αὐτοῦ, νὰ παρακαλέσωμεν τὴν Ὑμετέραν Παναγιότητα νὰ μᾶς χαρίσῃ τὰς εὐχὰς της, πιστεύουσα ὅτι ἀμεταπτῶτως προσκείμεθα εἰς τὰ δόγματα τῆς ἀγίας ἡμῶν πίστεως, καὶ εὐδαιμονίαν ἡμῶν νομίσομεν ὁσάκις εὐδοκίησῃ ὁ Ὑψιστος νὰ στήσῃ τὴν Ὑμετέραν Παναγιότητα ἐν εὐθέτω πρὸς τὸ χορηγήσαι ἡμῖν τὰς χρηστότητας τὰς καθηκούσας εἰς ὅλα τὰ τέκνα τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας τῆς ὁποίας αὐτὴ προΐσταται.

Καὶ ἐγχειρίζοντες τὸ παρὸν εἰς τοὺς σεβασμιωτάτους Μητροπολίτας, καὶ πάλιν ἐπιβεβαιοῦμεν ὅτι αἱ σεβασμιότητές των δὲν ἔλειψαν νὰ καταβάλωσι πᾶσαν δύναμιν πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἐπιτεταγμένων αὐτοῖς παρὰ τῆς Ὑμετέρας Παναγιότητος⁷.

Σχολιασμός:

Πρόκειται περὶ κεφαλαιώδους σημασίας *Ἐπιστολῆς* τοῦ Καποδίστρια ὡς ἀπαντητικῆς σὲ πατριαρχικὸ γράμμα, τὸ ὁποῖο ἀπὸ τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1828 εἶχε ἤδη κυκλοφορήσει στὶς ἐφημερίδες Εὐρώπης καὶ Ἑλλάδας καὶ τὸ ὁποῖο πενταμελῆς πατριαρχικὴ ἀντιπροσωπεῖα ἐπισήμως ἐνεχείρισε στὴν Κυβέρνηση στὶς 22 Μαΐου παρουσία ἐπισήμων ἐκπροσώπων τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, Ρωσίας, Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας.

Ἡ ἱστορία τοῦ γράμματος ξεκίνησε τὸ 1827, ὅταν ὄπλαρχηγοὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας, πιεζόμενοι ἀπὸ τὶς τουρκικὲς δυνάμεις, ἔστειλαν ἀναφορὲς στὸν τότε πατριάρχη Ἀγαθάγγελο⁸ (1826-1830), προκειμένου νὰ μεσολαβήσει στὴν Ὑψηλὴ Πύλη γιὰ νὰ τοὺς χορηγηθεῖ ἀμνηστία. Οἱ Τοῦρκοι πίεσαν τὸν Πατριάρχη νὰ συντάξει τὸ ἐν λόγω γράμμα καὶ νὰ καλέσει τοὺς ἐπαναστατημένους Ἕλληνες σὲ εἰρήνευση καὶ στὴν πρὸ τοῦ 1821 κατάσταση μὲ τὴν ὑπόσχεση ἀμνηστίας. Τὸ σχέδιο βεβαίως δὲν εἶχε συνέχεια, ὅμως ἦταν ἀρκετὸ γιὰ νὰ προσάψει στὸν Ἀγαθάγγελο μιὰ ἀντεθνικὴ ἐνέργεια⁹.

Ἡ ἀπαντητικὴ *Ἐπιστολὴ* τοῦ Καποδίστρια μετὰ ἀπὸ τὴ σύντομη περιγραφὴ τῶν γεγονότων δίνει στὸ θέμα μιὰ πολὺ σπουδαία διάσταση. Δὲν μνημονεύεται καμία τουρκικὴ ἐμπλοκὴ καὶ ἐμφανίζεται τὸ γράμμα ὡς περιέχον παραινήσεις τοῦ Πατριάρχου πρὸς ὀλόκληρο τὸ Ἑλληνικὸ Ἔθνος. Ἡ διάσταση ἀπόψεων εἶναι τεράστια. Ὁ Καποδίστριας προβάλλει τὴν κοινὴ πεποίθηση ὅλων ὅτι «ὁ Κύριος ...

7. Ι. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ, *Ἐπιστολαί*, τ. Β΄, σσ. 111-114.

8. Πρόκειται γιὰ τὸν Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Ἀγαθάγγελο Α΄, τὸν ἀπὸ Χαλκηδόνος.

9. Γιὰ τὸν πατριάρχη Ἀγαθάγγελο, βλ. Τ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΥ, «Ἀγαθάγγελος», *ΘΗΕ* 1 (1962) 80-81, ὅπου καὶ περισσότερη βιβλιογραφία.

ἔσωσε τὸν λαὸν τοῦτον» καὶ μάλιστα ὅτι ἰδιαιτέρως τὸν προίκισε «ἐκ τῆς τοῦ Χριστοῦ πίστεώς του» κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ἐπαναστατικοῦ του ἀγώνα μὲ «*χάριν πολέμου καὶ δύναμιν καρτερίας, καὶ ἀπόφασιν νὰ ἐξαπολεσθῇ μᾶλλον παρὰ νὰ ὑποκύβῃ εἰς τὸν ζυγόν*». Ἐπομένως ἡ ἀποδοχὴ τοῦ ἀποτελέσματος τῆς ἐθνικῆς ἐπανάστασης εἶναι ὑπακοὴ καὶ σεβασμὸς στὰ «*οὐρανόθεν ἐρχόμενα*». Ἀδιανόητη θεωρεῖ κάθε ὑπαναχώρηση, ἡ ὁποία θὰ δήλωνε ἄρνηση αὐτῆς τῆς ἀνθρώπινης καὶ τῆς χριστιανικῆς τῶν Ἑλλήνων ὑποστάσεως. Ὡς ἐπισφράγισμα τούτων παραθέτει τὸ μαρτύριο τοῦ ἱερομάρτυρα πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε΄, συνοδικῶν ἀρχιερέων καὶ πλήθους ἐπιφανῶν Ἑλλήνων.

Πολὺ ἐνδιαφέρουσα ἡ κατάληξη τῆς *Ἐπιστολῆς* τοῦ Κυβερνήτη τῆς Ἑλλάδας. Παρὰ τὴ διάσταση ἀπόψεων σὲ τόσο μεγάλῃ σπουδαιότητάς θέμα, αἰτεῖται ἐξ ὀνόματος ὅλου τοῦ Ἔθνους τὶς πατριαρχικὲς εὐχὲς καὶ βεβαιώνει κατηγορηματικὰ ὅτι «*ἀμεταπτώτως προσκείμεθα εἰς τὰ δόγματα τῆς ἀγίας ἡμῶν πίστεως*».

Ὁ Καποδίστριας δὲν διαρρηγνύει τοὺς ἀκατάλυτους πνευματικούς δεσμοὺς μὲ τὸν οἰκουμενικὸ θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διότι γνωρίζει καλὰ καὶ ἀπὸ τὴ διπλωματικὴ του ἐμπειρία τὴν μὴ κατονομαζομένη τουρκικὴ ἀπειλὴ «*ἐπὶ τοῦ εἰσέτι ὑπὸ ὀθωμανικὸν ζυγὸν Γένους τῶν ἀλυτρώτων Ἑλλήνων*». Εἶναι πιθανὸν τὸ χαρακτηριστικὸ ὡς ἀντεθνικὸ πατριαρχικὸ γράμμα τοῦ 1828 νὰ ἦταν μιὰ φαινομενικὴ καὶ παραπλανητικὴ ἐνέργεια ἔναντι τῆς πολιτικῆς τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, προκειμένου νὰ μὴν προκληθοῦν διώξεις εἰς βάρος τοῦ ὀρθοδόξου ἑλληνικοῦ ποιμνίου τῆς ὑπόλοιπης Ἑλλάδας καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἡ ἐπισήμανση αὐτὴ δὲν στερεῖται ἱστορικῆς βάσεως, διότι ἡ φαναριώτικη πολιτικὴ συχνὰ ἀποκοίμιζε τὴν τουρκικὴ ἐξουσία, προκειμένου νὰ ἐπιτυγχάνει πολὺ σπουδαιότερους στόχους, ὅπως τῆς ἐπιβιώσεως τοῦ Γένους.

(συνεχίζεται)

Ἐκ Καλαβρίας εἰς Θεσσαλονίκην

Σουλτάνας Λάμπρου

Ἐπικούρου Καθηγήτριας Θεολογικῆς Σχολῆς ΑΠΘ

(β' μέρος - τελευταῖο)

Στοὺς βίους τῶν δύο ἀγίων ἀξιοσημεῖωτο εἶναι, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐξέχουσα θέση πού κατέχει ἡ Θεσσαλονίκη, λόγω τῆς ἐγγύτητάς της μετὰ τὸ Ἅγιον Ὄρος, ἀλλὰ καὶ διότι βρίσκεται στὸν δρόμο πρὸς τὴ Βασιλεύουσα¹, καὶ τὸ γεγονός ὅτι καὶ οἱ δύο ἄγιοι εἶχαν τὸ προγνωστικὸ χάρισμα καὶ ὅπως χαρακτηριστικὰ λέγει ὁ βιογράφος τοῦ ἀγίου Ἡλία τοῦ Νέου: «καὶ πρὸς γε τούτοις εἶχε καὶ τὸ τῆς προγνώσεως χάρισμα παρισσούμενον τοῖς ἀρχαίοις καὶ θεοφόροις ἀνδράσι, τὰ συμβαίνειν μέλλοντα προέλεγεν, ἔχων τὸν ἀποκαλύπτοντα Κύριον καὶ δεικνύοντα αὐτῷ τὰ μακράν»². Οἱ ἄγιοι ἀποκαλύπτουν τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν, προλέγουν τὴν κοινὴ τύχη τῆς πατρίδας τους, ὅπως καὶ τῆς πόλης πού ἔδρασαν στὸ τέλος τῆς ζωῆς τους, τῆς Θεσσαλονίκης³, τὴν κατάληψή

1. Βλ. ἐνδεικτικῶς, Α. PERTUSI, «Monasteri e monaci italiani all' Athos nell' Alto Medioevo», *Le Millénaire du Mont Athos 963-1963. Études et Mélanges*, τ. 1, Chevetogne 1963, σσ. 217-251. Ε. FOLLIERI, «Niceforo "il Nudo" e una nota del codice niliano Crypt. B./3.1», *Bolletino della Badia Greca di Grottaferata*, n.s. 39 (1985) 3-13. Δ. ΠΑΠΑΧΡΥΣΑΝΘΟΥ, *Ὁ Ἀθωνικὸς Μοναχισμὸς. Ἀρχὲς καὶ Ὁργάνωση*, ἔκδ. ΜΙΕΤ, Ἀθήνα 1992, σσ. 226-227. Ε. FOLLIERI, «Monaci greci di Calabria nell' Oriente bizantino tra il IX e il XII secolo», *Chiesa e Società nel Mezzogiorno. Studi in onore di Maria Mariotti*, τόμ. 1, Soveria Mannelli, Catanzaro 1999, σσ. 5-13. Ε. ΚΑΛΤΣΟΓΙΑΝΝΗ - Σ. ΚΟΤΖΑΜΠΑΣΗ - Η. ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΥ, *Ἡ Θεσσαλονίκη στὴ Βυζαντινὴ Λογοτεχνία*, ὅπ. π.

2. Vita di Sant' Elia il Giovane, (Rossi Taibbi), σ. 48.

3. Ὡς γνωστὸν ἡ Θεσσαλονίκη ὑπῆρξε πόλος ἑλξης γιὰ τοὺς μοναχοὺς ὀλόκληρης τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας λόγω τῆς θέσης της σὲ σχέση μετὰ τὸν Ἄθωνα καὶ τὴ Βασιλεύουσα, τοῦ πλήθους τῶν μονῶν της, ἀλλὰ καὶ τῆς «οἰκουμενικῆς» διάστασης τῆς τιμῆς καὶ τοῦ προσκυνήματος τοῦ πολιούχου της Ἁγίου Δημητρίου. Βλ. ἐνδεικτικῶς, Σ. ΠΑΣΧΑΛΙΔΗ, *Ὁ Βίος τῆς ὀσιομυροβλύτιδος Θεοδώρας τῆς ἐν Θεσσαλονίκη*, Κέντρο Ἀγιολογικῶν Μελετῶν 1, ἔκδ. Ἰ.

τους ἀπὸ τοὺς Σαρακηνοὺς καὶ κατόπιν ἀπὸ τοὺς Νορμανδοὺς.

Ὁ ἅγιος Φαντῖνος, ὅπως πληροφοροῦμεθα ἀπὸ τὸν βίο ἐνὸς ἄλλου Καλαβροῦ ἁγίου, τοῦ ὀσίου Νείλου, πνευματικοῦ, φίλου καὶ συναθλητοῦ τοῦ ἁγίου Φαντίνου, μὲ τὸ προορατικό του χάρισμα, προφητική δύναμη καὶ γλῶσσα προεῖδε τὴν καταστροφή τῶν χριστιανικῶν πόλεων ἀπὸ τοὺς Ἀγαρηνοὺς καὶ ἐθρήνησε γιὰ τὴν παντελῆ ἐξαφάνιση τῆς ἀρετῆς καὶ τὴν πνευματικὴν κατάρπωση τῶν μοναχῶν. «Οἱ μὲν ἐκκλησίες», ἔλεγε, «γέμισαν ἀπὸ ὄνους καὶ μολάρια καὶ ἔχουν μινανθῆ, τὰ δὲ μοναστήρια παραδόθηκαν στὴ φωτιά καὶ ἀφανίσθηκαν, καὶ τὰ βιβλία βράχθηκαν καὶ ἀχρηστεύθηκαν, καὶ στὸ ἐξῆς δὲν θὰ ἔχωμε ἀπὸ ποῦ νὰ διαβάζωμε»⁴. Ὅταν δὲ ἔβλεπε κανένα μοναχὸ ἀπὸ τὸ δικό του μοναστήρι, τὸν πενθοῦσε σὰν νεκρὸ λέγοντας: «Ἐγώ, παιδί μου, σὲ σκότωσα». Αὐτὰ καὶ ἄλλα παρόμοια ἔλεγε καὶ ὅσες φορές προσπαθοῦσε ὁ ἅγιος Νεῖλος νὰ τὸν πλησιάσει παρακαλώντας τὸν νὰ ἐπιστρέψει στὸ μοναστήρι, ἐκεῖνος τοῦ ἀπα-

---

Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης - Κέντρου Ἀγιολογικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη 1991, σσ. 25, 78, 274. Α. ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ - ΖΑΦΡΑΚΑ, «Ἡ Θεσσαλονίκη ὡς δευτέρη πόλη τῆς Αὐτοκρατορίας», *Πρακτικά Β' Συμποσίου* μὲ θέμα: *Ἡ Μακεδονία κατὰ τὴν ἐποχὴ τῶν Παλαιολόγων*, Θεσσαλονίκη 14-20 Δεκεμβρίου 1992, ΑΠΘ, Διεθνή Συμπόσια γιὰ τὴ Μακεδονία, Θεσσαλονίκη 2002, σσ. 76-77. Σ. ΠΑΣΧΑΛΙΔΗ, «Ἅγιος Δημήτριος ὁ ἀθλοφόρος τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς Οἰκουμένης», *Ὁ ἅγιος Δημήτριος στὴν τέχνη τοῦ ἁγίου Ὁρους*, ἔκδ. Ἀγιορειτικῆς Ἑστίας, Θεσσαλονίκη 2005, σ. 25. *Ἡ Γραμματεία τῶν Δημητρίων Β' - Μαρτύρια, Συλλογὲς Θραυμάτων καὶ Ἐγκώμια στὸν Ἅγιο Δημήτριο*, Σ. Πασχαλίδη (εἰσαγωγή - ἐπιμ. κειμένων), Κέντρο Ἀγιολογικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη 2005, σσ. 22, 24. Σημειωτέον ὅτι ἡ διάσταση τῆς λαμπρότητας τῆς τιμῆς τοῦ ἁγίου Δημητρίου καὶ τοῦ πλήθους τῶν προσκυνητῶν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη Ἀνατολῆς καὶ Δύσης ἀποτυπώνεται στὸ ρητορικὸ κείμενο τοῦ 12^{ου} αἰῶνα: *Τιμαρίων ἢ περὶ τῶν κατ' αὐτὸν παθημάτων*. Βλ. σχετικὰ: *Τιμαρίων. Ἐνα ταξίδι ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη στὴ Θεσσαλονίκη*, Π. Βλαχάκου (εἰσαγωγή - μετάφραση - σχόλια), Βυζαντινοὶ Συγγραφεῖς 1, ἔκδ. Ζήτρος, Θεσσαλονίκη 2001.

4. *Ὁ Βίος τοῦ ὀσίου Νείλου τοῦ Νέου*, ὅπ.π., σσ. 138-140. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι ἡ ἰδιαίτερη ἀγάπη πρὸς τὰ βιβλία εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικότερα στοιχεῖα τοῦ ἑλληνοϊταλικοῦ μοναχισμοῦ. Βλ. σχετικὰ, R. ČEMUS, «Oriente in Occidente», ὅπ.π., σσ. 177-180.

ντοῦσε· «*Αὐτοὶ ποὺ εἶναι στὸ μοναστήρι δὲν εἶναι ἀδελφοί μου, διότι διαφορετικὰ θὰ ἔκλαιγαν καὶ ἐκεῖνοι μαζί μου*»⁵.

Ὁ ἅγιος Ἡλίας ὁ Νέος προεῖδε τὴν ἐρήμωση τῶν Καλαβριωτικῶν καὶ Σικελικῶν πόλεων, τὴν κατάληψη τοῦ Ρηγίου τὸ 901 καὶ τοῦ Ταυρομενίου τὸ 902⁶. Ἄλλοτε πάλι εἶδε, ὅπως λέγει ὁ βιογράφος του, ὑπερμεγέθη ράβδο πάνω ἀπὸ τὰ μέρη τῆς Καλαβρίας καὶ ἔλεγε ὅτι αὐτὸ φανερώνει τὴν ὀργὴν ποὺ ἔστειλε ὁ Θεὸς πάνω στοὺς ἁμαρτωλοὺς⁷. Καὶ γιὰ τὴ Θεσσαλονίκη, ὅταν εὐρίσκετο στὴ Ναύπακτο, προεῖδε ὅτι θὰ καταληφθεῖ ἀπὸ τοὺς Ἰσμηλίτες, οἱ ὁποῖοι ἐνῶ ἐκινοῦντο πρὸς τὸ Βυζάντιο, στὰ μισὰ τοῦ Ἑλλησπόντου γύρισαν πίσω καὶ κυρίευσαν τὴ Θεσσαλονίκη⁸· κατελήφθη ὡς γνωστὸν ἀπὸ τὸν ἐξωμότη Λέοντα Τριπολίτη στὶς 31-7-904⁹. Ὅταν ἀργότερα ὁ ἅγιος ἔφθασε στὴ Θεσσαλονίκη, παρακάλεσε τὸν μοναχὸ ποὺ διακονοῦσε στὸν ναὸ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων νὰ τὸν ὀδηγήσει στὸν ναὸ τοῦ καλλινίκου μάρτυρος Δημητρίου. Καί, ἐνῶ βιάδιζε κοιτάζοντας τὴν πόλη, ἀναστέναζε καὶ ἔλεγε στεναχωρημένος στὸν μάρτυρα· «*Ὁ μάρτυς τοῦ Χριστοῦ Δημήτριε, ποῦ βρίσκεσαι τώρα; Σὲ ποιὸς τόπους κατοικεῖς καὶ σὲ ποιὰ ἐπουράνια ἀψίδα γυροφέρνεις;*». Ὅμοια ἔλεγε καὶ ὅταν ἔφθασε στὸν ναὸ καὶ στάθηκε μπροστὰ στὸ ἱερὸ κιβώριο τοῦ μάρτυρος¹⁰.

Στὶς προρρήσεις, στὶς προφητεῖες αὐτὲς τῶν Κατωῖταλιωτῶν ἁγίων δὲν πρέπει νὰ ἀναζητήσουμε τὴ χρονικὴ ἀμεσότητα, ἀλλὰ νὰ τὶς ἀντιμετωπίσουμε ὑπὸ τὴν εὐρύτερη ἔννοιά τους, διότι ἐπαληθεύονται ἐπακριβῶς μὲ τὴν κατάκτηση τῶν δύο τόπων ἀπὸ τοὺς Νορ-

5. Ὁ Βίος τοῦ ὁσίου Νείλου τοῦ Νέου, ὅπ.π., σ. 140.

6. *Vita di Sant'Elia il Giovane*, (Rossi Taibbi), σσ. 38, 48, 56, 62, 74-76, 78.

7. *Vita di Sant'Elia il Giovane*, (Rossi Taibbi), σ. 48.

8. *Vita di Sant'Elia il Giovane*, (Rossi Taibbi), σ. 108. Πρβλ. Ε. ΚΑΛΙΤΣΟΓΙΑΝΝΗ - Σ. ΚΟΤΖΑΜΠΑΣΗ - Η. ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΥ, *Ἡ Θεσσαλονίκη στὴ Βυζαντινὴ Λογοτεχνία*, ὅπ.π., σσ. 115-116.

9. Γιὰ τὴν ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης ἀπὸ τοὺς Ἄραβες τὸ 904, βλ. *Ioannis Caminiatae de expugnatione Thessalonicae*, G. Böhlig (ἐπιμ.), *CFHB* 4, Berlin 1973.

10. *Vita di Sant'Elia il Giovane*, (Rossi Taibbi), σ. 110.

μανδούς, τὸ 1071 τῆς Καλαβρίας καὶ τὸ 1185 τῆς Θεσσαλονίκης. Γιὰ τὴ μὲν Καλαβρία ἡ πολιτικὴ τῶν Νορμανδῶν ὁδήγησε σὲ κατάπτωση καὶ παρακμῆ, ἀρχικά, καὶ ὀλικὴ καταστροφή, κατόπιν, τῶν ἀκμαιοτάτων μοναστηριῶν τῆς. Οἱ Λατῖνοι, ἀντιλαμβανόμενοι τὰ ὀφέλη πού θὰ προέκυπταν ἀπὸ μιὰ συμμαχία μὲ τοὺς Νορμανδούς, τὴ στιγμὴ πού τὸ σχῆμα μεταξὺ Ρώμης καὶ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως εἶχε ἐπιτελεσθεῖ, ἀναγνωρίζουν τὸν ἡγέτη τῶν Νορμανδῶν, Ροβέρτο Γυϊσκάρδο, ὡς δούκα Ἀπουλίας, Καλαβρίας καὶ Σικελίας, ὅταν ὁ Ροβέρτος δίδει ὄρκο πίστεως (Αὐγούστος 1059) στὸν πάπα Νικόλαο Β΄ (1058-1061)¹¹. Οἱ προσηλυτιστικὲς προσπάθειες, πού ὑφίσταντο ἔκτοτε οἱ Ἕλληνες τῆς Καλαβρίας, καὶ ὁ ἀγώνας τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων νὰ προστατεύσουν τὸ ποίμνιό τους ἀπὸ τὶς κακοδοξίες τῶν Λατίνων καὶ νὰ τὸ κρατήσουν προσηλωμένο στὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως, εἶναι ἐμφανῆ στὸν βίο ἐνὸς ἄλλου Καλαβροῦ ἀγίου, τοῦ ὁσίου Λουκά τοῦ Γραμματικοῦ, ἐπισκόπου Ἀσύλων (μητρόπολη Σεβηρινῆς) (1092). «*Πρῶτα μὲν οὖν ὑμῖν τὰ τῆς πίστεως ἐχέτωσαν καὶ βεβαίως κινδύνῳ μηδενὶ σαλευέτωσαν*» - πρέπει νὰ δίδεται προτεραιότητα στὰ θέματα τῆς πίστεως καὶ

---

11. Βλ. σχετικὰ, Ὁ Βίος τοῦ ὁσίου Νείλου τοῦ Νέου, ὄπ.π., σσ. 23-29. Σ. ΖΑΜΠΕΛΙΟΥ, *Ἱταλοελληνικά*, ὄπ.π., σσ. 241-242, 246-254. R. BÜNEMANN, «Robert Guiskard - Terror mundi. Eroberer zwischen Rom und Konstantinopel», *Geschichte in Wissenschaft und Unterricht* 10 (1987) 627-644. G. PICASSO, «Roberto il Guiscardo fidelis della chiesa romana e di Gregorio VII», *Roberto il Guiscardo tra Europa, Oriente e Mezzogiorno. Atti del Convegno internazionale de studio promosso dell'Università degli Studi della Basilicata in occasione del 9 centenario della morte di Roberto il Guiscardo (Potenza-Melfi-Venosa, 19-23 Ottobre 1985)*. C. D. FONSECA (ἐπιμ.), *Galatina*, (Lecce) 1990, σσ. 29-38. B. KREUTZ, *Before the Normans*, ὄπ.π., σσ. 150-154. I. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ, *Ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους. Ἱστορία μέσης βυζαντινῆς περιόδου (565-1081)*, τ. Β΄, ἐκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1993, σσ. 560-561. Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Βυζαντινὴ Ἱστορία*, τ. Β΄1 (610-867), ἐκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 225. Β. ΚΟΥΚΟΥΣΑ, *Ἡ ἐπαρχία Ὑδροῦντος*, ὄπ.π., σσ. 70-71. M. ANGOLD, *Ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία ἀπὸ τὸ 1025 ἕως τὸ 1204. Μία πολιτικὴ ἱστορία*, ἐκδ. Παπαδήμα, Ἀθήνα 2004, σσ. 101-102. Ζ. ΤΣΙΡΠΑΝΑΗ, *Ἡ Μεσαιωνικὴ Δύση (5ος-15ος αἰ.)*, ἐκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2014, σσ. 200-201.

νά μὴν διασαλεύονται ἀπὸ κανένα κίνδυνο¹² – νουθετεῖ ὁ ἅγιος τοὺς ἐπίσκοπους, τὸν κληῖρο καὶ τὸν λαό, ὀλίγο πρὸ τῆς κοιμήσεώς του (10 Δεκεμβρίου 1114), διαβλέποντας τὴ συστηματικὴ προσπάθεια ὑποταγῆς τῶν ὀρθοδόξων μὲ τὴ χρῆση κάθε μέσου, πιέσεων καὶ βίας ἀκόμη, ποὺ ξεκίνησε τὸν 13^ο αἰῶνα καὶ ὁδήγησε στὴν παρακμὴ τῶν μονῶν καὶ στὴν ὀριστικὴ κατάργηση τοῦ ἑλληνικοῦ λειτουργικοῦ τυπικοῦ τὸν 17^ο αἰῶνα¹³. Ἔτσι, στὰ λόγια τοῦ Σπυρίδωνος Ζαμπέλιου «ἅμα τῇ διαλύσει τῶν μονῶν ἐκείνων οἴμοι! συνέπαθον καὶ τὰ γράμματα, διότι καὶ ἀρχαιόταται βιβλιοθήκαι, ἐξ Ἑλλάδος τὸ πλεῖστον προελθοῦσαι, ἐξωλοθρεύθησαν καὶ ἀρχεῖα κατηφανίσθησαν περιλαμβάνοντα πιθανῶς μνημεῖα ἀνεξαγόραστα τῆς πρὸ Χριστοῦ καὶ μετὰ Χριστὸν ἐποχῆς»¹⁴, διακρίνουμε τὸ νόημα τῶν προφητικῶν λόγων τοῦ ἁγίου Φαντίνου· «αἱ ἐκκλησῖαι ὄνων καὶ βορδονίων ἐπλήσθησαν καὶ μεμόλυνται, τὰ δὲ μοναστήρια πυρίκαυστα γεγόνασι καὶ ἀπώλοντο, αἱ βίβλοι ἐβράχησαν καὶ ἡχρεῖωνται καὶ λοιπὸν ποῦ ἀναγνῶναι οὐκ ἔχομεν»¹⁵.

Ὡστόσο, ἰσχυρότερα χτυπήματα δέχεται ἡ αὐτοκρατορία ἀπὸ τοὺς Νορμανδοὺς τῆς Σικελίας, τοὺς ἐκφραστὲς τοῦ παπισμοῦ, ὅταν στὴν προσπάθεια πραγματοποίησης τοῦ σχεδίου κατάλυσής της, ὀργανώνουν γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ δυναμικὴ ἐπίθεση ἐναντίον τοῦ Βυζαντίου τὸν 12^ο αἰῶνα. Ἀκολουθώντας τὸ παλαιότερο ἐγχείρημα τοῦ Ροβέρτου Γυῖσκάρδου¹⁶, ἐπιτίθενται, κυριεύουν τὸ Δυρράχιο (Ἰούνιος 1185) καὶ κινοῦνται πρὸς τὴ Θεσσαλονίκη. Ἔτσι στίς 24 Αὐγούστου τοῦ 1185 ἡ δευτέρη πόλη τῆς αὐτοκρατορίας πέφτει στὰ

12. Vita di S. Luca vescovo di Isola, (Schirò), σ. 110.

13. P. HERDE, «The Papacy and the Greek Church in Southern Italy between the eleventh and the thirteenth Century», *The Society of Norman Italy, The Medieval Mediterranean* 38, ἐκδ. Brill, Leiden 2002, σσ. 213-251. Β. ΚΟΥΚΟΥΣΑ, *Ἡ ἐπαρχία Ὑδροῦντος*, ὅπ.π., σσ. 111 ἐξ.

14. Σ. ΖΑΜΠΕΛΙΟΥ, *Ἱταλοελληνικά*, ὅπ.π., σ. 25.

15. Ὁ Βίος τοῦ ὁσίου Νεῖλου τοῦ Νέου, ὅπ.π., σσ. 138-140.

16. Βλ. σχετικὰ, Τ. ΛΟΥΓΓΗ, *Ἡ βυζαντινὴ κυριαρχία στὴν Ἱταλία*, ὅπ.π., σσ. 225-243.

χέρια τῶν Νορμανδῶν¹⁷ καὶ γνωρίζει τὰ πιὸ φρικτὰ κακουργήματα ἐπιβάλλουν δυτικά ἤθη, δὲν σέβονται τοὺς ναοὺς, σκοτώνουν κληρικούς στὴν ἱερὰ τράπεζα κατὰ τὴ Θεία Λειτουργία, παρενοχλοῦν κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Θείας Λειτουργίας. Ὁ ἅγιος Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ποὺ περιέγραψε μὲ τὰ πιὸ μελανὰ χρώματα τὴν ἄλωση, μιὰ ἄλωση ποὺ ἀποτελεῖ σαφὲς προμήνυμα τῆς Ἄλωσης τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ 1204 ἀπὸ τοὺς Φράγκους, λέγει χαρακτηριστικά: «ὥστε μηδὲ λείψανο ἐναπομεῖναι παλαιᾶς καλλονῆς»¹⁸. λόγιοι ποὺ ἐρμηνεύουν τοὺς λόγους τοῦ ὁσίου Ἡλίου τοῦ Νέου· «ἽΩ μάρτυς τοῦ Χριστοῦ Δημήτριε, ποῦ εἶ νῦν; ἐν ποίοις τόποις ἐνδιαιτᾶς, ἢ τίνα ἐπου-

17. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος (1177-1195/98) ἐξιστόρησε ὡς αὐτόπτης μάρτυς τὴν ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης ἀπὸ τοὺς Νορμανδοὺς σὲ σχετικὴ μελέτη. Βλ. κριτικὴ ἔκδοση τοῦ κειμένου· *Eustazio di Thessalonica, La espugnazione di Tessalonica*, testo critico, introduzione, annotazioni di St. Kyriakidis - proemio di B. Lavagnini - versione italiana di V. Rotolo, Istituto Siciliano Studi Bizantini e Neoellenici, Testi e Monumenti, Testi 5, Palermo 1961. Μετάφραση τοῦ ἐν λόγῳ κειμένου στὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα ἀπαντᾶται στὴ μελέτη· *Ἰωάννης Καμενιάτης - Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης - Ἰωάννης Αναγνώστης, Χρονικὰ τῶν ἀλώσεων τῆς Θεσσαλονίκης*, εἰσαγωγή - σχόλια, P. Odorico, μτφρ. X. Μέσση, ἐκδ. Ἄγρα, Ἀθήνα 2010, σσ. 173-308. Γιὰ τὴν ἐν λόγῳ ἄλωση, βλ. ἐνδεικτικῶς, V. ROTOLO, «Οἱ Σικελοὶ στὴ Θεσσαλονίκη τὸ 1185», *Ἡ Θεσσαλονίκη μετὰ τὴν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, Πρακτικὰ Συμποσίου Τεσσαρακονταετηρίδος τῆς Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν* (30 Ὀκτωβρίου - 1 Νοεμβρίου 1980), Μακεδονικὴ Βιβλιοθήκη 59, ἐκδ. Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Θεσσαλονίκη 1982, σσ. 9-20. Π. ΧΡΗΣΤΟΥ, «Ἡ Ἐκκλησία Θεσσαλονίκης κατὰ τὴν εἰσβολὴ τῶν Νορμανδῶν», *Ἅγιος Εὐστάθιος. Πρακτικὰ Θεολογικοῦ Συνεδρίου εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Εὐσταθίου Ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης* (7-9 Νοεμβρίου 1988), ἐκδ. Ἱ. Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1989, σσ. 343-354. G. OSTROGORSKY, *Ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους*, τ. Γ', ἐκδ. Στέφ. Βασιλόπουλος, Ἀθήνα 1993, σσ. 69-70. Κ. ΦΟΥΝΤΟΥΚΙΔΗ, «Οἱ ἀλώσεις τῆς Θεσσαλονίκης (904, 1185, 1430). Μία συγκριτικὴ προσέγγιση», *Θεσσαλονίκη, Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίδα τοῦ Κέντρου Ἱστορίας Θεσσαλονίκης τοῦ Δήμου Θεσσαλονίκης* 6 (2002)⁴³⁻⁵⁹. Α. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ἱστορία τῆς Θεσσαλονίκης 316 π.Χ.-1983*, ἐκδ. οἶκος Ἀφῶν Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2012, σσ. 119-123.

18. Eustazio di Thessalonica, *La espugnazione di Tessalonica*, (Kyriakidis), σσ. 6, στίχ. 8 καὶ 146, στίχ. 6.

ράνιον ἀψίδα περιπολεῖς»¹⁹;

Στους βίους τῶν δύο ἀγίων, τοῦ ἑλληνοσικελοῦ ὀσίου Ἡλία τοῦ Νέου καὶ τοῦ ἑλληνοκαλαβροῦ ὀσίου Φαντίνου τοῦ Νέου διαφαίνονται οἱ πνευματικοὶ δεσμοὶ τῆς Καλαβρίας καὶ τῆς Θεσσαλονίκης, ἡ ἐξέχουσα θέση ποὺ κατέχει ἡ Θεσσαλονίκη, λόγω τῆς θέσης της πλησίον τοῦ Ἁγίου Ὁρους καὶ στὸν δρόμο πρὸς τὴ Βασιλεύουσα. Προδιαγράφεται, ἐπίσης, τὸ κοινὸ μέλλον τῶν δύο τόπων καὶ διαφαίνεται ἡ πολιτικὴ τῶν Λατίνων ἔναντι τοῦ Βυζαντίου. Σήμερα καλούμεθα νὰ διατηρήσουμε καὶ νὰ ἐνισχύσουμε τοὺς πνευματικούς δεσμούς μετὰ τὴν Καλαβρία²⁰, τὴν ὁποία τότε μὲν λυμαίνονταν Ἀγαρνοὶ καὶ Νορμανδοί, τώρα ὁμως βρίσκεται στὴ δικαιοδοσίᾳ τοῦ παπισμοῦ καὶ ἀναζητᾷ τὴν ὀρθόδοξη φυσιογνωμία της.

19. Vita di Sant'Elia il Giovane, (Rossi Taibbi), σ. 110.

20. Στὸ σημεῖο αὐτὸ πρέπει νὰ ἀναφέρουμε τὶς ἐπιστημονικὲς συναντήσεις-συνέδρια, ποὺ λαμβάνουν χώρα στὴν Ανάφη καὶ διοργανῶνονται στὸ πλαίσιο τοῦ κοινού Μεταπτυχιακοῦ Σεμιναρίου (Studium Historico-rum) Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τοῦ Τμήματος Ποιμαντικῆς καὶ Κοινωνικῆς Θεολογίας τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (ὑπεύθυνος Β. Κουκουσᾶς), καὶ τοῦ Τμήματος Θεολογίας τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (ὑπεύθυνος Ἰ. Παναγιωτόπουλος), μετὰ σκοπὸ τὴ διατήρηση τῶν δεσμῶν μας μετὰ τὴν Καλαβρία καὶ ἐν γένει τὴν Κάτω Ἰταλία, μετὰ τελευταία τὴν *Ε' Διεθνή Συνάντηση τῆς Ανάφης (27-30 Αὐγούστου 2015)*, μετὰ θέμα: *Ἡ Μεγάλῃ Ἑλλάδα. Καλαβρία - Απουλία - Καμπανία*.

Ύψεις θρησκευτικῆς μισαλλοδοξίας Ίστορικά παραδείγματα

Πρωτ. Βασιλείου Γεωργοπούλου
Ἐπίκουρου Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς ΑΠΘ

Ἡ θρησκευτικὴ μισαλλοδοξία ἀποτελεῖ διαχρονικὰ μιὰ ἀπὸ τὶς πλέον σκοτεινὲς καὶ ἀπαίσιες αἰτίες ποὺ τροφοδοτεῖ τὸν φανατισμὸ καὶ εἶναι αἰτία ἐγκλημάτων ἐναντίον τῶν ἀνθρώπων, τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Ταυτοχρόνως εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς κύριους λόγους ἄθλιας δυσφήμισης τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ θέλουν νὰ παρουσιάζονται ὡς χριστιανοί.

Γιὰ τὸ ποῦ μπορεῖ νὰ ὀδηγήσει ἡ θρησκευτικὴ μισαλλοδοξία καὶ τὸ πόσο ἀποτρόπαιες πράξεις χρησιμοποιήθηκαν γιὰ τὴν τιμωρία τῶν ἀντιφρονούντων καὶ μάλιστα ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ αὐτοπροσδιορίζονταν ὡς χριστιανοί, θεωροῦμε χρήσιμο νὰ ὑπενθυμίσουμε ὀρισμένα τέτοια ἱστορικὰ παραδείγματα ἀπὸ τὸ παρελθὸν τῆς Εὐρώπης.

Ἡ ἱστορικὴ μνήμη εἶναι πάντοτε ἀσφαλῆς μέθοδος γιὰ νὰ μπολιάζει μὲ ἰσχυρὰ ἀντισώματα τοὺς ἀνθρώπους, γιὰ νὰ μὴν ἐπαναλαμβάνουν τὰ αἷτια καὶ τὶς ἀφορμὲς ποὺ τρέφουν ὀποιαδήποτε μορφὴ μισαλλοδοξίας.

1^{ον}

Ἰωάννης Οὐϊκλιφ (1324; - 1384)

Ὁ Ἰωάννης Οὐϊκλιφ ὑπῆρξε Ἄγγλος θεολόγος καὶ ἐξέχουσα προσωπικότητα ποὺ συγκρούστηκε μὲ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία καὶ θεωρεῖται ἓνας ἀπὸ τοὺς πλέον ἐπιφανεῖς προδρόμους τῆς Μεταρρύθμισης ποὺ ἀκολούθησε ἀργότερα.

Ἡ ἰσχυρὴ προσωπικότητά του, ἡ βαθειὰ γνώση τῆς Ἁγίας Γραφῆς τὴν ὁποία μετέφρασε στὴν ἀγγλικὴ γλῶσσα ἀπὸ τὰ λατινικά (Vulgata), ἡ ἔντονη αἴσθησις τῆς πολιτικῆς καὶ θρησκευτικῆς ἐλευθερίας ποὺ διὰ λόγου καὶ γραφίδος ἐκπροσωποῦσε, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὶς ρωμαιοκαθολικὲς καταχρήσεις καὶ κακοδοξίες ποὺ ἀναπτύχθηκαν μετὰ τὸ Σχῆμα θὰ τὸν ὀδηγήσουν νὰ συγκρουστῆι κατὰ τρόπο ἔντονο μὲ τὴ Ρώμη.

Ἡ κριτικὴ του σὲ ρωμαιοκαθολικὲς κακοδοξίες, ὅπως τὸν θησαυρὸ τῶν Ἁγίων, τὰ λυσίποινα καὶ τὸ ἐμπόριό τους, στὴν ἀνοχὴ δεισδαιμονιῶν σὲ σχέση μὲ θέματα πίστεως ἀπὸ τὸν κλῆρο, ἡ παρακμιακὴ πλευρὰ τῶν ἐπαιτικῶν μοναχικῶν Ταγμάτων τῆς Δύσης στὴν ἐποχὴ του, τὸ αἴτημά του γιὰ ἀποστολικὴ βιωτὴ τοῦ κλήρου, ὁ τονισμὸς τῆς ἀξίας τῆς μελέτης τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἀπὸ τοὺς λαϊκοὺς ἐνάντια στὴν ἱεροκρατικὴ καθιδρυματικὴ αἴσθησις αὐθεντίας τῆς Ρώμης, συνέβαλαν καίρια γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσει τὴν ὀργισμένη ἀντίδραση τῆς Ρώμης.

Ἄν στὰ ἀνωτέρω συνεκτιμηθεῖ καὶ τὸ γεγονὸς τῆς ἰσχυρῆς θεολογικῆς ἀμφισβήτησις τῆς θέσεως ὅτι ὁ Πάπας εἶναι διάδοχος τοῦ ἀποστόλου Πέτρου καὶ κληρονόμος τῆς ὑποτιθέμενης ἐξουσίας του καὶ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, μαζί μὲ τὴν ἀμφισβήτησις γιὰ τὴ νομιμοποίησις καὶ τὸ θεμιτὸ τῆς πληρωμῆς φόρου ὑποτέλειαις τῶν πολιτικῶν ἀρχόντων στὸν ἐκάστοτε Πάπα, γίνεται ἀντιληπτὸ τὸ εὖρος τῆς ἔντονης καὶ ποικιλόμορφης ἀντίδρασης τῆς Ρώμης ἐναντίον του.

Ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἱστορικὸς ἀρχιμ. Βασίλειος Στεφανίδης ἐπισημαίνει πολὺ χαρακτηριστικὰ: *«Οἱ πάπαι ἐφρόντιζον πρὸ πάντων περὶ τῶν δυναστικῶν αὐτῶν συμφερόντων»*. Ὁ Ἰωάννης Οὐϊκλιφ, λέγει ὁ ἴδιος ἱστορικὸς, καὶ δὲν εἶναι ὁ μόνος: *«ἔσειεν ἐκ θεμελίων τὸν παπισμὸν, τὴν ἱεραρχίαν, τὸ ἱεροτελεστικὸν καὶ κανονικὸν δίκαιον»*.

Ἄν καὶ οἱ θέσεις του ἔτυχαν θερμῆς καὶ εὐρύτατης ἀποδοχῆς, ἀπὸ τὶς πρῶτες τιμωρητικὲς ἀντιδράσεις ἐναντίον του ὑπῆρξε ἡ ἀπομάκρυνσή του ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ὁξφόρδης ποὺ δίδασκε, ἡ καταδίκη του τόσο στὴν Ἀγγλία, στὴ σύνοδο τοῦ Λονδίνου τὸ 1382, ὅσο καὶ ἀπὸ τὸν Πάπα Γρηγόριον ΙΑ΄. Πέθανε τὸ 1384, ἀφοῦ προηγουμένως ἔζησε μιὰ ζωὴ συνεχῶν πίσεων, διώξεων καὶ διαβολῶν,

ώστε να πιστεύει, ότι θα επισφραγίσει με τὸ αἷμα του τις ἀπόψεις του.

Ἡ μισαλλοδοξία ὁμως τῆς Ρώμης γιὰ τὸ πρόσωπό του θὰ συνεχι-
στεῖ καὶ ἀργότερα μετὰ τὴν καταδίωξη τῶν ὁπαδῶν του καὶ τὸ κά-
ψιμο τῶν ἔργων του, καὶ θὰ ἐπικυρωθεῖ καὶ μετὰ τὴν καταδίκη του, ὡς
αἰρετικοῦ, 31 χρόνια μετὰ τὸν θάνατό του ἀπὸ τὴ Σύνοδο τῆς Κων-
σταντίας (5/11/1414 -21/5/1418), πού θεωρεῖται ὡς ἡ 16η Οἴκου-
μενικὴ γιὰ τοὺς Ρωμαιοκαθολικούς, στὴ συνεδρίαση τῆς 4/5/1415.

Ἀποκορύφωμα τῆς θρησκευτικῆς μισαλλοδοξίας καὶ τοῦ φανα-
τισμοῦ ἐναντίον του, ἀποτελεῖ τὸ ἀποτρόπαιο γεγονός, ὅτι μετὰ ἀφορ-
μὴ τὴν καταδίκη του ἀπὸ τὴ σύνοδο τῆς Κωνσταντίας, τόσα χρόνια
μετὰ τὸν θάνατό του ἀνοίξαν τὸν τάφο του, ξέθαψαν τὰ ὀστέα του, τὰ
ἔκαψαν δημόσια καὶ πέταξαν τὴν τέφρα στὸν παραπόταμο Σουίφτ!

2ον

Ἰωάννης Χούς (1363-1415)

Ὁ Ἰωάννης Χούς (1363-1415) ὑπῆρξε μιὰ ἐξέχουσα Τσεχικὴ
προσωπικότητα, ἡ ὁποία συναριθμεῖται στὶς πλέον ἀντιπροσωπευτι-
κὲς περιπτώσεις γιὰ τὸ πού μπορεῖ νὰ ὀδηγήσει ἡ τυφλὴ θρησκευτι-
κὴ μισαλλοδοξία.

Πρόκειται γιὰ ρωμαιοκαθολικὸ κληρικὸ, καθηγητὴ καὶ πρῦτα-
νη τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Πράγας, ἐξαιρετικὸ καὶ ἐνθουσιώδη ἱερο-
κήρυκα, ὀξυνούστατο ἄνθρωπο, μαχητικὸ ὑπερασπιστὴ τῶν ιδεῶν
του, ὁ ὁποῖος, ἐπιπλέον, συνέβαλε καίρια μετὰ τὴ χρῆση τῆς τσεχικῆς
γλώσσας στὰ γραπτὰ καὶ στὰ κηρύγματά του στὸ νὰ θεωρηθεῖ πατέ-
ρας τῆς τσεχικῆς γλώσσας στὸν χῶρο τῆς φιλολογικῆς ἐξέλιξής της.

Αἰτία τοῦ διωγμοῦ του ὑπῆρξε ἡ κριτικὴ του στὴν ἀπολυταρχία
τοῦ παπικοῦ θεσμοῦ, ἀρνούμενος ὅτι ὁ ἀπόστολος Πέτρος ἦταν ἀρ-
χηγὸς τῆς Ἐκκλησίας καὶ κατ' ἐπέκταση, ὁ ὑποτιθέμενος διάδοχός
του, ὁ ἐκάστοτε Πάπας. Ὑποστήριξε, ὅτι ἐὰν ὁ πάπας εἶναι φιλάρ-
γυρος τότε εἶναι τοποτηρητής, ὄχι τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ τοῦ Ἰούδα τοῦ
Ἰσκαριώτη.

Τὸ ἴδιο δριμύτατη ὑπῆρξε ἡ κριτικὴ του καὶ στὶς λυσίποινες
ἀφέσεις πού τις θεωροῦσε ὡς σιμωνία. Στὰ ἀνωτέρω πρέπει, ἐπιπλέ-

ον, να προστεθοῦν ἡ αὐστηρὴ κριτικὴ του γιὰ τὴν ἠθικὴ διαφθορὰ τοῦ ρωμαιοκαθολικοῦ κλήρου τῆς ἐποχῆς του, τὸ αἰτημὰ του γιὰ ἐπιστροφή στὴν ἀρχαία πράξι τῆς Ἐκκλησίας γιὰ μετάληψη τῶν πιστῶν καὶ ἀπὸ τὰ δύο εὐχαριστιακὰ εἶδη, ὅπως καὶ ἡ υἰοθέτηση ὀρισμένων θέσεων τοῦ Ἱ. Οὐϊκλιφ.

Ἡ εὐρύτατη ἀπήχηση τῶν ιδεῶν του, κάτι στὸ ὁποῖο συνέβαλε καὶ ἡ χρῆση τῆς τσεχικῆς γλώσσας, καὶ ἡ ρητορικὴ εὐγλωττία του, θορύβησε τόσο τὴν τοπικὴ ρωμαιοκαθολικὴ ἡγεσία ὅσο καὶ τὴ Ρώμη. Ἔτσι, ἄρχισαν τὰ μέτρα ἐναντίον του, ὅπως ἡ ἀπομάκρυνσή του ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο, ἡ ἀπαγόρευση ὀμιλιῶν, τὸ κάψιμο τῶν ἔργων του καὶ ἡ κλήση του γιὰ νὰ παρουσιαστῆ σὲ ἐκπρόσωπο τῆς Ἱερᾶς Ἐξέτασης. Ἡ ἄρνησή του νὰ ἐμφανιστῆ ἐνώπιον τοῦ ἱεροεξεταστῆ (τοῦ μετέπειτα πάπα Μαρτίνου Ε΄) ὀδήγησε στὸν ἀφορισμὸ του ἀπὸ τὸν Πάπα.

Ὁ ἀφορισμὸς του μάλιστα ἀνακοινώθηκε δημόσια στὶς 15/5/1411 σὲ ὄλους τοὺς ναοὺς τῆς Πράγας καὶ ἀκολούθησε ἡ ἀπόφαση ἐξορίας του ἀπὸ τὸν ρωμαιοκαθολικὸ ἀρχιεπίσκοπο τῆς πόλης. Λόγω τῆς ὑψηλῆς ἐκτίμησής πρὸς τὸ πρόσωπό του, εὐρισκόμενος ἐκτὸς Πράγας, πείστηκε ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Σιγισμούνδο, νὰ παρουσιαστῆ στὴ σύνοδο τῆς Κωνσταντίας, τῆ 16ῃ «Οἰκουμενικῇ» τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν, γιὰ νὰ δώσει ἀπαντήσεις καὶ διευκρινήσεις γιὰ τὶς θέσεις του καὶ τὶς ἐναντίον του κατηγορίες.

Ἔχοντας πειστῆ ἀπὸ τὶς διαβεβαιώσεις τοῦ αὐτοκράτορα, ὅτι ἐγγυᾶται αὐτὸς τὴ σωματικὴ του ἀκεραιότητα καὶ τὴν προσωπικὴ του ἐλευθερία παρουσιάστηκε ἐνώπιον τῆς συνόδου. Ἀρνούμενοι νὰ ἀποδεχθοῦν τὶς ἀπαντήσεις του καὶ ἀδιαφορώντας γιὰ τὶς αὐτοκρατορικὲς ἐγγυήσεις πὺ ἀποδείχθηκαν ἄνευ ἀντικρίσματος, μὲ ἐντολὴ τῆς συνόδου συνελήφθη καὶ φυλακίστηκε.

Στὴ φυλακὴ βασανίστηκε ἐπὶ μῆνες καὶ τοῦ ἀσκήθηκε ἀφόρητη ψυχολογικὴ πίεση γιὰ νὰ ἀνακαλέσει τὶς θέσεις του. Στὴν τελευταία δημόσια κλήση πρὸς ἀπολογία ἐνώπιον τῆς συνόδου, ἀφοῦ γιὰ μιὰ ἀκόμη φόρα ἀρνήθηκε νὰ ἀνακαλέσει, σὲ μιὰ ἐξόχως ἀτιμωτικὴ καὶ εὐτελιστικὴ διαδικασία ἀποφασίστηκε, ὡς ἀμετανόητος αἰρετικὸς, νὰ καεῖ ζωντανός. Τὰ τελευταῖα λόγια τῶν ρωμαιοκαθολικῶν ἐπι-

σκόπων που άκουσε ήταν: «*Τώρα παραδίνουμε την ψυχή σου στον διάβολο*».

Με μια επιβλητική πομπή, όπως αναφέρουν οι ιστορικές πηγές, οδηγήθηκε για να καεί ζωντανός πρό των πυλών της Πράγας, άρνούμενος για τελευταία φορά να ανακαλέσει. Ένώ οι φλόγες τύλιγαν πια το σώμα του, τα τελευταία λόγια του που άκουστηκαν ήταν να ψάλει: «*Ίησοῦ, Υἱὲ τοῦ Δαβίδ, ἐλέησέ με* ».

Η σκληρή και ειδικής πράξης τιμωρίας του, αλλά και το ήρωικό του φρόνημα, ενίσχυσαν τους όπαδούς του να συνεχίσουν την αντίσταση έναντίον της Ρώμης, ή όποία τον φοβόταν και νεκρό. Έτσι, όταν αναλώθηκε το σώμα του από τη φωτιά, συγκέντρωσαν την τέφρα και την έριξαν στον Ρήνο για να μη τη συλλέξουν οι πολυάριθμοι όπαδοί και φίλοι του. Ο άπόηχος του άγώνα και του φρικτού τέλους του έμεινε ισχυρός. Έκατό και πλέον χρόνια άργότερα, ό Λούθηρος θα δηλώνει: «*Εἴμαστε ὅλοι Χουσίτες*».

Τό κάψιμο και του Ίωάννη Χους καταγράφηκε στην ιστορία του ανθρώπινου πολιτισμοῦ ως μια άκόμη άποτρόπαια πράξη φανατισμοῦ και θρησκευτικής μισαλλοδοξίας. Τίθεται όμως έδῶ ένα επιπλέον έρώτημα. Πώς μπορεί να θεωρεῖται «Οίκουμενική» μια σύνοδος, που λαμβάνει ως άπόφαση να καεί ζωντανός ένας άνθρωπος; Η άπάντηση στο έρώτημα, πιστεύουμε, είναι εύκολη.

3ον

Ο Ίερώνυμος εκ Πράγας (1374-1416)

Ο Ίερώνυμος εκ Πράγας υπήρξε άνθρωπος έξαιρετικής παιδείας, Βοημός θεολόγος, άκροατής του Ί. Ούίκλιφ και φίλος του Ί. Χους. Λόγω της μεγάλης παιδείας του ό βασιλιάς της Πολωνίας Λαδισλάος του άνέθεσε να οργανώσει το Πανεπιστήμιο της Κρακοβίας.

Ταυτοχρόνως υπήρξε και φλογερός ιεροκήρυκας, ό όποίος τόλμησε να έλέγξει τη Ρώμη για τις θεολογικές άθαιρεσίες της και να εκφράσει την αντίδρασή του έναντίον της με το δημόσιο κάψιμο κάποιων παπικών λυσίποινων άφέσεων.

Ἄν καὶ φίλος τοῦ Ἰ. Χούς, ἐνῶ ἀρχικὰ εἶχε ἀποφασίσει νὰ τοῦ συμπαρασταθεῖ, ὑπερασπιζόμενος τὶς ιδέες του, λόγω δειλίας, ἄλλαξε γνώμη, ἐγκατέλειψε τὴν προσπάθεια καὶ ἔφυγε. Παρόλα αὐτά, συνελήφθη καὶ ὀδηγήθηκε σιδηροδέσμιος ἐνώπιον τῆς συνόδου τῆς Κωνσταντίας. Φυλακίστηκε καὶ βασανίστηκε ἀγρίως μὲ ἀποτέλεσμα νὰ καταδικάσει καὶ τὸν Ἰ. Οὐΐκλιφ καὶ τὸν Ἰ. Χούς. Λίγο ἀργότερα συγκλονίστηκε γιὰ τὴν ἐνέργειά του καὶ μετανόησε πικρὰ γι' αὐτὴ τὴν πράξη του.

Ζήτησε δημόσια ἀκρόαση ἀπὸ τὴ σύνοδο. Καὶ ἐνῶ ὅλοι περίμεναν γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ νὰ ἀκούσουν τὴ δημόσια ὁμολογία κατάδικης τοῦ δασκάλου καὶ τοῦ φίλου του, ἄκουσαν τὴν ἀνάκληση τῆς προηγούμενης κατάδικης τους, τὴ δημόσια αὐτοκριτική του γιὰ τὴν πράξη δειλίας του καὶ τὴ διακήρυξή του ὅτι ἐπιμένει στὶς ιδέες του, προκαλώντας ἐντονη ἀναστάτωση.

Ἐντυπωσιάζει, ὄντως, ἡ τοποθέτησή του μὲ τὴν ὁποία, ἐνώπιον τῆς συνόδου, διόρθωνε τὸ λάθος του: *«Ἀπ' ὅλες τὶς ἁμαρτίες ποὺ ἔκανα ἀπὸ τὰ νεανικά μου χρόνια, καμία δὲν ζυγίζει βαρύτερα στὴ σκέψη μου καὶ καμία δὲν πιέζει καταθλιπτικότερα τὴ συνείδησή μου ἀπ' αὐτὴ ποὺ διέπραξα μέσα σ' αὐτὴν τὴν αἴθουσα ὅταν συναίνεσα στὴν κατάφορη ἀδικία ποὺ διαπράχθηκε κατὰ τοῦ Οὐΐκλιφ καὶ κατὰ τοῦ Ἰωάννη Χούς, τοῦ ἀγίου ἐκείνου μάρτυρα, φίλου καὶ διδασκάλου μου.*

Τὴν ἐξομολογοῦμαι ἀπὸ τὰ βάθη τῆς καρδίας μου καὶ δηλώνω μὲ ἀποτροπιασμὸ ὅτι ἀπὸ ἐπαίσχυντη λιγοψυχία, ἀπὸ φόβο πρὸς τὸν θάνατο, καταδίκασα τὶς διδασκαλίες τους. Γι' αὐτὸ τὸν λόγο ἰκετεύω τὸν Παντοκρά- τορα Θεὸ νὰ συγχωρήσει τὶς ἁμαρτίες μου καὶ ἰδιαίτερωσ αὐτὴ ἐδῶ τὴ βδελυρότερη ἀπ' ὅλες».

Τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς ἐνεργείας του ὑπῆρξε δεινὸ. Ἦταν τὸ δεῦτερο πρόσωπο, ποὺ τὸ καταδίκαζε νὰ καεῖ ζωντανὸ μία, ὑποτίθεται, «Οἰκουμενική» σύνοδος, ὡς φορέα αἰρετικῶν ἀντιλήψεων. Ὄδηγήθηκε στὸν τόπο τῆς ἐκτέλεσής του ψάλλοντας θρησκευτικούς ὕμνους καὶ κήκε ζωντανὸς στὶς 30/5/1416. Τὰ τελευταῖα λόγια του ἦταν: *«Κύριε, Παντοδύναμε Πατέρα, σπλαχνίσου με καὶ συγχώρεσε*

τις ἀμαρτίες μου, καθὼς τὸ γνωρίζεις, ὅτι πάντοτε ἀγάπησα τὴν ἀλήθειά σου».

Ὅπως ἡ τέφρα τοῦ δασκάλου του Ἰ. Οὐίκλιφ πετάχθηκε ἀπὸ τοὺς διῶκτες του στὸν παραπόταμο Σουίφτ τῆς Ἀγγλίας καὶ τοῦ φίλου του Ἰ. Χοὺς στὸν ποταμὸ Ρῆνο, στὸν ἴδιο ποταμὸ ρίχτηκε καὶ ἡ δική του. Μιὰ ἀκόμη φρικτὴ πράξη θρησκευτικῆς μισαλλοδοξίας προστέθηκε στὴν ἀλυσίδα τέτοιων εἰδεχθῶν γεγονότων ποὺ ἔχει καταγράψει ἡ παγκόσμια ἱστορία.

Τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον τῶν ἱεραποστολικῶν σπουδῶν

Εὔης Βουλγαράκη-Πισίνα
Δρ. Θεολογίας [διδάσκουσα (ΕΔΙΠ)
στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ ΕΚΠΑ]

1. Γενικά

Ἱεραποστολικὴ εἶναι ὁ κλάδος ἐκεῖνος τῆς θεολογίας ποὺ μελετᾷ συστηματικὰ τὸ φαινόμενο τῆς χριστιανικῆς ἱεραποστολῆς καὶ ἐρευνᾷ τὴν ἱεραποστολικὴν πράξη, ὅπως αὐτὴ ξεδιπλώνεται στὴν ἱστορία, ἀλλὰ καὶ τὴ συγχρονία μας. Ἡ Ἱεραποστολικὴ ἀφουγκράζεται τὶς ἀνάγκες τῶν καιρῶν καὶ τῶν σύγχρονων μας κοινωνιῶν. Ἔρχεται σὲ ἐπαφὴ μὲ μιὰ σειρά προβλημάτων ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὴ συνάντηση τοῦ χριστιανικοῦ λόγου μὲ τὴν ἑτερότητα τοῦ κόσμου, στὶς ποικίλες τῆς μορφές. Μελετᾷ καὶ δίνει κατευθυντήριες γραμμὲς γιὰ τὴν πράξη, ἀξιοποιώντας τὴν ἐμπειρία, τὴν ὁποία μὲ τὴ σειρά τῆς ἐμπλουτίζει μέσῳ τῆς παρατήρησης καὶ τοῦ κριτικοῦ ἀναστοχασμοῦ. Συλλέγει στοιχεῖα καὶ πληροφορίες γιὰ τὴν ἱεραποστολικὴν πραγματικότητα, ἀξιοποιώντας πηγές καὶ μαρτυρίες, ἀλλὰ καὶ μεθόδους τῶν ἱστορικῶν σπουδῶν, τῆς προφορικῆς Ἱστορίας, τῆς ἀνθρωπολογίας καὶ ἄλλων ἐπιστημῶν. Ἡ Ἱεραποστολικὴ ἀσχολεῖται τόσο μὲ τὴ θεωρία καὶ τὴ συστηματικὴ θεολογία ἐν διαλόγῳ, προαπαιτώντας φιλοσοφικὴ καὶ θεολογικὴ δεινότητα καὶ σκευή, ὅσο καὶ μὲ τὴ θεωρία καὶ τὴ μεθοδολογία τῆς πράξης. Στὸ πλαίσιο τοῦ δευτέρου μελετᾷ, ἀλλὰ καὶ καλλιεργεῖ δεξιότητες πρὸ ἐπιχειρησιακές, ποὺ συνδέονται μὲ τὴν ὀργάνωση, τὸ management, τὴ διαχείριση ἀνθρώπινων πόρων, τὴν ἡγεσία, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπικοινωνία. Σὲ κάθε περίπτωση, ἡ Ἱεραποστολικὴ ἔχει ἕναν σαφεῖ διεθνή καὶ οἰκουμενικὸ προσανατολισμό, ἐνδιὰφέρεται γιὰ τὴν παρουσία τῆς πίστεως σὲ χώρους ἀνοίκειους. Ἀπὸ τὴν ἔποψη αὐτὴ συνδέεται ἀναπόδραστα μὲ τὴ διαπολιτισμικότητα καὶ

ὑπηρετεῖ τὴ σάρκωση τῆς θεολογίας σὲ ποικίλα πολιτισμικὰ περιβάλλοντα. Στὰ ἐνδιαφέροντά της ἡ Ἱεραποστολικὴ συμπεριλαμβάνει ὅλο τὸν ἄνθρωπο καὶ τὴν κτίση¹, εὐαγγελίζεται τὴν Ἀνάσταση καὶ τὴν ἐν Χριστῷ σωτηρία ὅλου τοῦ Ἀδάμ² καὶ τὴν ἐν Χριστῷ ἀνακεφαλαίωση τῶν πάντων (Ἐφ, 1, 10), ὅπως προβλέπει ἡ χριστιανικὴ ἐσχατολογία.

Ὁ θεμελιωτὴς τοῦ κλάδου τῆς Ἱεραποστολικῆς στὴν Ἑλλάδα³, αἰμίμητος καθηγητὴς Ἡλίας Βουλγαράκης, μιλοῦσε γιὰ τὰ ἐνδιαφέροντα τῆς ἐπιστήμης του, περιγράφοντας τὸ ἔργο τῆς ἱεραποστολῆς ὡς ἐξῆς: «Ἡ ἱεραποστολὴ ὡς ἔκφραση τῆς σωτηριώδους βουλήσεως καὶ ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ ἀποτελεῖ τὴ λειτουργία ἐκείνη, ὅπου τὸ θεῖο καὶ τὸ κτιστὸ κατὰ τὸ δικό τους τὸ καθένα μέτρο καὶ ταυτόχρονα σὲ συνεργασία ἐνεργοποιοῦν τὴν πτωτικὴ κτίση γιὰ νὰ μετάσχει στὴ σωτηρία καὶ τὴν τελείωση»⁴.

Ὡς σημεῖο συνάντησης θρησκευτῶν, πολιτισμῶν καὶ ζωντανῶν

---

1. Στὴν ἀξία καὶ σημασία τοῦ ὕλικου κόσμου καὶ στὴν ἐσχατολογικὴ προοπτικὴ τῆς σύνολης δημιουργίας, ἀναφέρεται ἡ Ἐλισάβετ Θεοκρίτοφ, *Οἰκοσύστημα καὶ Ἀνθρώπινη Κυριαρχία: Σπουδὴ στὴ Θεωρία καὶ τὴν Πράξη τῶν Πατέρων τῆς Ανατολῆς*, ἐκδ. Μαΐστρος, Ἀθήνα 2003, σσ. 15-18 (κεφάλαιο «Ὁ Ὑλικὸς Κόσμος κατὰ τὴ Χριστιανικὴ Παράδοση»), ἀλλὰ καὶ σὲ ὅλο τὸ βιβλίο.

2. Ι. ΚΑΡΜΠΗ, Ἡ Παγκοσμιότης τῆς ἐν Χριστῷ Σωτηρίας, Ἀθήνα 1981 [Ἀνάτυπον ἐκ τῆς *Θεολογίας*, τ. 51-52]. Τοῦ ἴδιου, *Τὸ Ὁρθόδοξον Δόγμα τῆς ἐν Χριστῷ Σωτηρίας*, Ἀθήνα 1983 [Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ *Ὁρθοδόξου Τύπου*], σσ. 24-31. Ε. ΒΟΥΛΓΑΡΑΚΗ-ΠΙΣΙΝΑ, «Ὁ Ἰωνᾶς καὶ ἡ Ἀποκλειστικότητα τῆς Σωτηρίας», *Ἀντίβολα* 1 (2017), σσ. 213-241. Στὸ σύνολο ἔργο του ὁ γέροντας Σωφρόνιος τοῦ Ἑσσεξ κάνει λόγο γιὰ τὴν προσευχὴ καὶ τὴ σωτηρία ὅλου τοῦ Ἀδάμ καὶ ἡ ἔκφραση αὐτῆ, χαρακτηριστικὰ δική του, διαπερνᾷ ὡς ἐπωδὸς τὸ σύνολο ἔργο του. Γιὰ τὸ πανανθρώπινο τῆς σωτηρίας, βλ. ἐνδεικτικὰ, ἀπὸ τὸ πρῶτο καὶ τὸ ὕστερο ἔργο του: *Ὁ Γέρον Σιλουανὸς τοῦ Ἄθω (1866-1938)*, μτφρ. ἀπὸ τὰ ρωσικὰ χ.ο., ἐκδ. Ὁρθόδ. Κυψέλη, Ἀθήνα χ.χ., σσ. 231-242, καί, *Οἰκοδομώντας τὸν Ναὸ τοῦ Θεοῦ μέσα μας καὶ στοὺς Ἀδελφούς μας*, μτφρ. ἀπὸ τὰ ρωσικὰ: ἀρχιμανδρίτου Ζαχαρία, μτφρ. στὰ ἑλληνικὰ χ.ο. (μὲ τὴν εὐθύνη τῆς Σταυροπηγιακῆς Μονῆς Τιμίου Προδρόμου), τ. Α', Β' καὶ Γ', Ἑσσεξ Ἀγγλίας: Ἱερά Σταυροπηγιακὴ Μονὴ Τιμίου Προδρόμου, 2014³, σ. 46.

3. Δ. Β. ΓΟΝΗ, «Ἡλίας Βουλγαράκης: Ὁ Θεμελιωτὴς τῆς Ἱεραποστολικῆς στὴν Ἑλλάδα», *ΕΕΘΣΠΑ* 36 (2001), σσ. 70-120.

4. Η. ΒΟΥΛΓΑΡΑΚΗ, *Ἱεραποστολή: Μεθόριος Χριστιανισμοῦ καὶ Ἑλληνισμοῦ*, ἐκδ. Μαΐστρος, Ἀθήνα [1989] 2007², σ. 317.

ἀνθρώπων ὑποκειμένων, ἡ Ἱεραποστολικὴ εἶναι ὁ πιὸ ἐξωστρεφῆς κλάδος τῆς θεολογίας, ὁ ὁποῖος κατεξοχὴν ἔρχεται ἀντιμέτωπος μὲ τὰ ζητήματα πού θέτει ἓνας πολυποίκιλος κόσμος. Ἡ Ἱεραποστολικὴ εἶναι κατ' οὐσίαν μιὰ θεολογία τῶν συνόρων⁵. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ οἱ διάκονοι τῆς Ἱεραποστολικῆς εἶναι (ἢ ὀφείλουν νὰ εἶναι) ἐρευνητὲς καὶ ἐργάτες, παραγωγοὶ ἰδεῶν καὶ συνάμα καλοὶ ἀκροατές. Στὸ μέτρο τοῦ δυνατοῦ, οἱ ἐρευνητὲς πού στελεχώνουν τὸν κλάδο αὐτὸ ὀφείλουν νὰ εἶναι ἄνθρωποι μὲ διεθνή προσανατολισμὸ καὶ ἐμπειρία, μὲ γνώση γλωσσῶν, μὲ διάθεση γιὰ ἐνημέρωση καὶ παρακολούθηση τοῦ παγκόσμιου γίνεσθαι, ἐξοικειωμένοι μὲ τὴ διαφορετικότητα καὶ ἀπροκατάληπτοι. Ὅφειλουν νὰ εἶναι ἐδραῖοι στὴ θεολογία κατὰ τὴν παραδοσιακὴ τῆς ἔννοια, δογματικὴ, ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία, πατρολογία, τὶς γραφές, κ.λπ., ἀλλὰ καὶ νὰ ἔχουν μιὰ εὐρύτατη θρησκευολογικὴ καὶ θύραθεν παιδεία. Ἐξάλλου ὀφείλουν νὰ εἶναι ἄνθρωποι τῆς θεωρίας καὶ τῆς πρακτικῆς καὶ νὰ διατηροῦν στενὴ ἐπαφὴ καὶ σύνδεση μὲ τὸ ἱεραποστολικὸ γίνεσθαι.

Ὁ πιὸ ἔγκριτος ἱεραποστολολόγος τοῦ 20οῦ αἰῶνα σὲ διεθνὲς ἐπίπεδο, ὁ David Bosch, διευκρινίζει συναφῶς τὰ ἐξῆς: «Ἡ Ἱεραποστολικὴ ὡς ἐπιστημονικὸς κλάδος τῆς χριστιανικῆς Θεολογίας δὲν εἶναι οὐδέτερη. Βλέπει μᾶλλον τὸν κόσμο ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς ἀφοσίωσης στὴ χριστιανικὴ πίστη. Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι λείπει ἡ κριτικὴ ἐξέταση. Στὴν πραγματικότητα, ἀκριβῶς χάριν τῆς χριστιανικῆς ἱεραποστολῆς θὰ εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ὑποβάλλουμε κάθε ὀρισμὸ καὶ κάθε ἐκδήλωση τῆς χριστιανικῆς ἱεραποστολῆς σὲ σχολαστικὴ ἀνάλυση καὶ ἀποτίμηση»⁶.

Ὡς ἐπίγονη τοῦ Bosch καὶ ἄνθρωπος μιᾶς νεότερης γενιᾶς, δὲν μπορῶ παρὰ νὰ συμφωνήσω μὲ τὴν καθιερωμένη καὶ καθολικὰ ἀποδεκτὴ αὐτὴ ἄποψη, ἡ ὁποία καὶ βαθύτατα μὲ ἐκφράζει στὸν τρό-

5. Πρβλ. καὶ Ε. ΒΟΥΛΓΑΡΑΚΗ-ΠΙΣΙΝΑ, «Ἱεραποστολική», *ΜΟΧΕ* 8 (2013), σσ. 459-462.

6. D. BOSCH, *Transforming Mission: Paradigm Shifts in Theology of Mission*. Twentieth Anniversary Edition. Πρόλογος William R. Burrows. Συμπεράσματα Darrel Guder καὶ Martin Reppenhagen, Μέρνιολ, Νέα Ὑόρκη: Orbis Books, [1991] 2011, σ. 9.

πο πού ὑπηρετῶ ἐπιστημονικὰ τὸ ἀντικείμενο τῆς Ἱεραποστολικῆς. Ἐντούτοις, θὰ ἐπιθυμοῦσα νὰ σημειώσω, ὅτι πολλές θρησκείες, ἡ συντριπτικὴ πλειοψηφία τους, καὶ ὅλες οἱ λεγόμενες «Παγκόσμιες Θρησκείες» ἀσκοῦν ἱεραποστολικὸ ἔργο, πού ἔχει ἐνδιαφέρον νὰ μελετηθεῖ μὲ ἐργαλεῖα θρησκευσιολογικὰ καὶ προφανῶς ἱστορικὰ. Στὸ πλαίσιο τῆς Ἱεραποστολικῆς μπορεῖ σήμερα καὶ ὀφείλει κανεὶς νὰ μελετήσῃ τὴν ἱστορία ἐξάπλωσης καὶ τὴν ἱεραποστολικὴ δραστηριότητα τῶν ἄλλων θρησκευμάτων καὶ νὰ ἀντλήσῃ πολὺτιμα συμπεράσματα, γιὰ τὴ συγκρότηση τῆς ταυτότητάς τους καὶ τῆς ἰδιοπροσωπίας τους σὲ σχέση καὶ συνάρτηση μὲ τὴ διεισδυτικότητά τους στὴν εὐρύτερη κοινωνία. Γιὰ νὰ τὸ ἐπιτύχει κανεὶς αὐτὸ θὰ πρέπει μεθοδολογικὰ νὰ ἀκολουθήσῃ ἓνα εὐρύτερο καὶ περισσότερο οὐδετερόθρησκο μοντέλο ἔρευνας, ὅπως εἴθισται στὶς ἱστορικὲς καὶ τὶς θρησκευσιολογικὲς σπουδές. Μιὰ νηφάλια ἐξωθεν παρατήρηση τῶν πραγμάτων μπορεῖ νὰ συμβάλῃ στὴν αὐτογνωσία, καὶ νὰ ὀδηγήσῃ σὲ χρήσιμα πορίσματα πού ἢ ἐνδοθεν παρατήρηση δὲν μπορεῖ πάντα νὰ ἐπισημάνῃ καὶ νὰ διακριβώσῃ. Αὐτὴ ἡ διαδικασία παρουσιάζει ἐπιπρόσθετες δυσκολίες, εἶναι ὅμως ἓνα στοίχημα πού ἓνας ἔμπειρος ἐρευνητὴς μπορεῖ νὰ κερδίσει, ἰδίως καθόσον ἔχει ἐξ ὀρισμοῦ ἀσκηθεῖ σὲ μιὰ πολυπρισματικὴ καὶ διαπολιτισμικὴ (*cross-cultural*) θεώρηση σχεδὸν ὅλων τῶν ζητημάτων· ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τοῦ φορέα, τοῦ συνεργάτη, τοῦ δέκτη, τοῦ ἐκκλησιαστικῶς ὑπεύθυνου, τοῦ λαϊκοῦ συνεργάτη, τοῦ χρηματοδότη, τῆς τοπικῆς κοινότητας, τοῦ συγκειμένου στὸ πεδίο ἢ στὴ χώρα ὑποστήριξης, τοῦ ἐκάστοτε πολιτισμοῦ κ.ο.κ.

2. Οἱ σύγχρονες τάσεις γιὰ τὸν κλάδο τῆς Ἱεραποστολικῆς διεθνῶς

Ἡ Ἱεραποστολικὴ εἶναι ἓνας σχετικὰ νέος ἐπιστημονικὸς κλάδος. Ὅπως καὶ ἄλλες νεότερες ἐπιστῆμες καὶ ἡ Ἱεραποστολικὴ ἀναπτύχθηκε τὸν 19ο αἰῶνα καὶ συγκεκριμένα μὲ τὴν ἴδρυση ἀντίστοιχων ἐδρῶν σὲ Πανεπιστήμια τῆς Γερμανίας, τῆς Σκωτίας καὶ τῶν ΗΠΑ, ἀπὸ τὸ 1867⁷.

---

7. J. ANDERSON, «An Overview of Missiology», στό, J. MAC TERRY, *Missiolo-*

Ἡ Ἱεραποστολικὴ μέχρι σχετικὰ πρόσφατα βρισκόταν στὶς παρυφῆς τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ γίνεσθαι, σήμερα ὅμως κατακτᾷ σταδιακὰ μιὰ ὄλο καὶ πιὸ κεντρικὴ θέση στὸ curriculum τῶν Ἐκπαιδευτικῶν Ἰδρυμάτων στὸν τομέα τῆς Θεολογίας, ὅπως καταγράφει μέσα ἀπὸ τὴν ἐκτενῆ καὶ παγκόσμια ἐμπειρία του ὁ Ἄντερσον⁸. Ἡ ὄλο καὶ μεγαλύτερη σημασία τοῦ ζητήματος, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐρευνητικὴ ἐπικέντρωση σὲ αὐτὸ ἐπέτρεψε στὸν Νορβηγὸ λουθηρανὸ ἱεραποστολόγο Olav Guttorm Myklebust νὰ ἀσχοληθεῖ μὲ τὸ θέμα σὲ δίτομο ἔργο του, ποῦ τὸν κατέστησε ἀθηντία σὲ ζητήματα ἱστορίας, ἀλλὰ καὶ θέσης τῆς Ἱεραποστολικῆς στῆ θεολογικὴ ἐκπαίδευση⁹.

Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἀντίρροπες δυνάμεις ποῦ ἐπιδιώκουν τὴ συρρίκνωση τῶν ἱεραποστολικῶν σπουδῶν. Αὐτὲς συνδέονται ἰδίως μὲ τὸν κοσμικὸ χαρακτῆρα τῶν πανεπιστημιακῶν ἱδρυμάτων καὶ τὴν καλλιέργεια ἀπὸ πλευρᾶς κρατῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνωσης, περισσότερο πολιτικῶν συνύπαρξης παρὰ ἀνταγωνισμοῦ μεταξὺ θρησκευτικῶν ομάδων. Μιὰ ὑπόρρητη παρανόηση ὡς πρὸς τὴ φύση καὶ τὴν οὐσία τῆς Ἱεραποστολικῆς ὑποβόσκει ἐν προκειμένῳ, δέσμια τῆς σύνδεσης τῆς ἰδέας τῆς ἱεραποστολῆς μὲ ἓνα πολὺ συγκεκριμένο, ἀλλὰ καὶ θλιβερὸ ἱεραποστολικὸ μοντέλο ποῦ ἐπικράτησε στῆ Δύση στὸ πλαίσιο τῶν μεγάλων ἀνακαλύψεων, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀποικιοκρατικῆς τῆς ἐξάπλωσης¹⁰. Ὁ θρησκευσιολόγος

---

gy: *An Introduction to the Foundations, History and Strategies of World Missions*, Ἀναθεωρημένη Β΄ Ἔκδοση, Νάσβιλ, Τενεσή: B&H Academic, 2016, σ. 3 [3-18]. Ὁ D. Bosch, ὅπ.π., σ. 491, ἀναφέρεται στὴ σημασία ποῦ εἶχε τὸ προσωπικὸ κύρος τῶν συγκεκριμένων ἐπιστημόνων προκειμένου νὰ εἰσαχθεῖ ἡ Ἱεραποστολικὴ ὡς αὐτοτελὲς διδακτικὸ καὶ ἐρευνητικὸ ἀντικείμενο. Πρβλ. ἐπίσης, Η. ΒΟΥΛΓΑΡΑΚΗ, *Σύντομος Ἱστορία τῆς Ἐπιστήμης τῆς Ἱεραποστολῆς*, Ἀθήναι, 1969. Ε. ΒΟΥΛΓΑΡΑΚΗ-ΠΙΣΙΝΑ, «Ἱεραποστολική», ὅπ.π., σσ. 459-461.

8. J. ANDERSON, ὅπ.π., σ. 7.

9. O. GUTTORM MYKLEBUST, *The Study of Missions in Theological Education*, τ. 1-2, Ὄσλο: Egede Instituttet, 1955 καὶ 1957.

10. Γιὰ αὐτὴ τὴν ἀντίληψη, ἀλλὰ καὶ γενικότερα γιὰ ἓνα μοντέλο ἀπὸ τὰ πιὸ πάνω ἱεραποστολῆς ποῦ στηρίζεται καὶ σὲ παρωχημένου τύπου ἀντιιδεοντολογικὲς ἀξιολογήσεις πολιτισμῶν, τὸ ὁποῖο ἀφορᾷ κατεξοχῆν ἀλλὰ ὄχι ἀποκλειστικὰ τὴ χριστιανικὴ ἱεραποστολὴ στῆ φάση τῆς δυτικῆς ἐξάπλωσης, πρβλ. M. L. STACK-

μελετητῆς τοῦ φαινομένου τῆς ἱεραποστολῆς Μὰξ Στακχάους προειδοποιεῖ ἐξάλλου ὅτι στὸν ὕστερο 20ὸ αἰῶνα σημειώνεται τρομερὴ ἱεραποστολικὴ ἀνάπτυξη τῆς συντηρητικῆς ἐκδοχῆς ὄλων τῶν θρησκευτῶν καὶ ἰδίως τῶν συντηρητικῶν ἐκδοχῶν τοῦ χριστιανισμοῦ, μὲ ἀυξανόμενους κινδύνους γιὰ τὴν κοινωνικὴ συνοχή¹¹. Στρατηγικὲς γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση μιᾶς τέτοιου τύπου περίσκεψης, ὄχι ἀβάσιμης ἀπὸ τὴ σκοπιὰ ὀδυνηρῶν δειγμάτων τῆς ἱστορίας ποὺ ὅμως δὲν μποροῦν νὰ ἐπικαθορίσουν τὸν ὀλικὸ χαρακτῆρα τῆς χριστιανικῆς ἱεραποστολῆς, προτείνει γιὰ τὸν ἀκαδημαϊκὸ χῶρο ὁ Ντίτριχ Βέρνερ, σὲ ἀδημοσίευτο ἔγγραφο του, στὸ ὁποῖο εἶχαμε πρόσβαση στὸ πλαίσιο εἰδικῶν συζητήσεων καὶ διεργασιῶν τῆς Ἐπιτροπῆς γιὰ τὴν Παγκόσμια Ἱεραποστολὴ καὶ τὸν Εὐαγγελισμό τοῦ ΠΣΕ¹².

Ὅπως ἐμεῖς συνοψίζουμε τὸ ζήτημα: «*Σήμερα σὲ πανευρωπαϊκὸ ἐπίπεδο ὑπάρχει μιὰ γενικότερη πολιτικὴ τάση, ποὺ συμβαδίζει ἀπολύτως μὲ τὸν προϊόντα ἀποχριστιανισμό τῆς Εὐρώπης, νὰ ἀντικατασταθοῦν ἀκόμα καὶ οἱ Θεολογικὲς Σχολὲς μὲ Σχολὲς Θρησκευτικῶν Σπουδῶν στὰ Ἀκαδημαϊκὰ Ἰδρύματα. Μιὰ τέτοια ἐξέλιξη ἐπηρεάζει καὶ τὶς Ἱεραποστολικὲς Σπουδές. Μὲ σκοπὸ τὴν καλύτερη διείσδυση τοῦ μαθήματος τῆς Ἱεραποστολικῆς σὲ Πανεπιστήμια ἔχει προταθεῖ ἓνα ἐναλλακτικὸ ὄνομα: «Διαπολιτισμικὴ Θεολογία». Μιὰ τέτοια σκέψη καὶ ἄλλες παραπλήσιες ἐνέχουν ἀπὸ ὀρισμένους πλευρὲς κινδύνους καὶ ἀπὸ ἄλλες πλεονεκτήματα.*

»*Ἐντούτοις, ὑπάρχει καὶ ἡ ἀντίρροπη τάση, ριζικὰ ἀντίθετη σὲ κάθε περιθωριοποίησι τῆς Ἱεραποστολικῆς. Μιὰ ὄλο καὶ πιὸ ἰσχυρὴ ζήτησι καταγράφεται, καὶ ἡ ἐπιθυμία νὰ δοθεῖ μεγαλύτερη προσοχὴ καὶ ἔμφασι στὶς Ἱεραποστολικὲς σπουδές, τάση ποὺ προκύπτει ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν ἔλλειψη καὶ τὴν ἀνάγκη»¹³.*

HOUSE, «Missions: Missionary Activity», στὸ, *Encyclopedia of Religion*, Ἐπιμέλεια L. Jones, Β' ἔκδοσι 2005 (Α' 1987), τ. 9, σ. 6069 [6068-6076].

11. Ὅπ.π.

12. D. WERNER, *Evangelism in Theological Education in Europe: 12 Considerations from ETE/WCC*. Paper for Bossey Consultation of WCC/CWME, 30th October 2012 [ἀδημοσίευτο].

13. «Ἱεραποστολική», ὅπ.π., σ. 461.

Ἐξάλλου, ἡ κατάλληλη σπουδὴ εἶναι πού θά διασφαλίσει τὴν ποιότητα τοῦ ἱεραποστολικοῦ ἔργου, καὶ ὄχι ἡ τυχάρπαστη ἢ καὶ ζηλωτικοῦ τύπου ἔφεση γιὰ προσηλυτιστικὸ ἀκτιβισμό. Αὐτὴ τὴν ἀνάγκη ἐπισημαίνει καὶ ὁ διεθνῶς καταξιωμένος Ἑλληνας θεολόγος Ἀθανάσιος Παπαθανασίου, ζητώντας τὴν ἀνάπτυξη καὶ φροντίδα τῶν ἱεραποστολικῶν σπουδῶν¹⁴. Στὸ πλαίσιο αὐτῆς τῆς φροντίδας καὶ ἀπὸ θέσης εὐθύνης ὁ καθηγητὴς Ντ. Βέρνερ¹⁵ πρότεινε ἐξάλλου τὴ διασύνδεση μιᾶς σειρᾶς ἐπίλεκτων Ἰνστιτούτων Ἱεραποστολικῶν Σπουδῶν σὲ συγκροτημένο δίκτυο, μὲ σκοπὸ τὴν ἀνταλλαγὴ ἀπόψεων καὶ καλῶν πρακτικῶν καὶ τὴν προώθηση τῆς ἱεραποστολικῆς ἔρευνας, ἀλλὰ καὶ ἐκπαίδευσης. Εἶναι μιὰ πρωτοποριακὴ πρωτοβουλία καὶ δράση πού θά φέρει σημαντικοὺς καρπούς στὴ διάρκεια τῶν χρόνων πού ἔρχονται¹⁶.

Σὲ ὅλη τὴν ποικιλομορφία τους παγκοσμίως οἱ ἱεραποστολικὲς σπουδὲς ἄλλοτε συνδέονται περισσότερο μὲ ἕναν ἀκαδημαϊκὸ προσανατολισμὸ, ἄλλοτε μὲ μιὰ πιὸ πρακτικὴ διάσταση πού ἀποσκοπεῖ στὴν ἐκπαίδευση ἱεραποστολῶν. Συχνὰ αὐτὸ σχετίζεται μὲ τὴ φυσιογνωμία τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων πού στεγάζουν τὴν ἀντίστοιχη ἔρευνα καὶ διδασκαλία, ἂν π.χ. πρόκειται γιὰ ἀκαδημαϊκὰ ἰδρύματα, δηλαδὴ Πανεπιστήμια, ἢ ἂν πρόκειται γιὰ ἐκκλησιαστικὰ σεμινάρια ἀνώτατου ἢ ἀνώτερου ἐπιπέδου πού ἔχουν ἄμεσο στόχο τὴν κατάλληλη στελέχωση ἐνὸς ἱεραποστολικοῦ ἔργου.

14. Α. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, *Ἡ Ἐκκλησία γίνεται ὅταν ἀνοίγεται: Ἡ Ἱεραποστολή ὡς Ἐλπίδα καὶ ὡς Ἐπιόλη*, ἐκδ. Ἐν Πλῶ, Ἀθήνα 2009², σσ. 307-324. Πρβλ. καὶ ἰδίου, «Missionary Experience and Academic Quest: The Research Situation in Greece». Στό, *European Traditions in the Study of Religion in Africa*. Ἐπιμέλεια Frieder Ludwig καὶ Afe Adogame, Βισμπάντεν: Harrassowitz, 2004, σσ. 301-311.

15. Ὑπῆρξε διευθυντὴς τοῦ *Ecumenical Theological Education* τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν.

16. Περισσότερα γιὰ τὶς συγκεκριμένους δομὲς πού συμμετέχουν, καθὼς καὶ γιὰ τὴ θλιβερὴ ἀπουσία Ὀρθοδόξων εἰδικῶν Σχολῶν καὶ δομῶν, βλ. «Ἱεραποστολική», ὅπ.π., σ. 461.

3. Ἐκλεκτικὲς σχέσεις καὶ συγγένειες μὲ ὁμορα ἐπιστημονικὰ ἀντικείμενα

Μία ἄλλη ἐπιστημονικὴ κατεύθυνση τῶν ἱεραποστολικῶν σπουδῶν εἶναι ἡ σύνδεση τῆς Ἱεραποστολικῆς μὲ τὸν Διαθηρσκειακὸ Διάλογο. Στὸν τομέα αὐτὸ οἱ Ὀρθόδοξοι ἔχουν τὴν πρωτοβουλία καὶ τὴν πρωτοκαθεδρία, ἰδίως χάρι στὸ σύνολο ἔργου τοῦ διεθνοῦς ἀναγνώρισης καὶ φήμης ὁμότιμου σήμερα καθηγητῆ κ. Πέτρου Βασιλειάδη, ἔργο ὃχι μόνο στὸ ἐπίπεδο τῆς ἐπιστημονικῆς ἐργογραφίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐνεργοῦς συμμετοχῆς καὶ τοῦ ὀδηγητικοῦ του ρόλου σὲ αὐτὴ τὴν κατεύθυνση στοὺς οἰκουμενικοὺς διαλόγους¹⁷. Ἡ ἐπιστημολογικὴ αὐτὴ ἐξέλιξη, χαρακτηριστικὴ τῶν τελευταίων δεκαετιῶν, ἀπαντᾷ ἀφενὸς στὸ πρόβλημα μιᾶς πρὸ φιλικῆς προσέγγισης πρὸς τὴν ἑτερότητα, ἀλλὰ καὶ στὶς κοινὲς δεξιότητες πὸ χρειάζονται προκειμένου νὰ ὑπηρετηθοῦν τὰ δύο ἀντικείμενα, ὅπως τὶς περιγράψαμε προηγουμένως. Ἐξάλλου, ἐκεῖ ὀδηγοῦν καὶ μείζονα καὶ καταστατικῆς σημασίας παραδείγματα τῆς Ἱστορίας, ὅπως π.χ. ἡ μορφή τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, τοῦ ἱσαποστόλου καὶ φωτιστῆ τῶν Σλάβων, ὁ ὁποῖος διακόνησε ὁμοῦ τὸ πεδίο τῆς ἱεραποστολῆς καὶ τοῦ διαλόγου¹⁸. Παρόμοια καὶ σύγχρονες, παγκόσμιας ἐμβέλειας προσωπικότητες τοῦ ὀρθοδόξου ἐκκλησιαστικοῦ χώρου, ὅπως ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλβανίας Ἀναστάσιος Γιαννουλάτος, ὁ ὁποῖος συνδύασε τὴ θρησκευολογικὴ ἔρευνα καὶ σπουδὴ μὲ τὴν ἱεραποστολικὴ δράση, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴ συστηματικὴ συμμετοχὴ στοὺς κορυφαίους

---

17. Ἀπὸ τὰ πάρα πολλὰ συναφῆ ἔργα τοῦ Πέτρου Βασιλειάδη, καὶ τὶς συμμετοχὲς του μὲ ἄρθρα σὲ διεθνῆ συνέδρια καὶ συλλογικοὺς τόμους, ἐνδεικτικὰ ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ βιβλιογραφία, βλ. τὸ ἔργο του, *Ἐνότητα καὶ Μαρτυρία: Ὀρθόδοξη Χριστιανικὴ Μαρτυρία καὶ Διαθηρσκειακὸς Διάλογος*, ἐκδ. Ἐπίκεντρο, Ἀθήνα 2007.

18. Πρβλ. στὸν Βίο του, κεφ. νι (μὲ μουσουλμάνους) καὶ ιx-χι (μὲ ἰουδαίους) στό, Ι. Ε. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ, «Βίος Κωνσταντίνου-Κυρίλλου, Βίος Μεθοδίου (μτφρ.), Βίος Κλήμεντος Ἀχρίδος», *ΕΕΘΣΠΘ* 12 (1967), σσ. 124-127 καὶ 129-138 [111-200].

διαθρησκειακούς διαλόγους τοῦ 20οῦ καὶ 21ου αἰώνα¹⁹. Ἐξάλλου, ἡ ἐπιμονὴ τῶν Ὁρθοδόξων σὲ αὐτὴ τὴν κατεύθυνση συνδέεται ἐπίσης μὲ τὸν παραδοσιακὸ τρόπο κατανόησης τῆς ἱεραποστολῆς στὸ Ὁρθόδοξο πλαίσιο, κυρίως ὡς μαρτυρίας, ἀλλὰ καὶ τὴ διάθεση σεβασμοῦ τοῦ Ἄλλου, πὺ νοεῖται ὡς συνομιλητῆς, κάποιες φορές καὶ ὡς συνεργός – καὶ σὲ καμία μὰ καμία περίπτωση δὲν νοεῖται ὡς ἀντικείμενο πρὸς ἐκμετάλλευση, ἰδέα ἀπολύτως ξένη πρὸς τὴν ὀρθόδοξη ἀντίληψη²⁰. Ἔτσι, συνδέοντας τὴν Ἱεραποστολικὴ μὲ τὸν Διάλογο, οἱ Ὁρθόδοξοι παραμένουν πιστοὶ στὸ πνεῦμα καὶ τὸν τρόπο τῆς πατερικῆς παράδοσης²¹. Ἡ τάση αὐτὴ εἶναι βέβαιο ὅτι θὰ ἀπασχολῆσει πολὺ στὴ συνέχεια²².

19. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρω τὴν πολὺ σημαντικὴ εἰσήγηση τοῦ μακαριωτάτου στὴ Διεθνῆ Διαθρησκευτικὴ Διάσκεψη στὸ Colombo τῆς Sri Lanka (Κεϋλάνης), 17-27 Ἀπριλίου 1974, μὲ τίτλο: *Πρὸς Παγκόσμιο Κοινότητα: Δυνατότητες καὶ Εὐθύνη (ἔξ Ἐπόψεως Χριστιανικῆς)*, Ἀνάτυπο ἐκ τῆς ΕΕΘΣΠΙΑ 20. Τὸ ἄρθρο αὐτὸ συμπεριλαμβάνεται μεταγλωττισμένο καὶ ἐλαφρῶς ἀναθεωρημένο ἐπίσης στὸ γενικότερο συναφοῦς ἐνδιαφέροντος βιβλίο του, *Παγκοσμίτητα καὶ Ὁρθοδοξία*, ἐκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα 2000, σσ. 21-64. Ἐκεῖ καὶ ζητήματα διαλόγου μὲ τὸ Ἰσλάμ (σσ. 140-168), ζητήματα θεολογίας τῶν θρησκειῶν (σσ. 169-206), ἀλλὰ καὶ ζητήματα πὺ ἀφοροῦν στὸ θρησκευτικὸ βίωμα γενικὰ κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς παγκοσμιοποίησης (σσ 239-268). Πρβλ. καὶ «Διάλογοι καὶ Ἱεραποστολή (1991)», στοῦ, Ἰδίου, *Ἱεραποστολή, στὰ Ἰχνη τοῦ Χριστοῦ*, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθήνα 2007, σσ. 267-275.

20. Βλ. τὴ σχετικὴ ἀπόφαση τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου (Κολυμπάρι Κρήτης, 2016) ἢ ὅποια τιτλοφορεῖται: «Ἡ Ἀποστολὴ τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν Σύγχρονον Κόσμον». Στὸ διαδίκτυο, ἀλλὰ καὶ στίς, *Αποφάσεις τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου*, ἐπιμέλεια Ἰ. Λότσου, Θεσσαλονίκη: CEMES, 2017, σσ. 47-63.

21. Πρβλ. Ε. ΒΟΥΛΓΑΡΑΚΗ-ΠΙΣΙΝΑ, *Ἡ Προσέγγιση τῶν Ἐθνικῶν κατὰ τὸν Ἅγιο Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο*, ἐκδ. Μαΐστρος, Ἀθήνα 2016², μιὰ μελέτη ἢ ὅποια ἐπικεντρώνεται στὸν ἱερὸ Χρυσόστομο, τὸν ὁποῖο ὁμως ἐντάσσει στὸ πλαίσιο τῆς σύνολης πατερικῆς γραμματείας.

22. Μιὰ εἰδικὴ μελέτη τῆς σχέσης τῆς Ἱεραποστολικῆς καὶ τοῦ Διαθρησκειακοῦ Διαλόγου σὲ ἐπίπεδο σπουδῆς εἶναι ἤδη στὰ σκαριά ἀπὸ τὴ γράφουσα. Ἐξάλλου, ὁμως, ὑπάρχουν καταγεγραμμένες πολὺ σημαντικὲς καὶ καθοριστικὲς συνεισφορὲς στὴ σχετικὴ βιβλιογραφία. Π.χ. Ν. Φ. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗ, *Θεολογικὴ καὶ Θρησκευτολογικὴ Θεώρηση τοῦ Διαθρησκειακοῦ Διαλόγου στὴ Σύγχρονη Ἱεραποστολή* (δ.δ.), Θεσσαλονίκη 2009, <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/17439#page/1/mode/2up>

Ἡ Ἱεραποστολικὴ ἔχει μιὰ ἰδιαιτερότητα ὡς ἐρευνητικὸ καὶ γνωστικὸ ἀντικείμενο. Δὲν συνδέεται μόνο μὲ κάποια συγκεκριμένη ἱστορικὴ περίοδο, ἀλλὰ ἐξετάζει τόσο τὴ διαχρονία, ὅσο καὶ τὴ συγχρονία. Δὲν ἀνήκει στὸν συστηματικὸ κλάδο, ἀλλὰ σαφῶς ἀσχολεῖται μὲ ζητήματα συστηματικῆς θεολογίας. Δὲν συνιστᾷ ἐρμηνεία, ἀλλὰ κατεξοχὴν ἐδράζεται καὶ θεμελιώνεται στὴν Καινὴ Διαθήκη. Δὲν εἶναι Πατρολογία, ἀλλὰ στηρίζεται πλήρως στὴν πατερικὴ θεολογία. Δὲν εἶναι οἰκουμενικὴ θεολογία, ἀλλὰ συνδέεται ἄμεσα μὲ τὶς ἐξελίξεις στὸ οἰκουμενικὸ καὶ παγκόσμιο πλαίσιο. Κατὰ καιροῦς ἔχει συνδεθεῖ μὲ τὸν Ἱστορικὸ κλάδο, ἀλλὰ ἔχει κατεξοχὴν πρακτικὴ διάσταση, δίχως ὅμως νὰ ταυτίζεται μὲ τὴν Ποιμαντικὴ. Καὶ ἄλλα πολλὰ θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς²³, ἀλλὰ ἡ οὐσία εἶναι πὼς ἡ Ἱεραποστολικὴ συνιστᾷ μιὰ ἰδιαίτερη τομὴ, μιὰ εἰδικὴ ὀπτικὴ στὴ θεολογία πὸν τέμνει ἐγκάρσια τὴν καθόλου θεολογικὴ σκέψη. Ἡ σημασία αὐτῆς τῆς ὀπτικῆς σχετίζεται μὲ τὴ σημασία τοῦ γεγονότος τῆς ἱεραποστολῆς, πὸν σήμερα νοεῖται ὡς μιὰ ἔκφραση τῆς πίστεως, πραγματώνεται καὶ στὶς ἔξι ἡπείρους, ὡς μαρτυρία, ἀλλὰ καὶ ἀποδημία, ἐνῶ ὅλο καὶ περισσότερο γίνεται κατανοητὸ ὅτι ἀνήκει στὴν ἴδια τὴν οὐσία καὶ φύση τῆς Ἐκκλησίας.

Γιὰ τὸ γεγονὸς τῆς ἱεραποστολῆς καὶ τὴ σχέση του μὲ τὴ φύση τῆς Ἐκκλησίας, λέει ὁ μητροπολίτης Ὅρους Λιβάνου Ζορζ (Κόντρ): «Ἡ [προφητικὴ] λειτουργία συνεχίστηκε στὴν Ἐκκλησία, ὅπου τὸ Πνεῦμα στέλνει ἀνθρώπους γιὰ τὸν εὐαγγελισμό τῶν ἐθνῶν δι' αὐτοῦ. Ἡ ἴδια ἡ Ἐκκλησία ἐξάλλου βρίσκεται στὸν κόσμον σὰν νὰ βρίσκεται σὲ (ἱερ)ἀποστολή. Ἡ φύση τῆς εἶναι ἡ κήρυξη τοῦ Εὐαγγελίου. Νὰ φέρεις τὸ Εὐαγγέλιο καὶ νὰ τὸ μεταδίδεις εἶναι ἕνας καὶ ὁ αὐτὸς σκοπός. Ἡ Ἐκκλησία ἀναγγέλλει τὴ Βασιλεία, ἡ ὁποία γίνεται πραγματικότητα στὶς καρδιὰς ἐκείνων πὸν τὴν ὑπακοῦν. Ἡ Ἱεραποστολὴ δὲν εἶναι μιὰ λειτουργία τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι ἡ ἴδια ἡ ὑπαρξὴ τῆς»²⁴.

23. Βλ. «Ἱεραποστολική», ὅπ.π., ὅπου καὶ μιὰ πιὸ ἀναλυτικὴ παρουσίαση τῶν περιπετειῶν καὶ ποικίλων συνδέσεων τοῦ μαθήματος μὲ ἄλλους κλάδους τῆς θεολογίας.

24. G. KHODR, «Christian Mission and Witness in the Middle East», Wash-

Μιὰ ἄλλη παράμετρος εἶναι ὁ προῖον θρησκευτικός ἀποχρωματισμός τοῦ Δυτικοῦ κόσμου, ποῦ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ μιλάμε πιά γιὰ μετα-χριστιανικὲς κοινωνίες. Ἄν κάποιος ἐπιλέγουν ὡς ἀπάντηση τὴν ἐντονότερη κατήχηση, τὴν αὐστηρότερη διαποίμανση, τὸν ἀντιαιρετικὸ ἀγῶνα, γενικότερα τὸν στενότερο ἔλεγχο τῶν ἤδη πιστῶν καὶ τὸν ἐγκλωβισμό σὲ ἀόρατα τείχη μακριὰ ἀπὸ τὴ σύνολη κοινωνία, ὁ δρόμος τῆς ἱεραποστολικῆς θεολογίας εἶναι τὸ ἄνοιγμα καὶ ἡ πρόσληψη τοῦ κόσμου, μὲ σκοπὸ τὴ σάρκωση τῆς θεολογίας καὶ τῆς πίστεως στὶς νέες γλώσσες τοῦ κόσμου ἐν ἐλευθερίᾳ.

Θὰ μπορούσε νὰ τὸ θέσει κανεὶς ὡς ἐξῆς: «Ἡ ἱεραποστολή ἀποτελεῖ καὶ ἀπαρτίζει τὸ πιὸ προκεχωρημένο φυλάκιο τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς καὶ ἀντίστοιχα τῆς θεολογίας. Εἶναι τὸ σημεῖο συνάντησης τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὸν κόσμον, μία συνάντηση δημιουργικὴ, ἀνοιχτὴ, μιὰ κοινωνία ἀγάπης. Ὡς συνοριακὴ θεολογία καὶ δράση ὑπόκειται σὲ μιὰ σειρά ζητημάτων ποῦ τὴ βγάζουν ἀπὸ τὰ ὄρια ἐπεξεργασμένων βεβαιότητων καὶ τὴν καθιστοῦν ἀνοιχτὴ στὴν ἐπίνευση καὶ ἐπίδραση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Μιὰ τόσο σύνθετη πράξις θὰ ἦταν χρήσιμο νὰ ἐπικουρεῖται ἀπὸ τὸν ἀναστοχασμὸ γιὰ τὴν ἴδια τὴν πράξις. Μαζὶ μὲ τὴ δράση, μία δράση σήμερα χωρὶς ιδιαίτερη ὑποστήριξη καὶ ἐπαρκῆ χρηματοδότηση, μὲ τὰ γνωρίσματα τῆς ἐργασίας τοῦ μυρμηγκιοῦ, ποῦ ὑπῆρξε χαρακτηριστικὸ τῶν ὀρθόδοξων ἱεραποστολῶν, καλὸ εἶναι νὰ συμβαδίζει καὶ ἡ θεωρία, ἡ ἐπιστήμη, ὁ προβληματισμός, ὁ θεολογικὸς ἀναστοχασμὸς πάνω στὰ ζητήματα τῆς ἱεραποστολῆς. Ζητούμενο στὴ σύγχρονη ἱεραποστολή δὲν εἶναι ἕνας ὑψηλὸς σὲ ποσότητα καὶ ἔνταση ἀκτιβισμός, καρπὸς ἐνὸς ζήλου οὐ κατ' ἐπίγνωσιν, ἀλλὰ ἕνα ἔργο ποιότητας μὲ μιὰ μεθοδολογία ταιριαστὴ πρὸς τὸ μήνυμα ποῦ διακονεῖ καὶ ἀντίστοιχη μὲ τὴν ὁμορφιὰ τῆς ὀρθόδοξης πίστεως καὶ ζωῆς»²⁵.

ington DC (7/2/1994). Ἀνακτήθηκε ἀπὸ http://georgeskhodr.org/en/articles_year_detail.html?year=1994&type_id=15&articleID=1269, τελευταία ἐπίσκεψη 11/6/2018. Ἡ μετάφραση δική μου.

25. Ε. ΒΟΥΛΓΑΡΑΚΗ-ΠΙΣΙΝΑ, «Ἱεραποστολή», *ΜΟΧΕ* 8, σ. 459 [448-459].

Ἔτσι, λόγῳ καὶ τῆς αὐξανόμενης σημασίας της, τὰ τελευταῖα χρόνια ἡ Ἱεραποστολικὴ διευρύνεται ὡς γνωστικὸ ἀντικείμενο ὄλο καὶ περισσότερο, ἐνσωματώνοντας ἀνθρωπολογικὲς, κοινωνιολογικὲς κ.λπ. μεθόδους, γνώσεις οἰκονομίας καὶ διεθνoῦς πολιτικῆς, γλωσσῶν καὶ γλωσσολογίας, ἱστορίας πολιτισμοῦ/-ῶν κ.ο.κ. Γινόμενῃ, ὁμῶς, τὰ πάντα, κινδυνεύει νὰ μὴν εἶναι τίποτα²⁶. Εἶναι συνεπῶς σημαντικὸ νὰ τονίσει κανεὶς ὅτι ὅποιες καὶ ἂν εἶναι οἱ ἐκάστοτε προεκτάσεις καὶ συναντήσεις μὲ ἄλλους ἐπιστημονικοὺς κλάδους ἢ καὶ ἐπιστῆμες διαθεματικά, ἀνάλογα μὲ τὸ ἐκάστοτε συγκεκριμένο, τὸ κέντρο καὶ ἀντικείμενο μελέτης τῆς Ἱεραποστολικῆς παραμένει ὡς ὅλον τὸ ἴδιο τὸ γεγονός τῆς ἱεραποστολῆς²⁷.

4. Ἐρευνητικὲς προτεραιότητες γιὰ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον

Ἡ ἀσυνέχεια καὶ ἡ ἀποσπασματικότητα εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ μόνιμα προβλήματα τῆς Ὁρθόδοξης ἱεραποστολῆς²⁸. Διόλου δὲν πρέπει

---

26. Πρβλ. καὶ τὴ συναφῆ προειδοποίηση τοῦ G. D. WRIGHT, «The Purpose of Missions», στό, J. MAC TERRY, *Missiology*, ὅπ.π., σ. 28 [19-29], ποῦ ἀφορᾷ στὴν ἱεραποστολὴ καὶ τοὺς κινδύνους ἀπὸ μιὰ ὑπερβολικὴ διάχυση τοῦ ὀρισμοῦ τῆς ἱεραποστολῆς.

27. Ἡ θέση αὐτὴ εἶναι μιὰ πρωτότυπη δική μου θέση ποῦ φαντάζει ἴσως αὐτονόητη, ἀλλὰ δὲν εἶναι πάντα, δεδομένης τῆς τάσης τοῦ ἀνθρώπου νὰ διαχέεται, νὰ ξεχνιέται ἢ καὶ νὰ γοητεύεται ἀπὸ μιὰ ποικιλία πραγμάτων, θεμάτων καὶ ὀπτικῶν· ἢ, δεδομένου τοῦ πειρασμοῦ ἐνὸς ἐρευνητῆ νὰ χάνει τὴν αἴσθησι τῶν προτεραιοτήτων ἢ νὰ προκρίνει εὐκαιριακὲς ἐνασχολήσεις, ἢ νὰ βλέπει ἓνα ζήτημα μὲ τρόπο κατακερματισμένο, θεωρώντας ὅτι βλέπει τὸ ὅλον. Ἀντιμετωπίζοντας ἓνα ἀνάλογο ἐρώτημα ὡς πρὸς τὸ τί εἶναι Ἐρησκειολογία, καὶ πῶς συνδέεται μὲ μιὰ γκάμα ἐπιστημῶν ποῦ ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τους σκοπτάφουν πάνω στὴ θρησκεία, τὴν ἐμπεριέχουν στὴν ἔρευνά τους καὶ τὴ μελετοῦν στὸ πλαίσιο τῆς δικῆς τους συλλογιστικῆς, ὁ σπουδαῖος θρησκειολόγος Χὰνς Γιούργκεν Γκρεσάτ δὲν ἀπέφυγε νὰ διατυπώσει καὶ δὲν φείσθηκε λόγων προκειμένου νὰ τονίσει τὸ φαινομενικὰ αὐτονόητο: ὅτι τὸ κέντρο μελέτης τῆς θρησκειολογικῆς σπουδῆς εἶναι πάντα ἡ θρησκεία ὡς ὅλον: Πρβλ. X. Γ. ΓΚΡΕΣΑΤ, «Ἐρησκειολογία: Ἐπιστῆμη Τίνος;» *Βημόθυρο* 1 (Χειμῶνας 2009-2010), σ. 131 [126-134].

28. Μιὰ καθαρὴ εἰκόνα αὐτοῦ τοῦ φαινομένου δίνει τὸ κείμενο τοῦ, H. ΒΟΥΛΓΑΡΑΚΗ, «Ζητώντας ἓνα Χῶρο γιὰ τὴν Ἱεραποστολὴ», στό, *Ἱεραποστολή: Μεθόριος Χριστιανισμοῦ καὶ Ἑλληνισμοῦ*, ὅπ.π., σσ. 255-288.

λοιπόν να παραξενεύεται κανείς αν αυτό αφορά και την Ίεραποστολική. Την άνοιξη του 2018, για πρώτη φορά μετά από διακοπή για πάνω από ένα τέταρτο του αιώνα, διδάχθηκε το μάθημα ξανά στη Θεολογική Σχολή του ΕΚΠΑ, στο Τμήμα Κοινωνικής Θεολογίας. Ξαναπιάνει κανείς ένα νήμα που είχε κοπεϊ μία γενιά πίσω, παρά τη λαμπρή του τότε ιστορία. Στο μεσοδιάστημα αυτό υπήρξαν σημαντικές επιστημολογικές εξελίξεις που σημειώσαμε στα προηγούμενα, αλλά και ένα δυσαναπλήρωτο κενό σιωπής που πρέπει σήμερα να καλυφθεί. Η εισαγωγή και μεταπτυχιακῶν μαθημάτων συν τῷ χρόνῳ στο Τμήμα Κοινωνικής Θεολογίας του ΕΚΠΑ δίνει ἐξάλλου νέα προοπτική στην ἔρευνα. Ἄς θέσουμε ὅμως κάποιες προτεραιότητες στην ἔρευνα, για τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον:

1. Σὲ ἓνα πρῶτο ἐπίπεδο, ἡ Ίεραποστολικὴ πρέπει νὰ συνδεθεῖ καὶ πάλι μὲ τὴν ἱεραποστολικὴ πράξη τῆς Ἐκκλησίας, μὲ τὴν ποικιλία τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν, μὲ τὸ ὑπέροχο, πολὺχρωμο φάσμα τῶν τοπικῶν κοινωνιῶν καὶ πολιτισμῶν καὶ νὰ ἀρχίσει νὰ σπουδάσει τὸ συγκεκριμένο, νὰ μελετᾷ ἀπτὰ καὶ πραγματικὰ προβλήματα καὶ λύσεις, νὰ μὴν διολισθαίνει στὴν ἀφαίρεση, τὴ γενίκευση καὶ τὴ στρογγυλοποίηση, πού εἶναι μοιραῖος καρπὸς τῆς ἄγνοιας καὶ τῆς ἀπὸ ἀπόσταση προσέγγισης τῶν ζητημάτων. Μεταξὺ τῶν θεμάτων πού πρέπει νὰ ἐρευνηθοῦν εἶναι ἡ πρόσληψη τῆς ἱεραποστολῆς ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τοῦ δέκτη, καὶ ὄχι μόνο στὶς περιπτώσεις ἐπιτυχίας, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ πού οἱ προσπάθειες παραμένουν ἄγονες, ἢ ἐγείρουν ἀρνητικὲς ἀντιδράσεις.

2. Ἡ τοπικότητα, οἱ γλῶσσες, οἱ θρησκευολογικὲς καὶ ἀνθρωπολογικὲς σπουδές, ἡ μελέτη πολιτισμοῦ εἶναι σημαντικὰ συστατικὰ τῆς ἔρευνας καὶ σπουδῆς. Δὲν εἶναι πολυτέλεια, ἀλλὰ θεμελιώδης ἀνάγκη τῶν ἱεραποστολικῶν σπουδῶν. Ἦδη ἀπὸ τὸν 18ο αἰῶνα ἡ Ἀκαδημία τοῦ Καζάν εἶχε ἀναπτύξει ἓνα παρόμοιο, πολὺ ὑψηλῶν ἀπαιτήσεων πρόγραμμα ἱεραποστολικῶν σπουδῶν μὲ δύο χωριστὲς κατευθύνσεις: ἰσλαμικὴ καὶ βουδιστικὴ²⁹. Σήμερα ἓνα ὑψηλὸ ἐπίπε-

29. Ἡ πληρέστερη περιγραφή τοῦ curriculum, τοῦ, Η. ΒΟΥΛΓΑΡΑΚΗ, *Σύντομος Ἱστορία τῆς Ἐπιστήμης τῆς Ίεραποστολῆς*, Ἀθῆναι, 1969, σσ. 57-60.

δο σπουδῶν μπορεῖ νὰ ἐπιτευχθεῖ μὲ συνέργειες περισσοτέρων τοῦ ἐνὸς παραγόντων καὶ ἐκπαιδευτικῶν φορέων ἐντὸς καὶ ἐκτὸς Πανεπιστημίου.

3. Οἱ συνέργειες εἶναι ἀναγκαῖες ἐξάλλου γιὰ τὴν ἀνάπτυξη ἐρευνητικῶν ομάδων καὶ ὑψηλῆς εἰδίκευσης εἰδικῶν ἐπιστημόνων. Εἶναι προφανές ὅτι ἡ πρόοδος τῆς ἐπιστήμης δὲν εἶναι ἔργο τοῦ ἐνός, ὅσο καὶ ἂν ὁ ἐρευνητὴς ἀναμετριάται μὲ τὸ ἀντικείμενο τῆς ἔρευνάς του κυρίως κατὰ μόνας. Τὰ μεγάλα ἔργα ὑπερβαίνουν τὶς δυνατότητες ἐνός ἀνθρώπου, καὶ τὸ κενὸ εἶναι ἀρκετὰ μεγάλο, παρὰ τὴν πρόοδο πού ἔχει σημειωθεῖ, στὴ σπουδὴ τῆς Ἱεραποστολικῆς σὲ Ὁρθόδοξο πλαίσιο.

4. Ἐρευνητικὴ συνεργασία σὲ διεθνές, οἰκουμενικὸ καὶ πανορθόδοξο ἐπίπεδο, ἡ ὁποία διευκολύνεται μὲ τὴ χρήση τοῦ διαδικτύου, μὲ συνέδρια, μὲ προγράμματα προώθησης τῆς κινητικότητας τῶν ἐπιστημόνων, μὲ ἐκδοτικὴ δραστηριότητα ἢ καὶ μὲ τὴ συμβολὴ διεθνῶν καὶ διορθόδοξων θεολογικῶν ὀργανισμῶν πού ὑπηρετοῦν αὐτὸ τὸν σκοπὸ, μπορεῖ καὶ ὀφείλει νὰ καλλιεργηθεῖ.

5. Ἡ συνεργασία καὶ τὸ κέρδος ἀπὸ τὴ διεθνή ἐμπειρία ὀδηγεῖ παράλληλα σὲ ἐνδοσκόπηση ἰδίως ἀνω σὲ ζητήματα οἰκοδόμησης ταυτότητας. Μεγάλῃ κληρονομιά τῶν πρωτεργατῶν τῶν ἱεραποστολικῶν σπουδῶν, καὶ ἰδίως τοῦ θεμελιωτῆ τοῦ κλάδου στὴν Ἑλλάδα ἀείμνηστου καθηγητῆ Ἡλίας Βουλγαράκη, εἶναι ἡ συστηματικὴ ἐρευνητικὴ ἐνασχόληση μὲ τὴν ἱστορία τῆς ἱεραποστολῆς καὶ τῆς διάδοσης τῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ ἡ Πατερικὴ θεολογία γιὰ τὴν ἱεραποστολή. Ἡ περαιτέρω ἐμβάθυνση καὶ στοὺς δύο αὐτοὺς τομεῖς εἶναι καθῆκον καὶ προτεραιότητα καὶ τῆς νεότερης γενιᾶς ἱεραποστολόγων.

Πρβλ. Α. Ρ. ΚΟΛΟΣΟΒΑ, *Narodnost' and Obshchelovechnost' in 19th Century Russian Missionary Work: N. I. Il'minskii and the Christianization of the Chuvash* (δ.δ.), Durham University, 2016, σ. 53, ὅπου περιγράφονται καὶ οἱ προσπάθειες τοῦ ἁγίου Νικολάου Ἰλμίνσκι νὰ μάθει τὴ ζωντανὴ ταταρικὴ γλῶσσα ἐγγραφόμενος σὲ ἰσλαμικὸ σχολεῖο (μεντρεσέ).

6. Ἡ σύνδεση τῆς Ἱεραποστολικῆς μετὴν ἔννοια τοῦ Διαλόγου πρέπει νὰ βαθύνει καὶ νὰ πλατύνει, καθὼς γεννᾷ πολὺ μεγαλύτερη εὐχέρεια, τόσο στὸ ξεδίπλωμα ὄλων τῶν πτυχῶν τῆς ἱεραποστολῆς, ὅσο καὶ στὴν καλλιέργεια τῆς ἁρμονικῆς συνύπαρξης καὶ φιλίας μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων – μιὰ ἀντίληψη διόλου ἀντίθετη πρὸς τὴν πατερικὴ κατανόηση τῆς ἱεραποστολῆς. Παράλληλα, καὶ οἱ Διαθρησκειακοὶ Διάλογοι ποὺ ὀργανώνονται σήμερα σὲ διάφορα ἐπίπεδα διοργάνωσης, ἐπίσημα ἢ ἀνεπίσημα, τοπικὰ ἢ παγκόσμια, μετὰ εἰδικὲς ἀφορμὲς ἢ στὴ βᾶση ἑνὸς τακτοῦ προγράμματος, σὲ ἀκαδημαϊκὸ ἐπίπεδο ἢ ὡς ἀνταλλαγὴ ἐμπειρίας μεταξὺ πιστῶν ἀνθρώπων καὶ ἡγετῶν θρησκευτικῶν κοινοτήτων, θὰ εἶχαν μεγάλο κέρδος ἀπὸ τὴν ἀξιοποίησιν τῶν Ἱεραποστολολόγων καὶ τὴ μακρὰ τους ἐρευνητικὴ ἐμπειρία στὴ σχέση μετὸν θρησκευτικῶς Ἄλλον, ὅπως ἄλλωστε ἀποδείχθηκε στὴν παράδοση τῆς Ἐκκλησίας.

7. Μιὰ καινούργια πρόταση ποὺ συνιστᾷ καινοτομία στὸ πλαίσιο τῆς Ἱεραποστολικῆς εἶναι ἡ ἱστορικὴ καὶ θρησκευσιολογικὴ σπουδὴ στὴν ἱεραποστολικὴ δραστηριότητα τῶν Παγκόσμιων Θρησκειῶν, προκειμένου γιὰ τὴν κατανόηση τῶν ἐργαλείων ποὺ ἐπιτρέπουν τὴν ἀνάπτυξιν, τὴν ἐξοδὸν ἀπὸ τὸ πλαίσιο μιᾶς ἀρχικῆς κοινότητος, ὅπου διαμορφώθηκαν τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ μιᾶς θρησκευτικῆς ταυτότητος, τὴ διάρρηξιν τῶν ὁρίων καὶ διάδοσιν πρὸς τὰ ἔξω, μετὴν παράλληλην διαμόρφωσιν νέων κοινοτήτων. Μετὴν ἤδη ἀσκημένη εὐαισθησία μιᾶς ἱεραποστολικῆς ματιᾶς καὶ μετὰ μιὰ μικρὴ μετατόπισιν ὀπτικῆς γωνίας πρὸς μιὰ πιὸ οὐδετερόθρησκην θρησκευσιολογικὴν παρατήρησιν, μπορεῖ κανεὶς νὰ ἐρευνήσῃ ἐνδελεχῶς τὶς ἐξωγενεῖς ἢ ἐνδογενεῖς συνθήκας ποὺ εὐνοοῦν ἢ ἀναστελλοῦν ἢ δυσχεραίνουν τὴ διάδοσιν μιᾶς θρησκείας, ἀκόμα καὶ μιᾶς ιδεολογίας. Ἀπὸ μιὰ τέτοια μελέτη θὰ εἶχε πολλὰ νὰ κερδίσει ἡ ὀρθόδοξὴ ἱεραποστολή, διότι πέρα ἀπὸ καὶ παρὰ τὶς φυσιογνωμικὰς ἰδιαιτερότητες κάθε θρησκείας, ὑπάρχει καὶ ἡ κοινὴ ἀνθρώπινη διάστασις, ἡ κοινὴ ἀνθρώπινη κατασκευὴ καὶ ψυχολογία. Ἐπιπλέον, ὑπάρχει καὶ τὸ στοιχεῖο τῆς συγχρονίας, τὸ γεγονὸς ὅτι ὅλοι μοιραζόμεσθε τὸν ἴδιον κόσμον, ποὺ παρὰ τὶς ἐπιμέρους πτυχὰς του εἶναι ἓνα παγκόσμιο χωριὸν μετὰ σταθερὰ καὶ πλούσια κανάλια ἐπικοινωνίας ἀπὸ ἄκρον σὲ ἄκρον. Μιὰ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς προσεκτικὴ παρατήρησις θὰ μπορούσε ἐπὶ παραδείγματι

νὰ ἐρευνήσῃ πῶς ἐπηρεάζει τὴ διάδοση μιᾶς θρησκευτικῆς ἢ ιδεολογικῆς ιδέας, μιᾶς θρησκείας ἢ μιᾶς ιδεολογίας, θετικὰ ἢ ἀρνητικὰ, ἢ ὑπαρξὴ μιᾶς στενότητος ἀντίληψης καὶ ἢ ταύτιση μὲ ἕναν μόνον συνδεδεμένο πολιτισμό, ἕνα νομικιστικὸ πνεῦμα, μιὰ ὑψηλὴ ἀνελαστικότητα καὶ ἔλλειμμα προσαρμογῆς, κ.ο.κ. Θὰ μπορούσε ἐπίσης νὰ ἐρευνηθεῖ πῶς ἐπηρεάζει τὴ διάδοση τὸ ἱστορικὸ καὶ πολιτικὸ συγκείμενο, ἢ σχέση μὲ τὴν ἐξουσία, ἢ τυχὸν δίωξη καὶ ἐκδίωξη, κατ' ἐπέκταση ἢ μετανάστευση, ἢ καλλιέργεια εἰδικὰ ἀφοσιωμένων ομάδων, ὅπως μοναστικῶν τύπου, ἢ σύνδεση καὶ πρόσδεση μὲ ἄλλα, περισσότερο κοσμικὰ συμφέροντα καὶ ἐνδιαφέροντα, καὶ ἀπειρίριθμα ἄλλα θέματα.

Ἄλλα ζητήματα ποὺ ἀφοροῦν τὸ ἴδιο τὸ περιεχόμενο τῆς σπουδῆς τῆς Ἱεραποστολικῆς εἶναι:

1. Ἡ καλλιέργεια τῆς δεκτικότητος καὶ τοῦ πνεύματος ἐλευθερίας, ἢ ὑπέρβαση τοῦ δυτικοκεντρισμοῦ καὶ παρωχημένων (ὅσο καὶ ρατσιστικῶν ἐντέλει) λογικῶν ἀξιολόγησις τῶν πολιτισμῶν.

2. Ἡ συνειδητοποίηση ὅτι ἡ ἱεραποστολὴ ἀγκαλιάζει τὸν ὅλο ἄνθρωπο, ψυχὴ τε καὶ σῶματι, καὶ συνδέεται μὲ τὸν ἀγῶνα γιὰ κοινωνικὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν ἐξάλειψη τῶν τεράστιων ἀνισοτήτων σὲ παγκόσμιον ἐπίπεδο.

Καταλήγοντας, εἶναι σημαντικό νὰ ποῦμε καὶ νὰ τονίσουμε ὅτι στὴν Ἱεραποστολικὴ Σπουδὴ δὲν χωράει ἄλλος ἐρασιτεχνισμός. Ἡ ἐκπαίδευση εἰδικῶν ἐπιστημόνων ἀπὸ ἐργάτες ἀνειδίκευτους εἶναι μιὰ λογικὴ ἀντίφαση. Χρειάζεται μιὰ τάξη σὲ ὅλα τὰ πράγματα ποὺ νὰ προσομοιάζει τὴν ἀρμονία τοῦ σύμπαντος καὶ τὴν ἱεραρχία τῶν προτεραιοτήτων.

Ἴσως σήμερα ἡ Ἐκκλησία, τουλάχιστον στὸ ἑλληνορθόδοξο πλαίσιο, διέπεται ἀπὸ μιὰ αἴσθησι ἀνησυχίας γιὰ τὴν ἀπήχησι τοῦ χριστιανικοῦ λόγου στὴν κοινωνία, καὶ μιὰ προσπάθεια ἄμυνας διαπερνᾷ τὸν ἐκκλησιαστικὸν λόγον, μὲ τρόπο ποὺ ἴσως δὲν φθάνει κατὰλληλα στὸν παραλήπτη, τοῦ ὁποίου τὰ ἐνδιαφέροντα εἶναι διαφορετικά. Ἄν ὅμως ὑπάρχει ἡ αἴσθησι ὅτι σὲ ἕναν τόπον ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ πίστις φθίνουν, ἢ πραγματικότητα τῆς παγκόσμιας ἱεραποστολῆς μᾶς δείχνει ὅτι ἀλλοῦ ἀυξάνουν.

«Οὐχ ὑμῶν ἐστὶ γινῶναι χρόνους ἢ καιροὺς οὓς ὁ πατήρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ» (Πρξ. 1, 7), μᾶς δίδαξε ὁ Χριστός. «Υμῶν ἐστὶ» ἡ προετοιμασία καὶ ἡ ἐτοιμότητα γιὰ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Κυρίου, ὅπως μᾶς προτρέπει ἡ παραβολὴ τῶν δέκα παρθένων ἢ ἡ προσομοίωση τοῦ ἐρχομοῦ τῆς Βασιλείας μὲ τὸ ἄδηλο τῆς νυχτερινῆς ἐπιδρομῆς ἑνὸς κλέφτη. Στὸ πλαίσιο αὐτῆς τῆς προετοιμασίας, ἡ Ἐκκλησία ὡς σῶμα Χριστοῦ ἀναγγέλλει ἀκούραστα, σὲ κάθε λειτουργία καὶ μὲ τὴν καθόλου ὑπαρξή της, τὸ ἀναστάσιμο μήνυμα. Συνεργοὶ στὸν ἀγρὸ τοῦ Κυρίου καὶ οἱ λογικοὶ ἄνθρωποι, μαζὶ μὲ ὅλη τὴν κτίση, μαζὶ μὲ τοὺς οὐρανοὺς, ἐργάζονται ἄοκνα. Ἔτσι, «εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν» (Ψαλμ. 18, 5).

Στὸ πλαίσιο αὐτοῦ τοῦ ἔργου τῆς προετοιμασίας γιὰ τὴν κοινωνία τῶν Ἐσχάτων, κεντρικῆς σημασίας παράμετρος εἶναι καὶ ἡ φροντίδα καὶ καλλιέργεια τῶν Ἱεραποστολικῶν Σπουδῶν.

Ἡ οἰκουμενικότητα τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος

Βασιλείου Τζέροπου
Δρ. Θεολογίας

(β' μέρος - τελευταῖο)

III

Βάσει λοιπὸν ὄλων τῶν προαναφερθέντων, τὸ ἀποστολικὸ κήρυγμα ἀποτελεῖ ὄντως τὴ διακήρυξη τοῦ *εὐαγγελίου*. Ἐπομένως, ὅταν ὡς θέμα μας ἔχουμε τὸ ζήτημα *τῆς οἰκουμενικότητος τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος*, ζητούμενο οὐσιαστικὰ τῆς ὅλης ἐργασίας μας ἀποτελεῖ ἡ οἰκουμενικότητα τοῦ *εὐαγγελίου*. Μία πρώτη καὶ σύντομη ἀπάντηση στὴν προβληματικὴ αὐτὴ ἀποτελεῖ, ὅπως ἤδη εἶδαμε, ἡ διαπίστωση τῆς χριστοκεντρικότητος τοῦ *εὐαγγελίου*, πού δὲν πιστοποιεῖ μόνο τὸν οἰκουμενικὸ του χαρακτήρα, ἀλλὰ κατ' ἐπέκταση καὶ αὐτὸν τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος, πού μὲ τὴ σειρά του ἀποτελεῖ, ὅπως εἶδαμε, τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἡ Ἐκκλησία, ὡς σῶμα καὶ κοινωνία Χριστοῦ καὶ ἐπομένως ὡς καινὴ σωτηριολογικὴ κατάσταση, προσπαθεῖ νὰ γνωστοποιήσει «*εἰς πάντα τὰ ἔθνη*» τὸ σωτηριολογικὸ γεγονός καὶ μυστήριον τῆς Ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ¹. Τὸ πρόβλημα, ὅμως, πού προκύπτει στὴ συγκεκριμένη περίπτωσι, συνίσταται στὸ πῶς ἡ ἐν δυνάμει αὐτὴ οἰκουμενικὴ ἀξία τοῦ *εὐαγγελίου* καθίσταται γεγονός καὶ οἰκουμενικὴ τῇ πράξει, ἀποδεκτὴ δηλαδὴ ἀπὸ ὅλο τὸν κόσμον, τὴν οἰκουμένην, «*τὸ σύνολον*» δηλαδὴ «*τῆς φυσικῆς παρουσίας τῶν ἀνθρώπων στὴ γῆ*». Ἡ ἀπάντηση στὸ συγκεκριμένον ἐρώτημα μπορεῖ νὰ προέλθει μόνο ἀπὸ

---

1. X. BOYΛΓΑΡΗ, *Ἐνότης*, σσ. 285-286.

τῆς διαπραγμάτευση τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος, ὄχι πλέον μονό- πλευρα, μόνο μὲ τὴν ἔννοια τοῦ περιεχομένου, ἀλλὰ καὶ μὲ αὐτὴν τῆς κηρυγματικῆς πράξεως, τὴν ὁποία καὶ θὰ ἐξετάσουμε ἀμέσως.

Ὁ οἰκουμενικὸς χαρακτήρας τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος ἀποτελεῖ μία ἀπὸ τὶς θεμελιώδεις προϋποθέσεις του. Πλήθος χωρίων τῆς Καινῆς Διαθήκης ποὺ ἀποδίδονται στὸν ἴδιο τὸν Κύριο προδια- γράφουν τὸν οἰκουμενικὸ χαρακτήρα τοῦ εὐαγγελίου, καὶ ἄρα καὶ τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος: «... εἰς πάντα τὰ ἔθνη πρῶτον δεῖ κη- ρυχθῆναι τὸ εὐαγγέλιον» (Μρ. 13,10· Μθ. 24,14). Εἰδικὰ ἡ ἐντολὴ τοῦ Κυρίου «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη ... διδάσκο- ντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν...» (Μθ. 28, 19-20) προβάλλει τὴν οἰκουμενικὴ του φύση διττῶς κατανοούμενη: α. δι- ὅτι πίσω ἀπὸ τὴ φράση «πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν», οὐσιαστικὰ ἐντοπίζεται ἡ ἔννοια τοῦ εὐαγγελίου, καὶ β. γιατί οἱ Ἀπόστολοι κα- λοῦνται νὰ καταστήσουν τὸ δυνάμει αὐτὸ οἰκουμενικὸν χαρακτήρα εὐαγγέλιο ὄντως οἰκουμενικό, διδάσκοντάς το εἰς «πάντα τὰ ἔθνη». Καὶ πράγματι ἡ ἐντολὴ αὐτὴ τηρήθηκε ἤδη ἀπὸ τὴν ἡμέρα τῆς Πε- ντηκοστῆς, ὅπου «θεμελιώθηκε τὸ ἔργο τοῦ εὐαγγελισμοῦ μὲ οἰκου- μενικὴ προοπτικὴ»², ἐφ' ὅσον ἐκείνη τὴν ἡμέρα, κατὰ τὴ διήγησι τῶν Πράξεων, βαπτίσθηκαν τρεῖς χιλιάδες (Πρξ. 2, 41) ἀπὸ τοὺς «ἀπὸ παντὸς ἔθνους» ἀκροατῆς τῆς ὁμιλίας τοῦ Πέτρου (Πρξ. 2, 5). Ὅμως, μολονότι ἡ ἐναρκτήρια κηρυγματικὴ αὐτὴ ὁμιλία εἶχε σα- φῆς οἰκουμενικὸν χαρακτήρα, εἶναι γεγονός ὅτι ἡ νέα πίστις ἀναπτύ- χθηκε ἀρχικὰ σὲ σαφῶς ἰουδαϊκὸ περιβάλλον³. Τὸ ἴδιο ἄλλωστε τὸ κήρυγμα τοῦ Ἰησοῦ προϋπέθετε τὶς περισσότερες φορές τὴν ἰουδα- ῖκὴ θρησκευτικὴ παράδοση, καθὼς πολλὰς φορές στοὺς λόγους του χρησιμοποίησε χωρία τῆς Π.Δ., ὑλικὸ ποὺ προερχόταν κυρίως ἀπὸ τὰ βιβλία τῶν Προφητῶν⁴. Συνέχεια τῆς τακτικῆς αὐτῆς ἀποτελέσε

2. Β. ΦΕΙΔΑ, *Εκκλησιαστικὴ Α*, σ. 33.

3. Ὅπ.π. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ἄλλωστε τὸ γεγονός ὅτι πολλοὶ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ θεωροῦν ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς στὰ πρῶτα βήματά του ἀποτελοῦσε ἰουδαϊκὴ αἵρεσι. Πρβλ. ἐνδεικτικὰ Μ. SIMON - Α. BENOIT, *Judaisme- Christianisme*, σ. 93.

4. Γ. ΠΑΤΡΩΝΟΥ, *Κήρυγμα*, σ. 107.

καὶ ἡ ἀναφορὰ τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος στὴν ἐκπλήρωση τῶν προφητικῶν μεσσιανικῶν ἀναφορῶν τῆς Π.Δ. στὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ⁵, κήρυγμα ποὺ προϋπέθετε ἀσφαλῶς ἀκροατὲς μυημένους καὶ γνῶστες τῆς ἰουδαϊκῆς θεολογίας, ἡ μεγάλη πλειοψηφία τῶν ὁποίων ἀσφαλῶς θὰ ἀποτελεῖτο ἀπὸ Ἰουδαίους⁶. Ἐδῶ λοιπὸν προκύπτει τὸ ἐρώτημα μήπως ἡ στενὴ αὐτὴ σχέση τῆς νέας θρησκείας μὲ τὸν Ἰουδαϊσμό ἀποτελοῦσε ἀπόδειξη περὶ τῆς μὴ οἰκουμενικότητας τοῦ *εὐαγγελίου*.

Εἶναι γνωστὸ ὅτι στὴν ἀρχικὴ χριστιανικὴ κοινότητα τῶν Ἱεροσολύμων, πέραν τῆς κυρίαρχης παρουσίας τῶν ἰουδαιοχριστιανῶν, ιδιαίτερα σημαντικὴ ἦταν καὶ ἡ παρουσία τῶν ἑλληνιστῶν χριστιανῶν, ποὺ προέρχονταν ἀπὸ ἑλληνίζοντες Ἰουδαίους τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Διασπορᾶς, καθὼς ἐπίσης καὶ ἀπὸ ἐθνικοὺς προσηλύτους στὸν Ἰουδαϊσμό⁷. Ἡ παρουσία αὐτῆ τῶν ἑλληνιστῶν χριστιανῶν ἀποδείχτηκε ιδιαίτερα σημαντικὴ γιὰ τὴ συνειδητοποίηση ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ οἰκουμενικοῦ της χαρακτήρα. Ο λόγος εἶναι εὐδιάκριτος: τὴ στιγμὴ ποὺ ἡ πρώτη χριστιανικὴ κοινότητα ἐπεδείκνυε ζῆλο ὑπὲρ τῆς τηρήσεως τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου, καθὼς οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ συμμετεῖχαν στὴ λατρεία τοῦ Ναοῦ, οἱ ἑλληνιστὲς κατανοοῦσαν τὴ νέα πίστι ἀποσυνδεδεμένη ἀπὸ τὸν Νόμο καὶ τὴν ἰουδαϊκὴ τυπολατρία⁸. Ἡ διαφορετικὴ αὐτὴ θεώρηση τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπὸ τὶς δύο αὐτὲς τάσεις δημιούργησε προβλήματα στοὺς δεύτερους ἀπὸ αὐτοὺς (τοὺς ἑλληνιστές), καθ' ὅσον ἀποτελοῦσαν τὴ μειοψηφία τῆς τοπικῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητας τῶν Ἱεροσολύμων, ποὺ ὡς γνωστὸν ἀποτελοῦσε τὸ κέντρο τῆς ἰουδαϊκῆς θρησκείας καὶ λατρείας. Παρ' ὅλα αὐτὰ ἡ «ἑλληνίζουσα» θεώρηση τῆς νέας πίστεως ἔβρισκε ὅλο καὶ μεγαλύτερη ἀπήχηση. Σημαντικὸ ρόλο στὴ διάδοση αὐτῆς τῆς ἀντίληψης τοῦ χριστιανισμοῦ θὰ πρέπει νὰ ἔπαιξε καὶ ὁ διωγμὸς ποὺ

---

5. Ὅπ.π.

6. Ὅπ.π., σ. 109.

7. Β. ΦΕΙΔΑ, *Ἐκκλησιαστικὴ Α'*, σ. 34.

8. Ὅπ.π., σσ. 34-35.

υπέστησαν οι έλληνιστές από τὰ Ἱεροσόλυμα (37 μ.Χ.), πού εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἴδρυση «έλληνιζουσῶν» χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν στὴν Παλαιστίνη, τὴ Συρία, τὴ Φοινίκη, τὴν Κύπρο, καθὼς καὶ στὶς χῶρες καταγωγῆς τους⁹. Ἡ πόλη τῆς Ἀντιόχειας ἀποτελοῦσε χαρακτηριστικὸ παράδειγμα μιᾶς τέτοιας τοπικῆς ἐκκλησίας, ἡ ὁποία μάλιστα ἀναδείχθηκε καὶ σὲ κέντρο τῆς χριστιανικῆς ἱεραποστολῆς στὰ ἔθνη¹⁰.

Ἀποτελεῖ ὅμως τὸ ἀποστολικὸ κήρυγμα, βάσει τῶν παραπάνω, μία οἰκουμενικοῦ χαρακτήρα ἀλήθεια *per se*, ἥ, γὰρ νὰ φέρουμε στὸ μυαλό μας τὸ γνωστὸ ἐγγέλιο σχῆμα θέσης - ἀντίθεση - σύνθεση, ἀποτελεῖ καρπὸ τῆς ἀντιπαράθεσης ἰουδαϊζόντων καὶ ἑλληνιζόντων χριστιανῶν¹¹; Σύμφωνα μὲ τὸν Καθηγητὴ Β. Φειδᾶ «*ἡ θρησκευτικὴ ζωὴ τῆς τοπικῆς ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων, καίτοι συνδεόταν ἄρρηκτα πρὸς τὴν θρησκευτικὴ ζωὴ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ*», ὑπονοώντας τὸ κυρίαρχο σὲ αὐτὴ στοιχεῖο τῶν ἰουδαϊζόντων χριστιανῶν, «*δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ ταυτισθῆ πλήρως μὲ αὐτήν*»¹². Πρόκειται ἐπομένως γιὰ μία ἐξωτερικὴ καὶ τυπικὴ τήρηση τοῦ ἰουδαϊκοῦ τυπικοῦ λατρείας, πού σὲ καμμία περίπτωση δὲν ὑποδηλώνει τὴν ἀπουσία τῆς αὐτοσυνειδησίας τῆς πρώτης ἐκείνης χριστιανικῆς κοινότητας ὡς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, κάτι δηλαδὴ ἐντελῶς διαφορετικοῦ ἀπὸ τὸν Ἰουδαϊσμό. Ἡ ἰδέα αὐτὴ ἦταν διάχυτη σὲ ὅλα τὰ μέλη τῆς πρώτης Ἐκκλησίας, ἤδη ἀπὸ τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς¹³. Στὴν κατανόηση καὶ ἀποδοχὴ σήμερα αὐτῆς τῆς πραγματικότητας σημαντικὸ ρόλο παίζει ἡ πρακτικὴ τῆς τοπικῆς αὐτῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητας τῶν Ἱεροσολύμων ὡς πρὸς τὴ λειτουργικὴ τῆς ζωῆ. Σχέση τῶν μελῶν τῆς μὲ τὸν Ναό, καὶ κατ' ἐπέκταση μὲ τὴν ἰουδαϊκὴ θρησκεία,

9. Β. ΦΕΙΔΑ, *Ἐκκλησιαστικὴ Α'*, σ. 35.

10. Ὅπ.π.

11. Μία τέτοια θέσι εἶχε υἰοθετήσει ὁ Βαυρ ὡς τρόπο κατανόησης τῆς ἱστορίας τοῦ Χριστιανισμοῦ, πού κατόπιν τῶν πρώτων ἀντιθέσεων καὶ συνδυασμῶν (α' χριστ. αἰῶνας) ἐπέρχεται ἡ εἰρήνευση καὶ ἡ συμφιλίωση - σύνθεση (β' χριστ. αἰῶνας) Βλ. Β. ΙΩΑΝΝΙΔΗ, *Εἰσαγωγή*, σ. 17.

12. Β. ΦΕΙΔΑ, *Ἐκκλησιαστικὴ Α'*, σ. 36.

13. Ὅπ.π.

ὑφίστατο μόνο ὅταν «ὁμοθυμαδὸν» καὶ ὄχι μεμονωμένα μετέβαιναν τὰ μέλη της σ' αὐτὸν γιὰ προσευχὴ καὶ διδασχὴ, καὶ μὲ τὴν προϋπόθεση ὅτι μετὰ θὰ ἀποσύρονταν γιὰ τὴν κατ' ἰδίαν τέλεση τοῦ μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας¹⁴. Κάτω, λοιπόν, ἀπὸ αὐτὲς τὶς προϋποθέσεις, ἡ ἔννοια τοῦ ἰουδαίζοντος χριστιανοῦ δὲν θὰ πρέπει νὰ ἐξαντλεῖται στὸ πρόσωπο ἑνὸς αἰρετικοῦ Ἰουδαίου ποὺ ἀντιλαμβάνεται τὴν πίστη του μέσα ἀπὸ τὴ διδασκαλία τοῦ ραββὶ Ἰησοῦ, ἀλλὰ ὡς ἑνὸς ἐνσυνείδητου Χριστιανοῦ, προσκολλημένου ὁμῶς στὸ ἰουδαϊκὸ τυπικὸ. Ἡ ὑπαρξὴ τέτοιων τάσεων ἐντὸς τῆς πρώτης Ἐκκλησίας ἦταν ἀπολύτως φυσιολογική, ἐφ' ὅσον «ὁ Ἰουδαϊσμός ἀποτελοῦσε ἀψευδῆ μάρτυρα τῆς ἀθνητικότητος τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστιανισμοῦ», ὥστε ἡ ἰουδαϊκὴ παράδοση νὰ μὴ θεωρεῖται «ξένη πρὸς τὸν Χριστιανισμό»¹⁵.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ οἱ ἑλληνιστὲς ἀπέρριπταν ἢ τουλάχιστον δὲν ἦταν πρόθυμοι νὰ δεχθοῦν ὡς ὑποχρεωτικὴ τὴν ἐξάρτηση αὐτὴ ἀπὸ τὴ λατρεία τοῦ Ναοῦ, καθὼς ἡ πρακτικὴ αὐτὴ τοὺς ἦταν ἐντελῶς ξένη. Ἡ στάση τους αὐτὴ σὲ καμμία περίπτωση δὲν θὰ πρέπει νὰ κατανοηθεῖ ὡς «ὄξυς ἀντιϊουδαϊσμός ἢ ὡς μία τάση ρήξεως Χριστιανισμοῦ καὶ Ἰουδαϊσμοῦ»¹⁶. Οἱ ἑλληνιστὲς, ἰδίως μετὰ τὸν διωγμὸ τους ἀπὸ τὴν πόλη τῶν Ἱεροσολύμων (37 μ.Χ.), ἐνίσχυσαν ἤδη ὑπάρχουσες, ἢ, ὅπου δὲν ὑπῆρχαν, ἱδρυσαν νέες τοπικὲς ἐκκλησίες, τὶς ὁποῖες καὶ κατέστησαν ἱεραποστολικὰ κέντρα, εἰσάγοντας χωρὶς δυσχέρειες στὴν Ἐκκλησία πολλοὺς πρώην ἐθνικοὺς, χωρὶς βέβαια νὰ τοὺς ἐπιβάλλουν τὴν υἰοθέτηση τῆς ἰουδαϊκῆς λατρείας¹⁷. Ἔτσι, πέρα ἀπὸ τὴν ἰουδαϊκὴ τυπολατρεία, ἡ κοινὴ συνείδηση τόσο τῶν ἰουδαιοχριστιανῶν, ὅσο καὶ τῶν ἑλληνιζόντων ὅτι ἀποτελοῦν μέλη τῆς Ἐκκλησίας, «τῆς προέκτασης δηλ. τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ στὸ

14. Ὅπ.π.

15. Ὅπ.π.

16. Ὅπ.π., σ. 39.

17. Ὅπ.π., σ. 40. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα ἐντάξεως ἐθνικῶν στὴν Ἐκκλησία, χωρὶς τὴν ἀπὸ μέρους τους υἰοθέτηση τῆς ἰουδαϊκῆς παραδόσεως (π.χ. τῆς περιτομῆς κ.λπ.), ἀποτελεῖ ἡ βάπτισις τοῦ Αἰθίοπα εὐνούχου, ἀξιωματοῦχου τῆς βασιλίσσας τῆς Κανδάκης (Πρξ. 8, 27-38).

χρόνο και στην ιστορία της σωτηρίας (*Christus prolongatus*)»¹⁸, αποτελεί σαφή ένδειξη της οικουμενικότητας του *εὐαγγελίου*.

Ωστόσο, τὰ προβλήματα στις σχέσεις τῶν φορέων τῶν δύο αὐτῶν παραδόσεων δὲν ἔπαψαν νὰ ὑφίστανται, μὲ χαρακτηριστικὸ παράδειγμα αὐτὸ τῶν δύο κοινοτήτων τῆς Ἀντιόχειας, μίας ἰουδαιο-χριστιανικῆς καὶ μίας ἑλληνίζουσας, ποὺ φαίνεται ὅτι εἶχαν χαλαρὴ σύνδεση μεταξύ τους, καθὼς δὲν τελοῦσαν μαζί τὸ μυστήριό τῆς Εὐχαριστίας λόγω ἴσως τῆς ἐμμονῆς τῶν ἰουδαιοχριστιανῶν στὴν τήρηση τοῦ μωσαϊκοῦ Νόμου, καὶ κατὰ συνέπεια καὶ στὴν ἀπαγόρευση τῶν συνεστιάσεων μὲ μὴ Ἰουδαίους¹⁹. Ἡ λύση τοῦ εὐρύτερου αὐτοῦ προβλήματος δόθηκε ὀριστικὰ μὲ τὴ λεγόμενη Ἀποστολικὴ Σύνοδος τῶν Ἱεροσολύμων (49 μ.Χ.), ὅπου μετεῖχαν ὅλοι οἱ Ἀπόστολοι, καθὼς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τῆς τοπικῆς ἐκκλησίας. Ἡ ἀπόφαση τῆς Συνόδου περὶ μὴ ἐπιβολῆς τοῦ Νόμου στοὺς ἐξ ἔθνικῶν χριστιανούς «ἀποτελοῦσε θρίαμβο τοῦ πνεύματος ἐλευθερίας στὸ ἔργο τοῦ εὐαγγελισμοῦ»²⁰, καθὼς ἀποδέσμευε τόσο τοὺς κηρύττοντες τὸ *εὐαγγέλιο*, ὅσο καὶ τοὺς εὐαγγελισθέντες ἀπὸ τὴν τυπολατρεία τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, ἐνισχύοντας ἔτσι τὴ χριστιανικὴ αὐτοσυνειδησία τῶν νέων μελῶν τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἀπόφαση αὐτὴ τῆς Ἀποστολικῆς Συνόδου ἀποτελεῖ κατὰ τὸν καθηγητὴ Χ. Βούλγαρη «τὴν τρανοτέραν ἀπόδειξιν καὶ ἔκφρασιν χρέους τῆς Ἐκκλησίας διὰ τὸν εὐαγγελισμὸν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους»²¹. Ἡ κοινὴ πλέον περιεχομένου κηρυγματικὴ δραστηριότητα τῶν Ἀποστόλων θεμελίωσε τὴν οικουμενικὴ ἀποστολὴ τῆς Ἐκκλησίας²², προβάλλοντας καὶ ἀποδεικνύοντας τὴν οικουμενικότητα τοῦ *εὐαγγελίου* καὶ κατ' ἐπέκταση τὴν οικουμενικότητα τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος.

Ἐπομένως, μὲ τὴν ἀπόφαση τῆς Ἀποστολικῆς Συνόδου καθί-

18. Ὁπ.π., σ. 29.

19. Ὁπ.π., σ. 40.

20. Ὁπ.π., σελ. 43.

21. Χ. ΒΟΥΛΓΑΡΗ, *Ἐνότης*, σσ. 294-295.

22. Β. ΦΕΙΔΑ, *Ἐκκλησιαστικὴ Α*, σ. 45.

σταται σαφές ὅτι ἡ οἰκουμενικότητα τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος εἶναι ὄντως γεγονός, καθότι ὄχι μόνο βασίζεται στήν ἀπολυτρωτική γιά ὅλους τοὺς ἀνθρώπους (*οἰκουμένη*) πράξη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, δηλαδή στο γεγονός τῆς Ἐνανθρωπήσεως, τοῦ Πάθους καί τελικά τῆς Ἀναστάσεως, ἀλλά καί στο ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς καί ἡ Ἐκκλησία του (*Christus prolongatus*) διακηρύσσουν καί εὐαγγελίζονται τὴν καλή αὐτὴ εἶδηση (*εὐαγγέλιον*) «εἰς πάντα τὰ ἔθνη», ἐφόσον ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας «οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος οὐδὲ Ἕλληνας» (*Γαλ.* 3, 28). Εἶναι ἐπίσης ιδιαίτερα σημαντικό ὅτι αὐτὸς ὁ οἰκουμενικός χαρακτήρας ἀποτελεῖ στοιχεῖο τῆς φύσης τοῦ *εὐαγγελίου* καί ὄχι βέβαια προῖον συγκεκριμένων ἐσωτερικῶν τῆς Ἐκκλησίας ἐπεξεργασιῶν. Ἡ Ἀποστολικὴ Σύνοδος τῶν Ἱεροσολύμων ἀποτελεῖ ἀπόδειξη αὐτῆς τῆς οἰκουμενικότητας τοῦ *εὐαγγελίου* καθόσον εἶναι τὸ *εὐαγγέλιο* πὸ ἐπιβάλλεται τῶν διαφορῶν τοπικῶν παραδόσεων, ὅπως στὴ συγκεκριμένη περίπτωση τῆς ἰουδαϊκῆς τυπολατρίας, καί ὄχι ἡ προσωπικὴ ἄποψη κάποιου Ἀπόστολου. Ἡ ἀπόφαση τῆς Ἀποστολικῆς Συνόδου δὲν εἰσήγαγε δηλαδή κάποια καινοτομία, οὔτε συνίσταται στὴ σύλληψη ἀπὸ κάποιον ἀπόστολο καί στὴν υἰοθέτηση ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς Ἐκκλησίας κάποιας φιλελεύθερης ιδέας σχετικὰ μὲ τὸν εὐαγγελισμό τῶν ἐθνικῶν²³. Τὸ γεγονός, ἄλλωστε, ὅτι ἡ διακήρυξη αὐτῆς τῆς οἰκουμενικότητας τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος καθίσταται φανερὴ μέσα ἀπὸ τὸν θεσμό τῆς Συνόδου, τὴν ἔκφραση δηλαδή τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, οἱ ἀποφάσεις τῆς ὁποίας ὡς ἐκ τούτου ἔχουν οἰκουμενικὴ διάσταση καί ἰσχύ, ἀποτελεῖ σαφὴ ἀπόδειξη τῆς οἰκουμενικότητας τοῦ κηρυττόμενου ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους *εὐαγγελίου*. Τὸ περιεχόμενό του, ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, ἀποτελεῖ κοινὴ γιά ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἀξία, ἐφόσον τὸ γεγονός τῆς Ἀναστάσεως ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴν κατανίκηση τοῦ θανάτου, καί κατ' ἐπέκταση τὴν ἀνάδειξη τοῦ Ἰησοῦ ὡς τοῦ νέου Ἀδάμ καί τῆς Ἐκκλησίας ὡς τοῦ νέου Ἰσραὴλ, ἐνὸς νέου λαοῦ πὸ «*συνεκροτήθη ἐξ ἀμφοτέρων*»,

---

23. X. ΒΟΥΛΓΑΡΗ, *Ἐνότης*, σ. 295.

Ἰουδαίων καὶ Ἐθνικῶν²⁴. Καὶ βέβαια ἡ μετοχή σ' αὐτὴν τὴ νέα σωτηριολογικὴ πραγματικότητα, τὴν Ἐκκλησία, ἔχει ὡς προϋπόθεση τὴν ἐνότητα καὶ τὴν ἐλευθερία. Τὰ δύο αὐτὰ θεμελιώδη στοιχεῖα εἶναι ἐκεῖνα ποὺ προσδίδουν στὸ ἀποστολικὸ κήρυγμα, τὴν κλήση δηλαδή γιὰ μετοχή στὴν Ἐκκλησία, ὄχι τὴν ἔννοια τῆς παγκοσμιότητας ἢ αὐτὴν τῆς παγκοσμιοποίησης, τῆς ἀνελεύθερης δηλαδή καὶ ἄκριτης ἀποδοχῆς τοῦ κηρύγματος, ἀλλὰ αὐτῆς τῆς *οἰκουμενικότητας*, ποὺ θεμελιώνεται στὴν ἐλευθερία τοῦ εὐαγγελιζομένου καὶ στὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ στὴ μετοχή του ἐντὸς τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας.

IV

Βάσει τῶν ὅσων ἀναπτύξαμε στὶς προηγούμενες παραγράφους σχετικὰ μὲ τὸ ζήτημα τῆς οἰκουμενικότητας τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος, προκύπτουν τὰ ἐξῆς βασικὰ συμπεράσματα:

α. Τὸ ἀποστολικὸ κήρυγμα ἀποτελεῖ τὴν ἱεραποστολικὴ καὶ κηρυγματικὴ δραστηριότητα τῶν Ἀποστόλων γιὰ τὴ διάδοση τοῦ *εὐαγγελίου*, τῆς χαρμόσυνης δηλαδή ἀναγγελίας τῆς ἤδη πραγματοποιηθείσας Ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ, τοῦ Πάθους καὶ τῆς Ἀναστάσεώς του. Τὸ ἔργο αὐτὸ εἶναι ἀπόλυτα συνυφασμένο μὲ τὴν ὑπόσταση καὶ τὸν καθολικὸ χαρακτήρα τῆς Ἐκκλησίας, ἀποστολὴ τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ ἢ μετάδοση τοῦ χαρμόσυνου αὐτοῦ μηνύματος τῆς σωτηρίας *«εἰς πάντα τὰ ἔθνη»*. Ὁ χαρακτήρας ἐπομένως τοῦ *«εὐαγγελίου»* εἶναι ἐκ φύσεως οἰκουμενικός, ἐφόσον ἡ κηρυττόμενη σωτηρία ἀποτελεῖ ὑπόθεση ὅλων τῶν ἀνθρώπων τῆς οἰκουμένης.

β. Ἡ οἰκουμενικότητα τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος μαρτυρεῖται ἐπίσης καὶ ἀπὸ τὶς πηγές, τὴ μορφή καὶ τὶς ἐπιμέρους κηρυγματικὲς διδασκαλίες τῆς Ἐκκλησίας. Πηγές του δὲν ἀποτελοῦν ὅπως διατείνονται πολλοὶ βιβλικοὶ ἐρευνητὲς μόνο οἱ ὁμιλίαι τοῦ βιβλίου τῶν Πράξεων καὶ οἱ ἐπιστολὲς τοῦ ἀπ. Παύλου, ἀλλὰ τὸ σύνολο τῶν βιβλίων τῆς Καινῆς Διαθήκης. Τὸ ἀποστολικὸ κήρυγμα, ὡς ἡ

24. Ὅπ.π.

ἐκφραση καὶ ὁ τρόπος μετάδοσης τοῦ *εὐαγγελίου*, προϋπῆρχε τῶν βιβλίων τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἔχοντας τὴ μορφή ὁμολογιῶν, ὕμνων, κ.λπ. Πρόκειται γιὰ τὴ «ζωντανὴ παράδοση» τῆς Ἐκκλησίας, γιὰ τὴν ὁποία λόγο κάνει στὶς ἐπιστολές του καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος.

Ὡς πρὸς τὴ διαπιστούμενη ἀπὸ πολλοὺς ἐρευνητὲς διμορφία τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος, τὸ ὅτι δηλαδὴ διακρίνεται σὲ κήρυγμα πρὸς ἀλλόπιστους ἢ καὶ ἄπιστους ἀποδέκτες καὶ σὲ *διδασχὴ* πρὸς τοὺς ἤδη Χριστιανούς, θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι ἀπὸ μία πιδ προσεκτικὴ θεώρηση τοῦ ζητήματος προκύπτει ὅτι πρόκειται γιὰ δύο ἐπιμέρους ἐκφάνσεις τοῦ ἴδιου τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος. Ἔτσι, ἡ προτεινόμενη διάκριση ὄχι μόνον δὲν ἀποτελεῖ ἔνδειξη περὶ τῆς μὴ οἰκουμενικότητας τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος, ἀλλὰ ἀντιθέτως ἰσχυρότατη ἀπόδειξή του. Ἀπὸ τὰ βασικά, ἐπίσης, σημεῖα τῆς διδασκαλίας τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος προκύπτει ἡ ἔντονη χριστοκεντρικότητα τοῦ περιεχομένου του, ὥστε νὰ θεωρεῖται ἀπολύτως λογικὴ ἢ ταύτισή του μὲ τὸ *εὐαγγέλιο*, γεγονός πὸ προσδίδει στὸν χαρακτήρα τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος καὶ ἐξ ἐπόψεως περιεχομένου ἕναν οἰκουμενικὸ χαρακτήρα.

γ. Ὅπως ἡ λέξις κήρυγμα, πέρα ἀπὸ τὴν ἔννοια τοῦ περιεχομένου, νοεῖται καὶ ὡς πράξις, ἔτσι καὶ ἡ ἔννοια τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος δὲν ἐξαντλεῖται στὴν κατανόησή του μόνον ὡς περιεχομένου. Ἡ οἰκουμενικότητα, ὡς χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος, ἀποτελέσσει ὁδηγὸ καὶ στὴν πράξι τοῦ κηρύγματος. Ἀπόδειξη τῆς παραπάνω θέσης ἀποτελεῖ ἡ στροφὴ τῆς πρώτης Ἐκκλησίας στὴ μετάδοση καὶ κήρυξι τῆς νέας πίστες ὄχι μόνον στοὺς Ἰουδαίους, ἀλλὰ καὶ στοὺς ἐθνικούς, ἀπαλλάσσοντας μάλιστα τοὺς νέους πιστοὺς ἀπὸ τὴν τήρησι τῶν ἰουδαϊκῶν διατάξεων, μία ἀπόφασι πὸν ἀπέκτησε καὶ θεσμικὸν χαρακτήρα μὲ τὶς ἀποφάσεις τῆς λεγόμενης Ἀποστολικῆς Συνόδου τῶν Ἱεροσολύμων (49 μ.Χ.). Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἡ ἔννοια τῆς οἰκουμενικότητας τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος δὲν βασίζεται μόνον στὸ γεγονός ὅτι αὐτὸ ἀπευθύνεται σὲ ὅλη τὴν ἀνθρωπότητα, ἀλλὰ καὶ στὸ ὅτι δὲν περιορίζεται σὲ συγκεκριμένες νόρμες καὶ σχήματα ἤδη ὑπαρχουσῶν παραδόσεων (π.χ. τυπολατρία Ἰουδαϊσμοῦ).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΗΓΕΣ:

NOVUM TESTAMENTUM GRAECE (27. Auflage), Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart 1995.

ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ:

Σ. ΑΓΟΥΡΙΔΗ, *Είσαγωγή εις την Καινήν Διαθήκην*, έκδ. Γρηγόρης 1991³.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ (ΓΙΑΝΝΟΥΛΑΤΟΥ, νῦν Ἀρχιεπισκόπου Τυράνων καὶ πάσης Ἀλβανίας), *Παγκοσμιότητα καὶ Ὁρθοδοξία*, έκδ. Ἀκρίτας 2000.

Χ. ΒΟΥΛΓΑΡΗ, *Ἡ Ἐνότης τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας*, Ἀθήναι 1996.

R. BULTMANN, *Theology of the New Testament*, τ. I, London 1952.

O. CULLMANN, «The Tradition», *The Early Church*, SCM Press, London 1956.

Γ. ΓΑΛΙΘΗ, *Ἑρμηνευτικά τῆς Καινῆς Διαθήκης*, έκδ. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1993.

C. H. DODD, *The Apostolic Preaching and its Development*, London (1936) 1963.

J. D. G. DUNN, *Unity and Diversity in the New Testament. An Inquiry into the Character of the Earliest Christianity*, SCM & Trinity Press International.

Β. ΦΕΙΔΑ, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία Α'*, Ἀθήναι 1994².

B. FRIEDRICH, «Κῆρυξ», «Κηρύσσω», «Κήρυγμα», *ThDNT*, τ. III, Michigan 1968, σσ. 683-718.

B. FRIEDRICH, «εὐαγγελίζομαι», «εὐαγγέλιον», «προεευαγγελίζομαι», «εὐαγγελιστής», *ThDNT*, τ. II, Michigan 1968, σσ. 707-737.

A. M. HUNTER, *The Unity of the New Testament*, London 1944².

Β. ΙΩΑΝΝΙΔΗ, *Είσαγωγή εις την Καινήν Διαθήκην*, ἐν Ἀθήναις 1992².

Ι. Δ. ΚΑΡΑΒΙΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Είσαγωγή στὴν Καινὴ Διαθήκη*, έκδ. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1998².

J. N. D. KELLY, *Early Christian Creeds*, Longman 1972³.

H. G. LIDDELL - R. SCOTT, *Greek - English Lexicon*, Clarendon Press, Oxford 1996.

P. H. MENOUD, «Preaching», *The Interpreter's Dictionary of the*

Bible, τ. 3, Abingdon Press 1962, σσ. 868-869.

Γ. ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗ, *Λεξικὸ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Γλώσσας*, Κέντρο Λεξικολογίας (Ἐπανεκτύπωση) 1998.

ΗΛ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, «Ἡ Οἰκουμενικότητα τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν τὴν ἐποχὴ τῆς Παγκοσμιοποιήσεως», *Ὁρθόδοξος Κῆρυξ*, τχ. 124-125 (Ἰαν. - Φεβρ. 1999), σσ. 7-14.

Ι. ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ, *Εἰσαγωγή στὴν Καινὴ Διαθήκη*, Ἀθῆναι 1995.

Ι. ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ, «Ἡ λειτουργία τῆς διδαχῆς στὴν πρώτη Ἐκκλησία», *Σύναξη*, 8 (1983), σσ. 61-75.

Γ. ΠΑΠΡΩΝΟΥ, *Μαθητεία καὶ Ἀποστολικότητα, Β*. *Τὸ ἀποστολικὸ κήρυγμα*, ἐκδ. Δόμος 1999.

Κ. Η. RENGSTORF, «διδαχὴ», *ThDNT*, τ. II Michigan 1968, σσ. 163-165.

Μ. SIMON - Α. BENOIT, *Le Judaisme et le Christianisme Antique*, Presses Universitaires de France-Paris 1968.

Β. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗ, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, Ἀθῆναι 1970.

«Τίνα μὲ λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι;» Ὅψεις τῆς χριστολογικῆς ὄντολογίας στὴν ἑλληνικὴ καὶ πατερικὴ σκέψη

Γεωργίου Στούκη
Φιλολόγου - MA Θεολογίας

(β' μέρος - τελευταῖο)

Ἀπολινάριος Λαοδικείας

Ὁ Ἀπολινάριος, ὅπως καὶ ἡ λεγόμενη Ἀλεξανδρινὴ Σχολή, τόνιζε πρωτίστως τὴν ἐνότητα τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, συχνὰ εἰς βάρος τῆς πληρότητας τοῦ ἀνθρώπινου στοιχείου. Δίδασκε ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι τέλειος Θεὸς καὶ κατὰ τὴν Ἐνανθρώπηση ἔλαβε μόνο σάρκα, δηλαδὴ ἀνθρώπινο σῶμα καὶ ἄλογη ψυχὴ, ὄχι ὅμως καὶ νοῦ, γιατί αὐτὸ θὰ σήμαινε τὴν τελειότητα τῆς ἀνθρώπινης φύσης. Ὁ Ἀπολινάριος θεωροῦσε πῶς ὁ Χριστὸς γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀνάγκη νὰ εἶναι τέλειος Θεός. Γιὰ νὰ εἶναι λοιπὸν δυνατὴ ἡ πλήρης ἔνωση στὸν ἕνα Χριστό, δίδασκε ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ δὲν ἔλαβε κατὰ τὴν Ἐνανθρώπηση τέλεια ἀνθρώπινη φύση. Προτιμοῦσε νὰ χρησιμοποιεῖ τὸν ὄρο «σάρξ», ὄχι ὅμως μὲ τὴ βιβλική του σημασία. Ἐπέμενε στὴ στενὴ ἔνωση Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου στὸν Χριστό, ὅμως δὲν θεωροῦσε πλήρη τὴν ἀνθρώπινη του φύση. Τὴν ἔνωση Λόγου καὶ σαρκὸς σὲ μιὰ φύση τὴ χαρακτήριζε «ἔνωσιν οὐσιώδη, σύνθετον καὶ φυσικὴν». Ἡ ἀνθρώπινη φύση μετὰ τὴν ἔνωση πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὅτι ἀπορροφήθηκε καὶ χάθηκε μέσα στοὺς κόλπους τοῦ Λόγου, ἔτσι ὥστε ὁ Χριστὸς νὰ μὴν εἶναι τέλειος ἄνθρωπος, ἀλλὰ μόνο τέλειος Θεός.

Θεόδωρος Μοψουεστίας

Ἵπῆρξε μαθητής τοῦ Διοδώρου Ταρσοῦ. Ἔκανε λόγο καί γιά «*δύο Υἱούς*». Μὲ τίς θέσεις αὐτὲς θεωρήθηκε ὡς πρόδρομος καί δημιουργὸς τοῦ Νεστοριανισμοῦ. Ἵποστήριζε πὼς στήν ἔνωση Θεοῦ καί ἀνθρώπου στὸν Χριστὸ τὸ πρόσωπο εἶναι μόνο ἓνα· ὡστόσο δὲν δεχόταν πραγματικὴ ὑποστατικὴ ἔνωση τῶν δύο φύσεων στὸν Χριστό. Τόσο ὁ Θεόδωρος, ὅσο καί οἱ ὑπόλοιποι Νεστοριανοί, τὴν ἔνωση Θεοῦ καί ἀνθρώπου στὸν Χριστὸ τὴν ἀποκαλοῦσαν «*ἐνοίκηση*» καί «*συνάφεια*», δηλαδή «*συνένωση*», ὡς ἠθικὴ ἔνωση.

Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο, ὁ Θεόδωρος Μοψουεστίας, καί γενικὰ ἡ Ἀντιοχειανὴ Σχολή, ἀρνοῦνταν τὴν πραγματικὴ ὑποστατικὴ ἔνωση καί χωρίζαν τὸν Χριστὸ στὰ δύο. Γι' αὐτὸ ἀπέφευγαν τὴ χρῆση ἐκφράσεων, ὅπως, ὁ Θεὸς γεννήθηκε ἢ ὁ Θεὸς ἔπαθε. Τὴ μητέρα τοῦ Χριστοῦ προτιμοῦσαν νὰ τὴν ἀποκαλοῦν «*ἀνθρωποτόκος*», γιὰτί πίστευαν ὅτι αὐτὴ γέννησε ἀπλὸ ἄνθρωπο, ὁ ὁποῖος στὰ σπλάχνα τῆς, κατὰ τὸν χρόνο διάπλασης τοῦ ἐμβρύου, ἐνώθηκε μὲ τὸν Λόγο.

Νεστόριος

Ἀπέρριπτε τὸν ὄρο «*Θεοτόκος*» ὡς μὴ ἀγιογραφικό, καί κατὰ συνέπεια δὲν δεχόταν τὴν προσωνομία «*μήτηρ Θεοῦ*», γιὰ νὰ μὴ θεωρήσει κάποιος τὴν Παρθένο «*θεά*», ἢ ὁποία γέννησε τὸν Θεὸ «*γυμνόν*», δηλαδή χωρὶς τὴν ἀνθρωπότητά του. Ἡ Παρθένος Μαρία, ἔλεγε ὁ Νεστόριος, γέννησε μόνο τὸν ἄνθρωπο Ἰησοῦ, μὲ τὸν ὁποῖο ἦταν ἐνωμένος «*κατ' ἄκραν συνάφειαν*» ὁ Θεὸς Λόγος.

Γι' αὐτὸ ὑποστήριζε ὅτι ὁ Λόγος ἀπλῶς «*προῆλθε*» ἢ «*παρῆλθε*» ἢ «*διῆλθε*» διὰ μέσου αὐτῆς, ἀλλὰ δὲν «*γεννήθηκε*» ἀπὸ αὐτὴν. Μὲ τὸν ἄνθρωπο Ἰησοῦ ἦλθε σὲ «*συνάφεια*» ἢ θεία φύση μὲ ἀποτελεσμα νὰ προκύψει ἓνα ὄχι πραγματικό, ἀλλὰ ἠθικὸ πρόσωπο, γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἡ Παρθένος Μαρία θὰ πρέπει νὰ ὀνομάζεται, κατ' αὐτόν, «*Θεοδόχος*», «*Θεοφόρος*», «*Ἀνθρωποτόκος*» καί «*Χριστοτόκος*», ὄχι ὅμως «*Θεοτόκος*». Κατέληγε ἔτσι στὸ αὐτονόητο συμπέρασμα ὅτι ἡ Παναγία γέννησε ἓναν κοινὸ ἄνθρωπο.

Μὲ τὴ διδασκαλία του ὁ Νεστόριος διέστρεφε τὴ βιβλικὴ ἔννοια τῆς Ἐνσαρκώσεως καί Ἐνανθρωπήσεως τοῦ Ἰησοῦ. Ἐπέμενε

στό ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ «σαρκώθηκε» καὶ δὲν «γεννήθηκε» ἀπὸ τῆ Θεοτόκο κατὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση. Ἀκόμη, ἀπέρριπτε τὶς δύο γεννήσεις τοῦ Λόγου καὶ τὴ διπλή του ὁμοουσιότητα. Κάνει λόγο γιὰ «συνάφεια εἰς ἓν πρόσωπον». Χώριζε τὶς δύο ἐν Χριστῶ φύσεις καὶ ὑπονοοῦσε ὅτι ὁ Χριστὸς ἔχει καὶ δύο πρόσωπα. Διέκρινε τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν Υἱὸ τῆς Παρθένου, ἀπορρίπτοντας ἔτσι τὸν ὄρο «Θεοτόκος». Ὁ ἄνθρωπος Ἰησοῦς καὶ ὁ Λόγος, δύο διαφορετικὲς ὑποστάσεις, μολοντί ἐνώνονται κατὰ ἠθικὴ καὶ βουλευτικὴ σχέση, ἀποτελοῦν δύο χωριστὰ καὶ διακεκριμένα πράγματα. Ἡ ἄρνησή του νὰ δεχθεῖ τὴν ὑποστατικὴ ἔνωση τῶν δύο φύσεων στὸν Χριστὸ τὸν ὀδηγοῦσε στὴν ἄρνηση καὶ τῆς θεότητάς του.

Εὐτυχής

Δὲν δεχόταν τὸ ὁμοούσιο τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου μὲ τὸ σῶμα τῆς Μητέρας του καὶ κατ' ἐπέκταση μὲ τὸ δικό μας, γιατί, ὅπως ἔλεγε, αὐτὸς εἶναι Θεὸς μας. Ἔκανε λόγο γιὰ ἀλλοίωση τῆς ἀνθρώπινης φύσεως στὸν Χριστὸ μετὰ τὴν ἔνωση καὶ ἀναγνώριζε σὲ αὐτὸν δύο φύσεις πρὶν τὴν ἔνωση, μετὰ ὅμως ἀπὸ τὴν ἔνωση μία, καθότι ἡ θεία φύση ἀπορρόφησε τὴν ἀνθρώπινη. Ταύτιζε τοὺς ὄρους «φύση» καὶ «πρόσωπο», θεωρώντας ὅτι φύση καὶ πρόσωπο εἶναι ὄροι ἀχώριστοι.

Πελάγιος

Τὸν ἀπασχόλησε τὸ προπατορικὸ ἀμάρτημα καὶ ἡ μετάδοσή του. Θεωρεῖ ὅτι τὸ ἀμάρτημα αὐτό, δὲν προξένησε καμμία σοβαρὴ ἀλλοίωση στὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ δὲν ἐπηρέασε τὸ αὐτεξούσιο τοῦ προσώπου. Ἀποτελεῖ ἀπλῶς ἓνα κακὸ παράδειγμα τῶν προπατόρων καὶ ἐπομένως δὲν ὑπάρχει καμμία κληρονόμηση φθορᾶς καὶ ἐνοχῆς. Τὸ βάπτισμα εἶναι μιὰ πιστοποίηση διόρθωσης τῶν προσωπικῶν σφαλμάτων τοῦ καθενός. Πρωταρχικὸ ρόλο παίξει ἡ βούληση καὶ διαμέσου αὐτῆς ἡ μίμηση τοῦ ἠθικοῦ προτύπου πού εἶναι ὁ Χριστός. Κατὰ συνέπεια ὁ νηπιοβαπτισμὸς δὲν ἔχει κανένα νόημα.

Χριστολογία τῶν Πατέρων τῆς Εκκλησίας

Γρηγόριος Θεολόγος

Τὸ κέντρο τῆς Χριστολογίας του θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι εἶναι τὸ Σύμβολο τῆς Νικαίας (325 μ.Χ.) γιὰ τὴν ὁμοουσιότητα τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος τονίζει τὴν πραγματικὴ ἔνωση τῶν δύο φύσεων, τῆς θείας καὶ τῆς ἀνθρώπινης, στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ ὅταν σαρκώθηκε προσέλαβε ὀλόκληρη τὴν ἀνθρώπινη φύση γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Ἐπίσης γιὰ τὸν ἅγιο Γρηγόριο εἶναι ἄθεος ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος δὲν δέχεται τὴ Μαρία ὡς Θεοτόκο, ὅπως ἐπίσης καὶ ὅποιος ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Χριστὸς «πέρασε» μέσα ἀπὸ τὴν Παρθένο σὰν ἀπὸ σωλῆνα καὶ δὲν πιστεύει ὅτι ὁ Χριστὸς διαπλάστηκε «*θεικῶς ἅμα καὶ ἀνθρωπικῶς*» μέσα στὰ σπλάγχνα τῆς Θεοτόκου.

Στὴ θεωρία τῶν αἰρετικῶν γιὰ δύο Υἱοὺς ἀντιτάσσει τὴ διδασκαλία γιὰ τὶς δύο φύσεις τοῦ Λόγου, λέγοντας ὅτι, ὅποιος εἰσάγει δύο Υἱοὺς, ἕναν ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ ἄλλον ἀπὸ τὴ μητέρα, θὰ χάσει τὴν υἰοθεσία, τὴν ὁποία ἔχει ὑποσχεθεῖ ὁ Θεός. Συνεπῶς, τονίζει τὴν ἀπόλυτη ἐνότητα τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ. Στὸ πρόσωπο τοῦ Λόγου ἔχουμε ἔνωση θείας καὶ ἀνθρώπινης φύσεως. Ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ἀνθρώπινη φύση θεώνεται, ἀφοῦ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἔγινε ἄνθρωπος.

Σχετικὰ μὲ τὴ σάρκωση τοῦ Λόγου διατυπώνει μία Χριστολογία, ἡ ὁποία εἶναι ἄμεσα συνδεδεμένη μὲ τὴ σωτηριολογία. Ὁ Θεὸς προβαίνει στὴν Ἐνανθρώπησή του μὲ μοναδικὸ στόχο τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου. Ἀκόμη, τονίζει ὅτι κατὰ τὴν Ἐνανθρώπηση ὁ Λόγος προσέλαβε ὀλόκληρο τὸν ἄνθρωπο, γιὰ τὴ βρισκόταν κάτω ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι, ἐπειδὴ ὁ ἅγιος Γρηγόριος ἀναφέρεται στὴν ἔνωση τῆς θείας μὲ τὴν ἀνθρώπινη ὑπόσταση στὸ πρόσωπο τοῦ Λόγου, χρησιμοποιοῖ τοὺς ὄρους «*μίξις*», «*κράσις*», «*σύγκρασις*» καὶ «*συμφυΐα*», ἐπισημαίνοντας ἔτσι τὴν πραγματικὴ ἔνωση τῶν δύο φύσεων στὸ πρόσωπο τοῦ Λόγου, χωρὶς αὐτὲς νὰ ὑφίστανται ἀλλοίωση¹.

---

1. Ὁπ.π., σσ. 504-505.

Κύριλλος Ἀλεξανδρείας

Πρὶν ἀπὸ τῆ σύγκρουσὴ του μὲ τὸν Νεστόριο εἶχε ἐπηρεαστεῖ στὴ διαμόρφωση τῆς Χριστολογίας του κυρίως ἀπὸ τοὺς Καππαδόκες, ἰδιαίτερα ὅμως ἀπὸ τὸν Μ. Ἀθανάσιο. Χρησιμοποιεῖ συχνὰ τὴν ἀπολιναριστικὴ φράση «μία φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου σαρκαωμένη», χωρὶς ὅμως νὰ δέχεται τὴν κακοδοξία τοῦ Ἀπολιναρίου. Μὲ τὴ φράση αὐτὴ ὁ Κύριλλος ἐννοεῖ «ἐν πρόσωπον σαρκαωμένον». Δεχόταν ὅτι μὲ τὴ λέξη «σάρκα» ἐννοοῦμε ὁλόκληρη τὴν προσληφθεῖσα ἀνθρωπότητα στὸν Χριστὸ καὶ ὄχι μόνον τμῆμα τῆς. Γιὰ νὰ δείξει ὅτι στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ ἐνώθηκαν ἡ ἀνθρώπινη καὶ ἡ θεία φύση, χρησιμοποιεῖ τὸ παράδειγμα τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ σῶμα καὶ ψυχὴ, ἀλλὰ μὲ τὴν ἔνωση γίνεται μία φύση. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς γίνεται τέλειος ἄνθρωπος χωρὶς ὅμως τὴ ροπὴ πρὸς τὴν ἁμαρτία, ἐξαιτίας τῆς ἀσπόρου συλλήψεώς του. Δέχεται τὴν ἀνθρώπινη φύση τοῦ Χριστοῦ τέλεια, μὲ σῶμα καὶ ψυχὴ, γι' αὐτὸ καὶ τὸν ὀνομάζει κατὰ τὴ φύση «όμοούσιον ἡμῖν». Ὁ Χριστὸς προσέλαβε ὁλόκληρη τὴν ἀνθρωπότητα (ψυχὴ, σῶμα, νοῦ) προκειμένου νὰ τὴν ἀνακαινίσει, γιατί θὰ ἔδινε τὴν ἀρχέτυπη θέση του στὸν νοῦ, ποὺ εἶχε πρὶν ἀμαυρωθεῖ ἀπὸ τὸ προπατορικὸ ἁμάρτημα.

Τὸ πρόβλημα στὸν Κύριλλο εἶναι ὅτι δὲν χρησιμοποιεῖ ξεκάθαρα τοὺς ὄρους «φύσις», «ὑπόστασις», «πρόσωπον». Τοὺς ταυτίζει δὲ σὲ τέτοιο βαθμὸ, ὥστε πολλὰ φορὲς νὰ ἐναλλάσσει τὴ χρῆση τους. Εἶναι, ὅμως, ξεκάθαρη ἡ ταύτιση τοῦ ὄρου «φύσις» μὲ τὸ «πρόσωπον» καὶ ἔτσι αἴρεται κάθε ὑποψία γιὰ τυχὸν μονοφυσιτισμὸ στὸν Κύριλλο. Λέγοντας μία φύση ἐννοεῖ τὴ θεία φύση τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία προσέλαβε τὴν ἀνθρώπινη φύση τέλεια καὶ πλήρη «ἄνευ ὑποστάσεως», ἡ ὁποία ἐνώθηκε στὴν ὑπόστασις τοῦ Θεοῦ Λόγου. Μὲ τὴ διδασκαλία του πετυχαίνει νὰ δείξει ὅτι ὁ ἐνανθρωπήσας Λόγος εἰσέρχεται στὴν ὑπαρξὴ τοῦ πεπτωκότος ἀνθρώπου καὶ μεταβάλλει αὐτὸν σὲ καινὸ ἄνθρωπο. Ὁ Χριστὸς ἔγινε τέλειος ἄνθρωπος γιὰ νὰ μπορέσει ὡς Θεὸς νὰ ἐξυψώσει τὴν ἀνθρώπινη σάρκα. Γιὰ τὸν Κύριλλο λοιπὸν, ὁ Χριστὸς ἦταν ὁ μοναδικὸς σωτῆρας τοῦ ἀνθρώπινου γένους, ὁ Μεσσίας ποὺ θὰ ἀνακαινίσει τὸν ἄνθρωπο καὶ θὰ τὸν ἀπαλλάξει ἀπὸ τὰ δεινὰ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἁμαρτίας.

Ἰωάννης Δαμασκηνός

Ὁ Δαμασκηνός θεωρεῖ ὅτι ἡ Ἐνανθρώπιση τοῦ Λόγου ἀποτελεῖ τήν ὀριστική ἀπαλλαγὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Ἐπῆλθε ἡ λύτρωση ἀπὸ τὸ κακὸ λόγῳ τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ. Ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ ἐνανθρωπήσας Θεός, στὸν ὅποιο ὑπάρχουν δύο φύσεις, ἡ θεία καὶ ἡ ἀνθρώπινη, καὶ ἔτσι εἶναι ταυτόχρονα Θεὸς καὶ ἄνθρωπος. Οἱ δύο φύσεις συνέρχονται σὲ ἓνα πρόσωπο. Ὁ Χριστὸς μέσῳ τῆς διδασκαλίας του καὶ τοῦ παραδείγματός του διαπαιδαγόησε τὴν ἀνθρωπότητα, ἐνῶ μὲ τὴν πρόσληψη τῆς ἀνθρώπινης φύσεως τὴν ἀνακαίνισε καὶ μὲ τὴ θυσία του ἐξαλείφθηκαν οἱ συνέπειες τῆς πτώσης. Ἡ Παρθένος Μαρία χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν Δαμασκηνὸ «Χριστοτόκος», ἀφοῦ γέννησε τὸν Χριστὸ καὶ «Θεοτόκος», ἀφοῦ δέχτηκε ὡς ἔνοικο τὸν Λόγο.

Δόγμα τῆς Χαλκηδόνας

Προκειμένου νὰ καταδικασθεῖ ὁ Νεστοριανισμὸς, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀντιμετωπισθεῖ ἡ νέα χριστολογικὴ αἵρεση τοῦ Μονοφυσιτισμοῦ, συγκλήθηκε ἡ Δ΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος στὴ Χαλκηδόνα τὸ ἔτος 451 μ.Χ. Ἡ Σύνοδος καταδίκασε τοὺς Νεστοριανοὺς ποὺ θεωροῦσαν τὸν Κύριο «ψιλὸν» ἄνθρωπο, ἀπέρριπταν τὸν ὄρο «Θεοτόκος» καὶ διαίρουσαν τὸ ἓνα πρόσωπο τοῦ Κυρίου σὲ δύο. Ἡ σπουδαιότητα τῆς Συνόδου ἐντοπίζεται στὸ γεγονὸς ὅτι διατύπωσε μὲ ἀκριβόλογη θεολογικὴ ὀρολογία τὸ χριστολογικὸ δόγμα σχετικὰ μὲ τὴν ἔνωση τῶν δύο φύσεων τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸν τρόπο τῆς μεταξύ τους σχέσεως στὴ μία ὑπόσταση τοῦ Θεοῦ Λόγου. Καθόρισε ὅτι ὑπάρχουν δύο φύσεις ἐνωμένες ἀσυγχύτως καὶ ἀδιαιρέτως σὲ ἓνα πρόσωπο ἢ μία ὑπόσταση.

Ἀπὸ ὅλα τὰ παραπάνω διαπιστώνουμε πὼς τὸ ἐρώτημα γιὰ τὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ δὲν εἶναι ἀπλῶς διανοητικό, ἀλλὰ ὑπαρξιακό. Ποῖος εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς γιὰ κάθε συγκεκριμένη ὑπαρξιακὴ κατάσταση, ἀποτελεῖ καὶ τὸ χριστολογικὸ ἐρώτημα σὲ κάθε ἐποχῇ. Ἡ ἀπάντηση θὰ δοθεῖ μόνο μέσα ἀπὸ τὰ νοήματα καὶ τὶς εἰκόνες ποὺ διαθέτει ὁ ἄνθρωπος σὲ κάθε δεδομένη κατάσταση. Οἱ χρι-

στολογικές αίρέσεις, όπως παρατηρούμε, βρίσκονται σε διάφορες θρησκευτικές και φιλοσοφικές αντιλήψεις. Το τριαδικό δόγμα και ο άποσαφηνισμός τῶν ἐννοιῶν φύση, ὑπόσταση, οὐσία και πρόσωπο, διευκρινίζουν τις πτυχές τῆς σωτηριολογίας και τῆς Χριστολογίας. Για τὴν ὀρθόδοξη θεολογία ἔχει ὀριστεῖ με σαφήνεια τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Ὑπάρχει ὀργανικὸς δεσμὸς μεταξύ τριαδικοῦ και χριστολογικοῦ δόγματος. Ἡ Τριαδολογία συνδέεται με τὴ Χριστολογία και τὴν Πνευματολογία. Ἡ ἀποκάλυψη τοῦ ἔνσαρκου και προαιώνιου Λόγου στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ ἔχει ὡς βάση τὴν Τριαδολογία. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας χάραξαν τὴν ἀσφαλῆ ὁδὸ, τὴν ὀποία μπορούμε νὰ ἀκολουθήσουμε, προκειμένου νὰ ἀνακαλύψουμε τὸν μοναδικὸ Σωτῆρα και Λυτρωτὴ τῶν ψυχῶν μας.

